

Gheorghe Sarău * Gabriela Moise * Marius Căldăraru

Limba și literatura rromani

pentru anul VII de studiu

I rromani čhib thaj i literatūra vaś o eftato siklövipnasqo berś

Ministerul Educației,
Cercetării și Tineretului

unicef

unite for children

Gheorghe Sarău * Gabriela Moise * Marius Căldăraru

Limba și literatura rromani

pentru anul VII de studiu

I rromani čhib thaj i literatūra vaś o eftato siklövipnasqo berś

2008

București: Editura VANEMONDE

Manualul a apărut, ca material școlar auxiliar, în cadrul parteneriatului dintre Ministerul Educației, Cercetării și Tineretului și Reprezentanța UNICEF în România. Manualul respectă obiectivele, cerințele și conținuturile din programa școlară de clasa a VII-a.

Referenți:

Olga Markus, prof., insp. rromă la ISJ Cluj Napoca

Nicolae Pandelică, prof., metodist pentru limba rromani, județul Dolj

Mariana Cozma, prof. lb. rromani și metodistă pentru limba rromani la Școala Cheud 2, județul Sălaj

Autori: **Gheorghe Sarău, Moise Gabriela, Marius Căldăraru**

Ilustrații și copertă: pictorul rrom **Eugen Raportoru**

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

SARĂU, GHEORGHE

I rromani čhib thaj i literatūra vaś o eftato

siklövipnasqo berś / Gheorghe Sarău, Gabriela Moise,

Marius Căldăraru. - București : Vanemonde, 2009

ISBN 978-973-1733-07-4

I. Moise, Gabriela

II. Căldăraru, Marius

811.214.58(075.33)

Layout: Victoria Dumitrescu

DTP: Dan Glăvan

ISBN 978-973-1733-07-4

Editura: VANEMONDE

Gheorghe Sarău * Gabriela Moise * Marius Căldăraru

I rromani čhib thaj i literatūra vaś o eftato siklövipnasqo berś

*

Limba și literatura rromani pentru anul VII de studiu

2008

București: Editura VANEMONDE

O RROMANO HÏMNO

GELEM, GELEM

1. Gelem, gelem lungone dromença,
Maladilem baxtale rromença,
A, rromalen, kaθar tume aven,
E caxrença, bokhale çhavença?

R.: *Haj, haj, rromalen*
Haj, haj, çhavalen... (duj var)

2. Sasas vi man bari familia,
Mudardās la i kali legia.
Sarren çhindās, vi rromen vi rromnën,
Maškar lenθe vi tikne çhavorren.

R.: *Haj, haj, rromalen...*

3. Putar, Devla, te kale udara,
Te šaj dikhav mirre familia,
Palem ka zav lungone dromença,
Thaj ka phirav baxtale rromença!

R.: *Haj, haj, rromalen...*

4. Opre, rroma, si o vaxt akana,
Ajde mañça sa e lumăqe rroma!
O kalo muj thaj e kale jakha,
Kamava len sar e kale drakha.

R.: *Haj, haj, rromalen...*

PUČHIMATA AJ MANGIMATA KA-O TÈKSTO

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Phenen palal sosθe del pes duma anθ-o kadava tèksto!
4. Den duma anθ-e grupe, kerdine anθar po štar siklövne, thaj arakhen o lav - klidin!
5. Arakhen i vastni godi / idèa.

TE SIKLÖVAS MAJ BUT!

1. Ka-o jekh to **maškarthemutno kongrèso**, k-i Lònbra, anθ-o berš 1971, jekh rromani purani dīli sas adoptisardi sar maškarthemutno rromano himno (*Gelem, gelem*), gilābado kaθar i gilāvni vi aktrica Olivera Vučo, anθ-o prinzardo filmo *Prinzardem vi lošale rroma*. Palal, ka-o dujto kongrèso (k-i Genèva, anθ-o berš 1978) kotorlias vi o rromano aktòro, o Yul Brinner.

2. **O rromano aktòro**, o Rudi Moca, anθar o Tārgu Mureș, phendās ke i but prinzardi dīli, o rromano maškarthemutni himno, “Gelem Gelem”, avel anθar jekh fòro, kaj si pašal amenθe, i Uila, anθar o žudèco Tārgu Mureș, kaj 80% anθar e manuša si rroma. Si jekh dōjna - gilāqi thaj bučhol “Gelem, gelem”, savo amboldino si “zavas thaj sa zavas, kaj na zanel man konik, kaj na-i man nič phral thaj nič phen”.

3. O romano lèksiko

Sar malavas anθ-e savorre čhibă, vi i rromani čhib si la pašal le *purane lava* vi lava save sas line *anθar aver čhibă*. Kadjal, anθ-i rromani čhib arakhas:

I. Purane indikane lava: angrusti, drakh, čhuri, gav, gono, jakh, jag, kangli, kham, khoro, mačo, muj, nakh, patrin, phabaj, piri, rroj, sap, suv, šing,thav, zamutro, zukel th. a. Sa kadja, maškar lenθe si vi le gina *jekh, duj, trin, štar, deš, biš, šel* thaj but kernavnă: *del, kerel, sovel, merel, zivel* th. a. Kadala indikane lava si rromane čhibăθe maj anglal kaθar o IX-to šeliberš P. X., kana e pròto-rroma mukhle i ìndia.

II. Purane lava line avere čhibènθar

1) ži ka-o Balkàni

- *persikane lava*: ambrol, buzni, xer, khangeri, momeli, sir, tover, zen th. a.
- *armenikane lava*: dudum, grast, kočak th. a.
- *osetikane lava*: tirax, vordon th. a.
- *gruzikane lava*: éamčali (ka-l xanotàră: càmcvoj).

2) anθ-o Balkàni

- *xoraxane lava*: majmùni, kùndra, kutia, kanzùr(k)a, sinia th. a.

- *greqikane lava*: còxa, drom, ehta, enă, kòkalo, kakavi, klidin, luludǐ, oxto, papin, paraštuj, peinda, pètalo, rovli, sarànda, stadǐ, salivàri, sirimi, trãnda th. a.
- *sudutne - slavikane lava (bulgarikane, serbikane th. a.)*: dǐlgo, pùška, sìta, zèleno, zmèò, žàmba, žǐlto th. a.
- *rumunikane lava*: atùnć, kùjbo, papùša, p-orme, pomàna, ròta, trail, vùni th. a.

3) anθ-i Evròpa

- *magjarikane lava*: igen, pàprika, šarkàni (zmèò), šàrga th. a.
- *rusikane lava*: atwèto th. a.
- *germanikane lava (anθ-o dialèkto “manuś”)*: blùma (luludǐ), èpla (phabaj), grùndos (dibi), niglo (kanzùr(k)a) th. a.
- *polsekikane, slovakikane, čexikane, hispanikane, anglikane, finitikane, švedikane lava thaj aver.*

III. Neve lava line avere čhiběnθar

- *maškarthemutne lava*: imèjlo, gazèta, hotèlo, kompùtero, kongrèso, telefòno, televizòro, webpatrin / sàjto th. a.
- *svakodivesutne lava line anθar le kontaktosqe čhibă*: pèrco, štràjko th. a.
- “lilutne” lava (save resle anθ-i rromani čhib anθar e lila, po but neve indikane lava): bižli, bili, ràštra, lekhavel th. a.

IV. E zenenutne kreàcie

Anθ-e savorre vaxta thaj thana, e manuša “kerde neve lava” anθ-e lenqi vrjàma. Varesave lenθar sas “astarde” avere vakårnenθar, aver lava na sas akceptisarde le manušenθar. Ačhile anθ-i čhib kasave lava: *bistarel, bikinel, godăver, anglomilaj, angloivend, o durkalo, o jekhtomilaj* th. a.

3ANGLĂN KE...?

“Sar zanel pes, i rromani čhib arakhlàs pes but vrjàma anθ-jekh but speciàlo situàcia, anθar kodoja ke paše jekh mìa berša na xramosardàs pes kadala čhibăθe. Anθar o XVI-to šeliberś, barilo anθ-i Euròpa o interèso le gazenqo karing i rromani čhib, kana inkliste e anglutne xramosarde risparimata / liparimata anθ-e riviste aj lila (1547, 1597). Nakhle šeliberśa palal šeliberśa, tha’ dòsta cǐra vi banges xramosardàs pes rromane čhibăθe. Xatàrel pes ke ži k-o bišto šeliberś sas but zàla / cǐra manuša, roma vaj gaze, save xramosarenas rromanesθe.” (Gheorghe Sarău).

O JÒNO, O GODĀVER

Bute vaxteça anglal, anθ-o jekh gav zivelas duj phure, savenqe o Del dāsas len jekh čhavo, kaj bučholas Jòno.

Kana o čhavo barilo, phendās pirre dadenqe, kā vov kamel te telārel te kerel pesqe pirro zivipen. Phirindoj e gava, areslo k-i avlin jekhe dasesqi, savo čhutā les śtalàri anθar jekh sovnakutno lovo p-o berś. Zanelas o Jòno te kerel savorenθar, vi te xramosarel thaj vi te drabarel. Palal duj - trin čhona, o das čhutā les pesqe čaće vasteça.

I anglutni butī e dasesqi sas o bikinimos e kaženqo, e parfumurenqo thaj e sovnakutne bukānqo. O Jòno sas but pativalo thaj o das kodolesqe inkerelas lesθe but. Le dases sasas les jekh śukar rakli, maj tikni sar o Jòno, tha' le barvales ingerelas les i godī vi maj dur.

Kana agordile e trin berśa, o Jòno lilā pirre love thaj kamlās te telārel, vi kana sas les vareso p-o ilo anθar i rakli, savi bučholas Ankūca, thaj o das phendā lesqe:

- Mangav tut te maj ačhos jekh čhon, ke me kam telarāv te kinav butā anθar mirre bikinlinā thaj kamavas te ačhos anθ-o muro than zi kana avava.

- Miśto, phenel o Jòno, ačhav thaj, kana te telāres, raja!na, le vi manqe e love thaj te kines manqe so anklela tuqe maj anglal anθ-o drom. Dine pes dēs lačho thaj o das telārdās.

Khethanes e dasnāça p-o drom maladine trine rromnān, saven sasas len anθ-jekh gono jekh mùca, kaj kamenas te mudaren lan, kā voj xalās barāqe čiriklān.

- O das aśunindoj sa kadala dinā e trin sovnakutne love thaj lilā la muca.

Paśal ratāθe, khine thaj bokhale, ačhavdile jekhe xabelināθe, thaj mangle vareso xamasqo. O manuś kheresqo phendās:

- Si čhona kanaθar manθe í maj xal khonik, ke aven e kermuse thaj xan o xamos p-e sinā. Anindos pesqe godī, ke anθ-o gono si les mùca, o das phenel:

- Miśto, an vareso xamasqo thaj čhude p-i meseli thaj si te dikhes ke na-i te avel í jekh kermuso thaj, bi te avel dikhlo, ankalādvās la muca thaj čhutās lan paśal o punro la meselāqo.

Kana dikhlās o manuś ke í aven e kermuse, manglās e dasesqe te del vi les thaj kam pokinel sode manglā pes lesqe.

O das kerdās fòros leça thaj xatårdile te bikinel lesqe la muca anθar trin vapòrurā pherde butånθar. Aresindoj khere, o Jòno puçhlās les kana lās vi lesqe vareso e trine kodole lovenθar.

Taman akana o das andās pesqe godī ke i mùca sas kindi anθar e love e Jonosqe thaj k-ašti te aven sa laçhe, o barvalo manglās le Jonos te alöl / alosarel pesqe jekh anθar le trin vapòrurā. Vov alosardās o maj purano thaj o maj tikno vapòro. Kadava vapòro sas pherdo sovnakutne butånθar.

Palal kadaja, o das dinā le Jonosqe jekh than te kerel pesqe kher, jekh bikinlin, kaj e butā zanas but mišto.

O Jòno andās pirre daden thaj inkerdās len pašal pesqe, kerindoj lenqo zivipen súkar.
(palal o *Nicolae Pandelică*)

LAVA MAŠKAR E LAVA...

vaxt - vrāma, vrjāma

zivipen - ziv'

drabarel - ginavel

das - gažo

pirre - lesqe

sòde - kozom, kazom, kèci, kabor,

kobor

PUÇHIMATA AJ MANGIMATA KA-O TÈKSTO

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Phenen palal sosqe del pes dūma anθ-o kadava tèksto!
4. Den dūma anθ-e grūpe, kerde anθar po štar siklòvne, thaj arakhen o lav - klidin.
5. Arakhen i vastni godī / idèa.

KLASAQE BUTĀ

I 1-to klasaqi butī

1. Godīsar ke san tu anθ-i kodoja tekstosqi piktūra thaj xramosar anθ-e deš sírda/rèndurā, sar vi kana sas tiri paramìci thaj phen / mothov maj dur!
2. Palal so agordes, paruv tiro xramosaripnasqo lilorro, e xramosaripnasqe lilorreça tire kolegosqo!
3. Laçhar e arakhle doša anθ-e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!
4. Palal so agordes, sikav tire kolegosqe le arakhle doša thaj phen lesqe sar sasas te xramosarel laçhes! Sa kadja, dikh k-e arakhle doša tire kolegosθar!
5. Akana, zumav te amboldes / te nakhaves, kòrkorro, jekh kotor e tekstosqo anθ-i rumunikani vaj magārikani chib!
6. Palal so dinān agor, paruv palem tiro xramosaripnasqo lilorro e lilorreça tire kolegosqo thaj laçhar e doša!
7. Sikav tire kolegosqe e arakhle doša thaj phen lesqe so vov kerdās doš! Sa kadja, arakh kaθar tiro kolègo kaj tu kerdān doš!
8. Sikaven vi tumare siklārnāqe vaj siklārnasqe sar tume kerde butī khethanes!

I 2-to klasaqi butĩ

Keren, telal o vastalipen tumare siklãrnesqo vaj siklãrnãqo, aver **KLASAQE BUTĂ**, khethanes, anθ-e grũpe, e neve siklile nociença!

GRAMĂTIKA

1. O oficiãlo alfabèto rromane çhibãqo

E rromane oficialone alfabetosθe si kadala grafème:

- 19 grafème, save si len sajekh valðre sar vi anθ-o rumunikano alfabèto:

a, b, d, e, f, g, h, i, l, m, n, o, p, r, s, t, u, v, z

- 4 “aspirime”, “phurdine” grafème:

çh, kh, ph, th

- 10 grafème, save si len kadala zute:

Rromani	c	ç	x	j	k	rr	ş	w	z	z
Rumunikanes	ç	ce, ci	h	i	c	nr	ş	u	j	ge, gi

Fonetikani

transkripcia	ts	tʃ	h	i	k	r	ʃ	u	dj	dʒ
--------------	----	----	---	---	---	---	---	---	----	----

- 3 postpozicionãlo grafème **q, θ, ç**:

Rromani	q	θ	ç			
Fonetikani						
transkripcia	k	g (dupã n)	t	d (dupã n)	s	ts (dupã n)

- 3 specifikò “balkanikane” vokãle **ë, ä, ï**:

Rromani	ë	ä	ï
Rumunikanes	ă	â	î
Fonetikani			
transkripcia	ə	ə	ɪ

- 5 diftongurã: **ã, ë, ĩ, õ, ũ**:

Rromani	ã	ë	ĩ	õ	ũ
Rumunikanes	ia	ie	ii	io	iu

2. O akcènto rromane çhibãθe

1. Anθ-i rromani çhib, o akcènto perel - anθ-e rromane lava - p-i palutni silãba: per-**el**, go-**no**, manu**ş**, ra-**klo**, ça-çut-**no** th.a. Kadale surenθe, o akcènto çi thol pes.
2. P-e gaçikane lava, o akcènto perel p-i sajekh silãba, kaj perel vi anθ-i çhib kaθar avel o lav. Kadale situacienθe, xramosarel pes o akcènto “gravis”, p-e vokãle anθar e akcentuime silãbe: -**à**-, -**è**-, -**ì**-, -**ò**-, -**ù**-, sar kasave eksemplurenθe: salivãri, pètalo, ciknìda, kòkalo, peperùda th.a.

3. Xramosaripnasqe règele

Lien dikhipnasθe sar si te xramosaras lačhes! P-i jekhto kolòna si i čacutni fòrma. Dikhen vi e rimome fòrme, p-i dujto, trinto vi p-i štarto kolòna!

mirro	m-rro	m-o	mo
mirri	m-rri	m-i	mi
mirre	m-rre	m-e	me
tiro	t-ro	t-o	tõ
tiri	t-ri	t-i	ti, tĩ
tire	t-re	t-e	te, tẽ
pesqo	-	p-o	po
pesqi	-	p-i	pi
pesqe	-	p-e	pe
lesqoro	lesq-ro	-	-
lesqiri	lesq-ri	-	-
lesqere	lesq-re	-	-
savorro	saworro	sa-orro	sa-rro, sa-o, sa
savorri	saworri	sa-orri	sa-rri, sa-i, sã
savorre	saworre	sa-orre	sa-rre, sa-e, sa
kadaja	kadja	-	-
kadaja	kaja	-	-
kodoja	koja	-	-
kadava	kava	kawa	-
kodova	kova	kowa	-
kadala	kala	-	-
kodola	kola	-	-
čhavo	čhavo	čhaw'	čho'
Devel	Dewel	De-el	Del
dĩves	dĩwes	dĩ-es	dĩes, dẽs
asvinã	asvija	asvja	asva
patrinã	patrija	patrja	patra

Dikhen sar e rimome fòrme, p-i dujto kolòna vi p-i trinto kolòna, resle, akana, sar e čacutne fòrme!

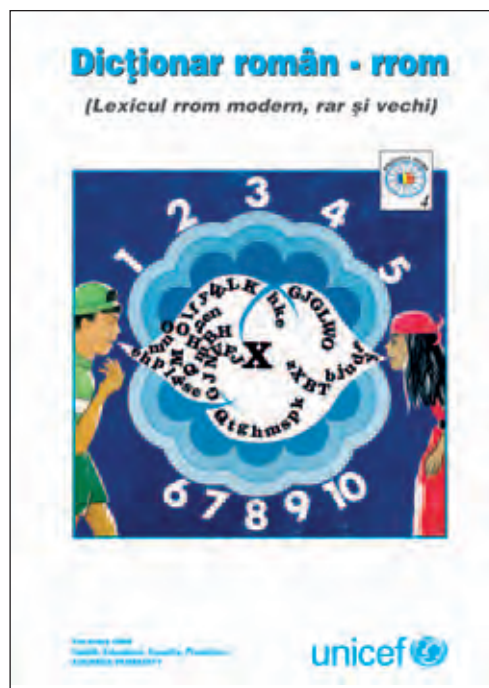
anθa o	anθ-o	an-o (kathe, sadãripen)
anθa i	anθ-i	an-i (kathe, sadãripen)
anθa e	anθ-e	an-e (kathe, sadãripen)
anθa ël	anθ-ël	an-ël (kathe, sadãripen)
kaj o	ka-o	k-o
kaj i	ka-i	k-i
kaj e	ka-e	k-e
kaj ël	ka-ël	k-ël
pa o	p-o	-
pa i	p-i	-
pa e	p-e	-
pa ël	p-ël	-

3ANGLĂN KE...?

O berś 1990 avelas te reprezentisarel vaś i rromani sel jekh but importànto fàkto, anθar kodoja ke, anθ-o śtarto čhon kadale berśesqo, k-i Varśàva - kana sas kerdo o IV-to Maśkarthemutno Romano Kongrèso - sas lini i decìzia dikhindoj o rromano khethano maśkarthemutno alfabèto. E bazaθe kadale alfabetosqì beślesas e rodimata aj e propozìcie kerdine vaś e savorre rromane dialèkturà kaθar o Marsel Kurtiàde. I decìzia sas xramosardi kaθar 17 lingvìsturà aj kulturaqe manuśa, rroma vi gaze, save sas k-o IV-to Kongrèso. Palal kadava Kongrèso, inkliste anθ-e but europutne thema lila vi rivìste xramosarde kadale khethane alfabetosθe.

Kathe si o jekhto rumunikano - rromano dikcionàro, kerdo kaθar o raj Gheorghe Sarău vi pesqe studènturà aj publikisardo anθ-o berś 2003.

MIRRO BARO ŠKOLAQO JEKHTUTNO DËS

“Falas ke jekh baro manuŝesqo vast spidelas mirro phiko thaj çirdelas les khonž te inkalavel les manqe anθar e sovipnasqo than ...Sa anθ-o kodova vaxt, jekh zoralo vak phenelas anθar o biprinžardo:

- Uŝti, çhave!a, ke resesa butpalal!

Uŝtilem, xutindoj traŝavdo anθar o sovipen:

- Kozom si o çaso?

Paŝal manθe beŝelas mirro dad, asaindoj.

- Trebalas te astarav e kùrsurã!

Liem mirri stadĩ thaj gelem. Atùnci, duj manuŝa, save nakhenas, çhudine d-ajekh bidoŝaqo dikhipen karing manθe, thaj paleder thavdine maj dur te den dùma, aj me semas paçavdo ke phenenas:

- Kadava andređinãš ka-o licèvo! Andređinãš sar siklòvno ka-o “Lazãr”!

Areslem k-o licèvo ka-i eŝta òra thaj panžvardeŝupanž minùturã. Anθ-i bari bar, sas but siklòvne kidine paŝ-i phuri çamlin, kaj dikhlãš odobor but generãcie, kaj phirvade telal lesqere zorale ranika.” (...)

(palal o *Grigore Bãjenaru: Ciŝmigi u & comp.* O amboldipen: kaθar i *Gabriela Moise*)

LAVA MAŠKAR E LAVA...

spidelas - ispidelas

konž - gãta

vak - krilo, muj

butpalal - zabado

uŝtilem - vazdinem man

den dùma - (s)borizen, vakãren, phenen, mothoven

çamlin - o rukh kaj kerel çãmle, kestène

ranika - krãnge

PUÇHIMATA AJ MANGIMATA KA-O TÈKSTO

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. Phenen palal sosþe del pes dùma anþ-o kadava tèksto?
5. Roden ka-e školaqi biblioteka kadava lil thaj drabaren les!
6. Phenen vi tume sar tume kamen te avel tumaro licèvo?
7. So tu dikhes suno te reses tire zivipnasþe?

GRAMÀTIKA

Sar zanel pes, *I Gramàtika* anderarel duj xulavimata: *i Morfològia* thaj *i Sintàksa*.

I Morfològia studiisarel e *vakãripnasqe riga*.

- Anþ-i rromani morfològia malavas 11 vakãripnasqe riga. Lenþar, 6 si **a. paruvale / fleksibilo**, **b. 4 si biparuvale / bifleksibilo** thaj **c. jekh si pašparuvali / pašfleksibilo vakãripnasqi rig**.
- a. E paruvale / fleksibilo vakãripnasqe riga** si kadala: **1. i navni** (o substantivo), **2. o artikulo**, **3. i pašnavni** (o adžektivo), **4. i sarnavni** (o pronòmro), **5. i ginavni** (o numeràlo) thaj **6. i kernavni** (o vërbo).
- b. E biparuvale / bifleksibilo vakãripnasqe riga** si: **1. i postpozìcia** **2. i prepozìcia**, **3. i phandavni** (konzùnkcia) thaj **4. i interzèkcia**.
- c. I pašparuvali / pašfleksibilo vakãripnasqi rig** si *i paškernavni* (o advërbo).

E PARUVALE / FLEKSÌBILO VAKãRIPNASQE RIGA

I NAVNI (O SUBSTANTÌVO)

O SUBSTANTÌVO

3i akana, anþ-o panzto vi anþ-o šovto školutno berš, sas siklile - ka-o substantivo - kadala kèzurã: *nominatìvo*, *akuzatìvo*, *genitìvo* thaj *instrumentàlo*. Kadava berš, anþ-o eftato, siklõvasa aver duj kèzurã: *o vokatìvo* thaj *o datìvo*.

Te palemdikhas!

E tìpurã le substantivurenqe

1. *Khethane thaj ververutne substantìvurã:*

khethane substantìvurã	ververutne substantìvurã
gono	O Marìn
grast	O Bukurèšti
suv	O Rromano Kongrèso
luludĩ	I Luludĩ (jekh anav!)

2. E *zivdisarde* thaj e *bizivdisarde* substantìvurã

<i>zivdisarde</i> substantìvurã	<i>bizivdisarde</i> substantìvurã
manuš	rukh
bakri	ambrol

bori
rašaj

vurdon
kher

E gramatikane kategorie ka-o substantivo si: *o gin, o ling* thaj *o kèzo*.

O gin. Anθ-i rromani čhib si duj gina: *o jekhipen* (manro, grast, phen) thaj *o butipen* (manre, grasta, phenă).

O ling. Rromane čhibăthe si duj linga: *o muršikano ling* (manro, grast, murš) thaj *o zuvlikano ling* (phen, baj, sasuj).

O kèzo. Anθ-i rromani čhib ekzistisaren 8 kèzură: *o nominatìvo, o akuzatìvo, o genitìvo, o datìvo, o lokatìvo, o ablatìvo, o sociatìvo - instrumentàlo, o vokatìvo* (vaj: *e akharipnasqi fôrma*).

O kèzo le substantivurenqo

Te palemdikhas o Nominatìvo!

E agorimata le muršikane substantivurenqo ka-o nominatìvo, k-o butipen:

E muršikane substantivură lien ka-o nominatìvo, k-o gin butipen, kadala fôrme:

Jekhipen		Butipen
- substantivură anθ-jekh <i>konsonànta</i> : <i>dad, thagar</i>	-a	dada, thagara
- substantivură anθ-i vokàla -o: <i>gono, mačo</i>	-e	gone, mače
- substantivură anθ-i paškonsonànta <i>j</i> : <i>muj, rašaj</i>	-a	muja, rašaja
- substantivură anθ-i vokàla -i: <i>dĩ, pani</i>	-ă	dă, pană
- substantivură anθ-o sufikso <i>-pe(n)/-mos</i> : <i>amalipen / amalimos, šukaripen / šukarimos</i>	-mata	amalimata, šukarimata
- substantivură anθ-o gazikano sufikso <i>-o(s)</i> : <i>fòro(s), telefòno(s)</i>	-ură	fòrură, telefònură
- o diminutivàlo sufikso <i>-orro</i> : <i>dadorro, saporro</i>	-e	dadorre, saporre
- substantivură anθ-o gazikano sufikso <i>-i</i> : <i>aktòri, hotèli</i>	-ă	aktòră, hotèlă
- substantivură anθ-e aver gazikane sufiksura: - <i>àri</i> : <i>masàri/masno, vešàri kalendàri</i>	-ă	vešàră kalendàră
- <i>tòri</i> : <i>bikinitòri, krisinitòri</i>	-ă	bikinitòră, krisinitòră

E agorimata le zuvlikane substantivurenqo ka-o *nominatìvo*, k-o *jekhipen*

E zuvlikane substantivură si len ka-o *nominatìvo*, ka-o gin *jekhipen*, kadala agorimata:

1. jekh konsonànta: *dar/traš, xar, len, men/korr, phen* thaj aver.
2. i vokàla *-i*: *bibi, butĩ, dori, dĩli/gili, luludĩ/luludi* th. a.
3. i paškonsonànta *j*: *baj, čhaj, daj, sasuj* th. a.
4. o mocionàlo sufikso *-ni*: *grastni, xerni, rromni, thagarni* th. a.
5. o diminutivàlo sufikso *-orri/-òrri*: *bibòrri, čhajorri, luludiòrri* th. a.
6. i vokàla *-a* (anθ-e gazikane lava): *aktòri, dòktori, hotèli, telefòni* th. a.

E agorimata le **zuvlikane substantivurenqo** ka-o *nominatìvo*, k-o *butipen*

E **zuvlikane** substantivurã lien ka-o *nominatìvo*, k-o gin *butipen*, kadala fôrme:

Jekhipen		Butipen
- substantivurã anθ-jekh <i>konsonànta</i> : <i>len, phen</i>	-a, ă	lenă, phenă
- substantivurã anθ-i vokàla -i: <i>bibi, butĩ</i>	-ă	bibă, bută
- substantivurã anθ-i paškonsonànta <i>j</i> : <i>baj, čhaj</i>	-a	baja, <i>čhaja</i>
- substantivurã anθ-o mocionàlo sufikso <i>-ni</i> : <i>rromni, thagarni</i>	-ă	<i>rromnă, thagarnă</i>
- substantivurã anθ-o diminutivàlo sufikso <i>-orri/-örri</i> : <i>čhajorri, phenörri</i>	-ă	<i>čhajorră, phenöră</i>
- substantivurã anθ-i vokàla -a (anθ-e gazikane lava): <i>còxa, dùma, diskriminàcia, žàmba, telegràma</i>	-e (-es)	<i>còxe(s), dùme(s), diskriminàcie(s), žàmbe(s), telegràme(s)</i>

KLASAQE BUTĂ

I 1-to klasaqi butĩ

1. Xramosar anθ-e deš sírda / rëndurã sar tu nakhlãn o milaj, kaj tu phirdãn, kaça tu maladilãn, sar sas, so siklilãn, so arakhlãn!
2. Palal so agordes, paruv tiro xramosaripnasqo lilorro e xramosaripnasqe lilorreça tire kolegosqo!
3. Lačhar e arakhle doša anθ-e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!
4. Palal so agordes, sikav tire kolegosqe le arakhle doša thaj phen lesqe sar sasas te xramosarel lačhes! Sa kadja, dikh k-e doša arakhle tire kolegosθar!
5. Akana, zumav te amboldes / te nakhaves, kòrkorro, jekh kotor e tekstosqo anθ-i rumunikani vaj magãrikani čhib!
6. Palal so dinãn agor, paruv palem tiro xramosaripnasqo lilorro e lilorreça tire kolegosqo thaj lačhar e doša!
7. Sikav tire kolegosqe e doša thaj phen lesqe so vov kerdãs doš! Sa kadja, arakh kaθar tiro kolègo kaj tu kerdãn doš!
8. Sikaven vi tumare siklãrnãqe vaj siklãrnesqe sar tume kerde butĩ khethanes!

I 2-to klasaqi butĩ

Keren, telal o vastalipen tumare siklãrnesqo vaj siklãrnãqo, aver klasqe bută, khethanes, anθ-e grùpe, e neve siklile nociença!

I 3-to klasaŋi butĩ

E navnã řaj te aven:

- odãrde / živdisarde:** *bakro, raklo, sap* th. a. 3anen vi aver?
- biodãrde / biživdisarde:** *baj, bal, balani, kher* th. a. 3anen vi aver?

E navnã řaj te aven len duj linga:

- murřikane:** *gad, gav, guruv, murř, rukh* th. a. 3anen vi aver?
- žuvlikane:** *baj, bibi, bori, rakli* th. a. 3anen vi aver?

E navã řaj te aven len duj gina:

- o jekhipen:** *balo, bařno, grast, sastri, sastro, řořoj, raklo, rakli* th. a. 3anen vi aver?
- o butipen:** *bařne, řořoja, rakle, raklã* th. a. 3anen vi aver?

I 4 -to klasaŋi butĩ

Alosaren e navnã anθar o opralutno tẽksto vi thon len palal sar mangel o tabẽlo!

O substantivo / i navni			
E odãrde / živdisarde navnã		E biodãrde / biživdisarde navnã	
o ling		o ling	
žuvlikano	murřikano	žuvlikano	murřikano

I 5-to klasaŋi butĩ

Keren žuvlikane navnã le mocionalone sufiksoça **-ni** kaθar kadala murřikane navnã: *amal, grast, guruv, xer, manuř, murř, rařaj, ričh, raj, ruv, rrom, sap, řořoj, thagar!*

Ex. amal + suf. *-ni* > amalni > amalin (rimome fõrma!).

I 6-to klasaŋi butĩ

Xramosaren telal e lava, kaj sine ćaćes xramosarde: *pani - paj, xaning - xaing, khajni - kahni*
- *kaxni, ćhavorro - řavorro.*

I 7-to klasaŋi butĩ

Sikaven save navnã sine odãrde / živdisarde vi save sine biodãrde / biživdisarde!

- xuxurr
- raj
- daj
- pani
- moxton
- marro
- ženo
- goro
- gav
- gono
- rařaj
- grast
- phurt
- kak

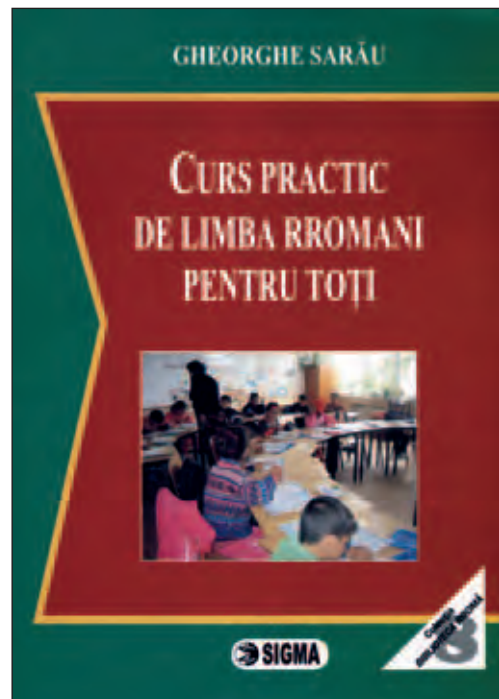
I 8-to klasaŋi butŷ

Xramosaren jekh tikno t ksto, alosarindoj mur sikane vi zuvlikane navn !

3ANGLĂN KE...?

An -o ber s 1991, ka-o Par zo, kerel pes, ka ar o dr. Marcel Courthiade, *E Rodimatenqo aj Akcienqo Gr po an -i Rromani Lingv stika*, e Rromane Uniaqo (IRU), telal i phakh le Universitetaŋi Sorbonne an ar i Fr nca. Kothe, lile rig e  hibutne/e lingv stur  an ar verver thema. Amen ar, lias rig ka-e kadala malavimata o specialisto rromane  hib  e, o Gheorghe Sar u. Aver lingv stur  aj specialistor  sas: o *Donald Kenrick*, o *Jan Hancock*, o *Rajko Djuri *, o *Valdemar Kalinin*, o *Kujtim Pa aku*, o *Santino Spinelli* th. a.

E XUXURRA

Sasas jekh var duj rroma, save kerenas buti khethanes k-o jekh xulajesqi avlin thaj but pativale sasas.

Kadala duj rroma sasas but lache amala thaj anθ-o jekh dives e kurkesqo, avindoj lenqo dives vesto, telarde anθ-o ves te kiden xuxurra. Von buchonas Kòstja thaj 3ikulo. Arakhle von but xuxurra. O Kòstja çhudă o gad opral pesθe, phandă e baja thaj pherdă les xuxurra.

Kana boldile, astarde palal jekhe phură, savă sas lan anθ-o dumo jekh angali şukimata. Dine *dis laçho* thaj puçhen lan.

- Dej!e, e xuxurra si laçhe xamasqe?
- Laçhe, dej!e. Phenel i phuri, dikhindoj lenθe.
- Tha' maşkar lenθe si vi kolenθar save keren nasul?
- Me zanav, dej!e, avena.

Ăl duj rroma resle k-o kher e thagaresqo thaj, zandoj anθ-e lenqi livni, o Kostea phenel:

- 3ikule!a, phral!a, te kerav tuqe nişte xuxurra sar kerel len tiri dej!

Thaj palal, użardă len, thovdă ăl xuxurra, kerdă xamos, çhută les p-i sinia thaj astardilo te çhinel o manro. Maşkar o vaxt, o 3ikulo - sar sasas mulo bokhaθar - lilă duj var, trin var anθar e xuxurra thaj xutlo ka-o nakh e Kostjasqo, kaj andăsas paj e xaningaθar ka-i sinia.

O Kòstja, patăvindoj kă o 3ikulo dilajlo, boldilo p-o jekh punro thaj naşlo e xulajesθe, savesqe phendă sa so me phendem zi akana. O xulaj, o raj, gelo te dikhel so si e 3ikuloça, savo sasas anzardo anθ-o sovthan thaj e putarde jakhença. Daravdo, o xulaj puçhel les:

- 3ikule!a, san nasvalo? Thaj o 3ikulo çi amboldel. O xulaj paşol maj but thaj maj puçhel jekh var:.

- 3ìkule!a, so kerdän, manuša, si tuqe nasul?

Thaj o 3ìkulo, anθ-o than te amboldel lesqe, astardöl te bašol thaj xutlo te xal o nakh e xulajesqo.

- Te na xas murro nakh, si te dav tut sa so manges tu. Daraθar, te na xal lesqo nakh, phenel ke del lesqe so mangel vov, ma na te kerel lesqe jekh nasulimos.

Ašunidoj kadala lava, o 3ìkulo maj bašlās duj var, thaj manglās e xulajesqe deš love sovnakutne. O xulaj dās les thaj o 3ìkulo maj bašlā jekh var thaj phendā kā maj kamelas vi deš veste dīvesa.

- Kazom kames tu, 3ìkule!a, nūmaj beš lokhores!

O rrom phendās e xulajesqe te bešel tele thaj te na vazdel pes kothar, tha' palal kodoja anklisto ćoral thaj gelosas.

Kana maladilo e Kostjaća, palal but vaxt, kadava - trašajlo - patājilās kā o 3ìkulo kamel te xal lesqo nakh. O 3ìkulo phenel lesqe:

- Na traš, manuša!a, kā na-i te kerav tuqe khanć kodolesqe, kā me ći sem thaj nići na semas dilo. Atunć, kana zumavdem anθar e xuxurra, faline man kadjal laće thaj, avindoj bokhalo, godīsardem vi man kā ći aresen amenqe. Thaj bašlem vi me, pherasesθe, thaj kana dikhlem kā vi tu, vi o xulaj patān man, phendem manqe: "Sosθar te na kerav manqe jekh lovorro?". Xatāringoj, o Kòstja asajlo thaj lošajlo but.

(palal o *Nicolae Pandelică*)

LAVA MAŠKAR E LAVA...

dis - dīves

dīves vesto - dīves slòbodo

sinia - meseli

astarel - širdel

anzardo - pašlārdo, polavdo

PUĆHIMATA AJ MANGIMATA KA-O TÈKSTO

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Phenen palal sosθe del pes dūma anθ-o kadava tèksto!
4. Den dūma, anθ-e grūpe kerde anθar po štar siklòvne, thaj arakhen o lav - klidin!
5. Arakhen i vastni godī / idèa!

GRAMÀTIKA

O ARTÌKULO

E tìpurā le artikulosqe aj lesqi flèksia

Anθ-i rromani ćhib, si duj tìpurā artikulurenqe, o *definìto* thaj o *bidefinìto* artìkularā. O *definìto* artìkulo vaš e muršikane vi e zuvlikane navnā, ka-o nominatìvo, si sajekh / idèntiko.

I. O *definito* artíkulo vaś e murśikane navnă/substantivură, ka-o nominatìvo

O jekhipen	O butipen
o dand	il [ël] danda
o muj	il [ël] muja
o sap	il [ël] sapa

O *definito* artíkulo vaś e zuvlikane navnă/substantivură, ka-o nominatìvo

O jekhipen	O butipen
i phen	il [ël] phenă
i bibi	il [ël] bibă
i baj	il [ël] baja

O kèzo	O gin			
	O jekhipen		O butipen	
	murśikano ling	zuvlikano ling	murśikano ling	zuvlikano ling
Nom.	o	i	e, le (ël, il, ol, o)	
Ak.	o**	i**	e, le (ël, il, ol, o)**	e, le, (ël, il, ol, o)**
	e (le)*	e (le)*	e (le)*	e (le)*
Gen.	e (le)	e (le, la)	e (le)	
	e (le)	e (le, la)	e (le)	
	e (le)	e (le, la)	e (le)	
	e (le)	e (le, la)	e (le)	
Dat.	e (le)	e (le, la)	e (le)	
Lok.	e (le)	e (le, la)	e (le)	
Abl.	e (le)	e (le, la)	e (le)	
S./ I.	e (le)	e (le, la)	e (le)	
Vok.	-	-	-	

* vaś e zivdisarde navnă

** vaś e bizivdisarde navnă

II. Vi o *bidefinito* artíkulo vaś e murśikane vi zuvlikane navnă / substantivură, ka-o nominatìvo, si sajekh.

O *bidefinito* artíkulo vaś e murśikane navnă/substantivură, ka-o nominatìvo

O jekhipen	O butipen
<i>jekh</i> dand	<i>nìšte</i> danda
<i>jekh</i> muj	<i>nìšte</i> muja
<i>jekh</i> sap	<i>nìšte</i> sapa

Varekana, ka-o butipen, pašal o artíkulo *nìšte* si vi aver fòrme, sar si: *varesave, varesode, (v)ùni*. O *bidefinìto* artíkulo vaš e zuvlikane navnă/substantivură, ka-o nominatìvo, si sajekh/idèntiko le formenča kaθar e muršikane navnă:

O jekhipen	O butipen
<i>jekh phen</i>	<i>nìšte phenă</i>
<i>jekh bibi</i>	<i>nìšte bibă</i>
<i>jekh baj</i>	<i>nìšte baja</i>

O kèzo	O gin			
	O jekhipen		O butipen	
	muršikano ling	zuvlikano ling	muršikano ling	zuvlikano ling
Nom.	jekh	jekh	nìšte (varesave, nesave)	
Ak.	jekh*	jekh	nìšte (varesave, nesave)*	
	jekhe**	jekhe ** (jekha)	nìšte (varesave, nesave)**	
Gen.	jekhe	jekhe (jekha)	nìšte (varesave, nesave)	
	jekhe	jekhe (jekha)	nìšte (varesave, nesave)	
	jekhe	jekhe (jekha)	nìšte (varesave, nesave)	
	jekhe	jekhe (jekha)	nìšte (varesave, nesave)	
Dat.	jekhe	jekhe (jekha)	nìšte (varesave, nesave)	
Lok.	jekhe	jekhe (jekha)	nìšte (varesave, nesave)	
Abl.	jekhe	jekhe (jekha)	nìšte (varesave, nesave)	
S./ I.	jekhe	jekhe (jekha)	nìšte (varesave, nesave)	
Vok.	-	-	-	

* vaš e zivdisarde navnă

** vaš e bizivdisarde navnă

O VOKATÌVO (E AKHARIPNASQI FÒRMA)

Astarindoj kaθar amaro tèksto, dino maj opre, ašti te dikhas vi te prezentisaras, maj tele, save sine e fòrme ka-o vokatìvo. O vokatìvo si jekh susbstantivosqi fòrma kana akharas varekas. E agorimata le *muršikane* substantivurenqo ka-o vokatìvo, k-o jekhipen vi ka-o butipen:

a) E bizivdisarde muršikane substantivură

Na-i len fòrme ka-o vokatìvo.

b) E zivdisarde muršikane substantivură

O kèzo	O pučhipen	O jekhipen	O butipen
Nominativò	Kon?	o dad	e/le dada
		o mačo	e/le mačo
		o rašaj	e/le rašaja
		o karavdi	e/le karavdă
		o dòkto(ro)s	e/le dòktorură
		o dadorro	e/le dadorre
		o dòktori	e/le dòktoră
		o vešàri	e/le vešàrà
		o krisinitòri	e/le krisinitòrà
Vokatìvo	-	dadè!a, dad!a, dad!e	dadèa!len, dadà!len
		mačhè!a	mačhèa!len
		rašàj!a	rašajà!len
		karavdè!a	karavdèa!len
		doktorè!a	doktorurèa!len
		dadorrè!a	dadorrèa!len
		vešarè!a	vešarèa!len
		krisinitorè!a	krisinitorèa!len

a) E bizivdisarde zuvlikane substantivură

Na-i len fòrme ka-o vokatìvo.

b) E zivdisarde zuvlikane substantivură

O kèzo	O pučhipen	O jekhipen	O butipen
Nominativò	Kon?	i phen	e/le phenă
		i bibi	e/le bibă
		i čhaj	e/le čhaja
		i rromni	e/le rromnă
		i phenõrri	e/le phenõrră
		i zàmba	e/le zàmbe
Vokatìvo	-	phen!e	phenă!len
		bibi!e	bibă!len
		čhàj!e	čhaja!len
		rromn!e	rromnă!len
		phenõrri!e	phenõrră!len
		zàmb!e	zàmbea!len

KLASAQE BUTĂ

I 1-to klasaqi butĩ

1. Godĩsar ke san tu anθ-i kodoja tekstosqi piktūra thaj xramosar anθ-e deś śirda/rëndură, kadja sar sasas tiri paramiçi thaj phen/mothov maj dur!
2. Palal so agordes, paruv tiro xramosaripnasqo lilorro e xramosaripnasqe lilorreça tire kolegosqo!
3. Laçhar e arakhle doša anθ-e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!
4. Palal so agordes, sikav tire kolegosqe e arakhle doša thaj phen lesqe sar sasas te xramosarel laçhes! Sa kadja, dikh k-e arakhle doša tire kolegosθar!
5. Akana zumav te amboldes/te nakhaves, kòrkoro, jekh kotor e tekstosqo anθ-i rumunikani vaj magărikani chib!
6. Palal so dinăn agor, paruv palem tiro xramosaripnasqo lilorro e lilorreça tire kolegosqo thaj laçhar e doša!
7. Sikav tire kolegosqe e doša thaj phen lesqe so kerdăs doś! Sa kadja, arakh kaθar tiro kolègo kaj tu kerdăn doś!
8. Sikaven vi tumare siklărănăqe vaj siklărnesqe sar tume kerde butĩ khethanes!

I 2-to klasaqi butĩ

Keren, telal o vastalipen tumare siklărnesqo vaj siklărănăqo, aver **KLASAQE BUTĂ**, khethanes, anθ-e grùpe, e neve siklile nociença!

I 3-to klasaqi butĩ

Lien sàmaθe / godăθe k-e thulărde grăfeme! Den vi tume maj but ekzèmplură!

- o dad - e dada
- o raśaj- e raśaja
- i çhej - e çheja
- i mami - e mamă
- o rukh - e/əl rukha
- i sinia - e sinie
- i dori - e doră

I 4-to klasaqi butĩ

Kadja, sar le navnăn si len duj gina, kadja vi le artikultură si len duj gina:

- jekhipen: o naj, o murś, o barr, i bar th. a.
 - butipen: e naja, e murśa, e/əl barra, e/əl bară th. a.
- Den vi tume maj but ekzèmplură!

I 5-to klasaqi butĩ

Anglal e navnă bešel o artikulo:

- o - vaś e murśikane substantivură, k-o gin jekhipen;

- i - vaš e zuvlikane substantivură, k-o gin jekhipen;
 - e / ël / le - vaš e muršikane aj zuvlikane navnă, k-o gin butipen.
- Arakhen vi tume maj but ekzèmplură!

I 6-to klasaŋi buti

1. Thon anglal le substantivură dine maj tele o trebutno *definìto* artikulo, o vaj i:

() abăv, () angrusti, () arro, () aro, () asăv, () baj, () bakro, () barr, () bar, bibi, () birovli, () bori, () buzni, () buzno, () éar, () éirikli, () éhaj, () éhavo, () daj, () dori, () drom, () gad, () gav, () grast, () grastorro, () guruv, () xuxurr, () kak, () kašt, () manro, () piri, () phral, () phen, () rakli, () rrom, () rovli, () rukh, () ruv, () šošoj, () tover, () thud, () thagarni, () vurdon, () zamutro.

2. Thon anglal le substantivură dine maj opre o *bidefinìto* artikulo, **jekh** vaj **nìšte**!

I 7-to klasaŋi buti

Thoven angal e navnă dine kathe o trebutno artikulo, o, i vaj e!

E navnă: akhora, akhorlin, baja, bar, barörri, barra, ciknida, éar, éhave, dad, elefântură, filatin, fòros, gad, grasta, xaning, xar, icalo, icali, kilav, kilavlin, khas, khuro, khur, lăpato, luludı, mas, murša, naj, pirro, punre, phus, suluma, ruv, rroma, rromni, sapa, šol, šelo, tover, tharră, thud, udara, vušt, vasta, zenă, zamba, zamutre, zukela, zuvli.

I 8-to klasaŋi buti

Buxlăren e ekzèmplură dine maj tele!

o definìto artikulo

- o rraj - e / le / ël rraja
- o thagar - e / le / ël thagara
- i phuri - e / le / ël phură
- o bov - e / le / ël bova
- i luludı - e / le / ël luludă

o bidefinìto artikulo

- jekh** rraj - **nìšte** rraja
- jekh** thagar - **nìšte** thagara
- jekh** phuri - **nìšte** phură
- jekh** bov - **nìšte** bova
- jekh** luludı - **nìšte** luludă

I 9-to klasaŋi buti

Roden aj arakhen le savorre navnă anθ-o təksto *E xuxurra* thaj sikaven o gin, o artikulo vi o ling lenqo thaj kana si von zividsarde vaj bizivdisarede navnă!

E biodârde / bizivdisarde navnă				E odârde / zivdisarde navnă			
o ling		o gin		o ling			
zuvlikano	muršikano	jekhipen	butipen	zuvlikano	muršikano	jekhipen	butipen
-	jekh var	x	-	-	rroma	x	x

I 10-to klasaqi buti

Thon k-e kadala navnă vi o definîto vi o bidefinîto artikulo!

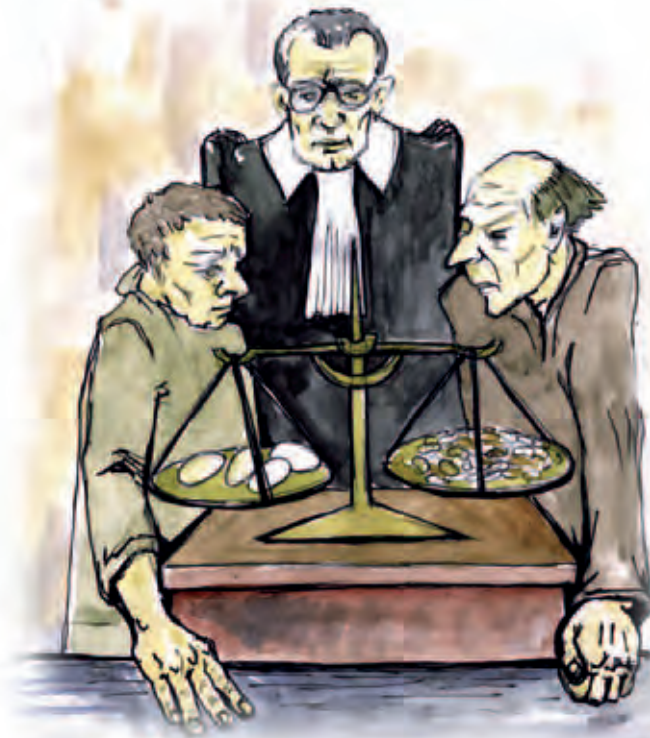
amal, amalin, bibi, bakro, cëruli, caxra / katuna, cen / zlagă, cirikli, chaj / chej, dudum, dand, guruv, grastni, hotelo / hoteli, xer, kuştik, kan, kham, kher, lav, lil, mami, manro, nakh, pàpos, piri, phral, phakh, rat, răt, suv, sil, sax, tras/dar, trus, thagarni, thav, uchar, vis, zumi, zuv, zivipen.

3ANGLĂN KE...?

O jekhto Edukaciaqo Ministèro kaj prinzardăs o rromano alfabèto sas e Rumuniaqo Ministèro, anθ-o berś 1991. E rromane siklōvne save siklile e Pedagogikane školenθe anθar o Bukurèsti, Tîrgu - Mureş thaj Bakău, k-aşti te aven siklărne vaş e chavorre anθar e xurdelină aj škole, alosarde o siklōvipen rromane chibăqo (3 òre p-o kurko). Palal, anθar o školutno berś 1992 / 1993, anθ-e aver trin škole (anθar e fòrură Arad thaj Caracal, vi anθar o gav Bobeşti - pašal o Bukurèsti) sas organizisardo o siklōvipen rromane chibăqo (4 kurkutne òre vaş svako klăsa, k-e I-IV-to klăse).

O XAN3VALIPEN

Anθ-jekh gav bešenat vi barvale vi ćorre manuša. Bešelast vi jekh ćorro rrom, saves sasat les jekh bari familia. Bućholast Janku thaj sasat les deš ćhavorre. Vov sasat kikavări, savorro deš sasat les o ćokano anθ-e pesqo vast, sasat laćho butarno, savesθar śundās o savorro gav. Alosardās te zal avri, anθar o gav, k-aś-te kerel butı, pesqi familia te avel la sa so trebal la. Kadjal, sar zalas, lilās les i bokh. Jekhal, dikhel xramosardo opre jekh phalenqi bar: “Balamno”. Lośalo zal andre.

- Laćhi răt!

- Laćhi răt, avrikane!a, so balval anel tut amenθar?

- Dikh, zav te rodav nište lovorre, zav te kerav butı, tha' si manqe bokh. Mangav tut śukar, de man vareso, aj kana amboldav man lovenća nakhav tuθar thaj pokinav tuqe.

- Kathe na-i man, tha' anav tuqe andral, anθar o kher, panz kiravde anre.

- Naisarav tuqe! Dikh, vaś tiro vastdinipen, kana avava palpale, dava tuqe panz śela makhle.

- Miśto, aźukerav tut! 3a Devleća!

- Aćh Devleća!

Palal panz berśa, o rrom amboldinās pesqe, del pi dutı e balamnesqe, kadja sar phendās.

Tòko/nùmaj ke o balamno śundās ke o rrom anela but love thaj na maj kamlās kodobor sar sas o xatarıpen. Manglās kaθar o rrom deś sela makhle, tha' o Janku na maj dinās khanć le balamnesqe, gelās khere. Palal zàlaga vaxt, o Janku arakhlās pes akhardo anθ-i kris. Avilās lesqe o jekhto akharipen ka-i krislin, tha' na gelās. Avilās vi o dujto, vi o trinto, tha' sa na gelās. O mujalo bićhaldās e tangales palal lesθe, te anel e rromes anθ-i kris. O krisarno del o alav e balamnesqe:

- Te thovdemast kodola panz anre telal i kaxni, inklistestas panz khaxnòrră. Kana sarkon khaxnòrri kerdāsas po panz arre thaj thovdemast vi kadalen telal e kaxnă, avilāsas man biś thaj panz khajnòrră, thaj anθ-e panz berśa avilinasas man but, but khaxnă.

Akharde vi le rromes te pućhen les.

- Trebalas te aves ka-i krislin 3i akana, sosθar na avilăn? - phendās o krisarno.

- Na aštisajlem, patıvali instància, kana semas akhardo jekhto var, tøkma xunavemas i phuv, kana semas akhardo o dujto var kiravdem o fasùj, thaj ka-o trinto akharipen, thovavas o kiravdo fasùj anθ-i phuv.

O krisarno “lilàs jag” thaj phendàs:

- Sar, prasas man?!? Kana kiraves o fasùj, na maj inklöl avri anθar i phuv.

Thaj o Jàнку angledel:

- Kana anθar e kiravde anre e balamnesqere inklönas kaxnörä, atunc vi anθar mirro kiravdo fasùj trebalas te inlöl avri anθar phuv...

Savorre achile e putarde mujença.

(Kidini kaθar i *Mariana Cozma* thaj amboldini kaθar i *Gabriela Moise*)

LAVA MAŠKAR E LAVA...

kikaväri - o manuš savo kerel kikavä *mujalo* - krisarno
balamno - manuš savo kinel thaj *tangalo* - šingalo, xanralo
 bikinel *angledel* - del angal, amboldel o lav
amboldav man - avav palpale

PUČHIMATA AJ MANGIMATA KA-O TÈKSTO

1. Ginaven o teksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o teksto gazikanes!
4. Phenen palal sosθe del pes duma anθ-o kadava tøkso!
5. Inkalen i vastni godı anθar o teksto thaj xramosaren la!

GRAMÀTIKA

Te palemdikhas!

O GENITİVO

E *muřikane* substantıvurä

E agorimata le *muřikane* substantıvurenqo ka-o genitıvo, k-o jekhipen vi ka-o butipen:

a) E *bızivdisarde* *muřikane* substantıvurä

O kèzo	O pučhipen	O jekhipen	O butipen
Nominatıvo	so?	o kan	e/le kana
		o gono	e/le gone
		o muj	e/le muja
		o pani	e/le panä
		o amalipen	e/le amalimata
		o fòro(s)	e/le fòrurä

Akuzatìvo	so?	o lilorro	e/le lilorre
		o hotèli	e/le hotèlà
		o kalendàri	e/le kalendàrà
		o kan	e/le kana
		o gono	e/le gone
		o muj	e/le muja
		o pani	e/le pană
		o amalipen	e/le amalimata
		o fòro(s)	e/le fòrură
		o lilorro	e/le lilorre
		o hotèli	e/le hotèlà
		o kalendàri	e/le kalendàrà
Genitìvo	sosqo? (sosqi? sosqe? sosqe?)	e kanes/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le kanen/qo (-qi, -qe, -qe)
		e gones/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le gonen/qo (-qi, -qe, -qe)
		e mujes/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le mujen/qo (-qi, -qe, -qe)
		e panes/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le panen/qo (-qi, -qe, -qe)
		e amalipnas/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le amalimaten/qo (-qi, -qe, -qe)
		e foros/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le foruren/qo (-qi, -qe, -qe)
		e lilorres/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le lilorren/qo (-qi, -qe, -qe)
		e hoteles/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le hotelen/qo (-qi, -qe, -qe)
		e kalendares/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le kalendaruren/qo (-qi, -qe, -qe)

Ka-o genitìvo, o akcènto perel p-i anglalpalutni silàba, anglal o agoripen kaθar o kèzo genitìvo.

b) E *zivdisarde* muršikane substantìvură

O kèzo	O pučhipen	O jekhipen	O butipen
Nominatìvo	kon?	o dad	e/le dada
		o mačo	e/le mače
		o rašaj	e/le rašaja
		o karavdi	e/le karavdă
		o dòktoro(s)	e/le dòktorură
		o dadorro	e/le dadorre
		o dòktori	e/le dòktoră
		o vešàri	e/le vešàrà
		o krisinitòri	e/le krisinitòrà

Akuzatìvo	kas?	e/le dades	e/le daden
		e/le mačhes	e/le mačhen
		e/le rašajes	e/le rašajen
		e/le karavdes	e/le karavden (-ěn)
		e/le doktores (-os)	e/le doktoruren, doktoron
		e/le dadorres	e/le dadorren
		e/le doktoris (-es)	e/le doktoren
		e/le vešaris (-es)	e/le vešaren
		e/le krisinitoris (-es)	e/le krisinitoren
Genitìvo	kasqo? (kasqi? kasqe? kasqe?)	e/le dades/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le daden/qo (-qi, -qe, -qe)
		e/le mačhes/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le mačhen/qo (-qi, -qe, -qe)
		e/le rašajes/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le rašajen/qo (-qi, -qe, -qe)
		e/le karavdes/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le karavden/qo (-qi, -qe, -qe)
		[e/le karavděs/qo (-qi, -qe, -qe)]	[e/le karavděň/qo (-qi, -qe, -qe)]
		e/le doktores/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le doktoruren/qo (-qi, -qe, -qe)
		e/le dadorres/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le dadoren/qo (-qi, -qe, -qe)
		e/le doktoris/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le doktoron/qo (-qi, -qe, -qe)
		[e/le doktores/qo (-qi, -qe, -qe)]	[e/le dadorren/qo (-qi, -qe, -qe)]
		e/le vešaris/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le vešarěň/qo (-qi, -qe, -qe)
		[e/le vešares/qo (-qi, -qe, -qe)]	e/le vešaren/qo (-qi, -qe, -qe)
		e/le krisinitoris/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le krisinitorěň/qo (-qi, -qe, -qe)
		[e/le krisinitores/qo (-qi, -qe, -qe)]	[e/le krisinitorěň/qo (-qi, -qe, -qe)]

E *zuvlikane* substantìvurǎ

a) E bizivdisarde *zuvlikane* substantìvurǎ

O kèzo	O pučhipen	O jekhipen	O butipen
Nominatìvo	so?	i len	e/le lenǎ
		i dori	e/le dorǎ
		i baj	e/le baja
		i pirōrri	e/le pirōrǎ
		i duma	e/le dume
Akuzatìvo	so?	i len	e/le lenǎ
		i dori	e/le dorǎ
		i baj	e/le baja
		i pirōrri	e/le pirōrǎ
		i duma	e/le dume

Genitìvo	kasqo? (kasqi? kasqe? kasqe?)	e lenǎ/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le lenǎn/qo (-qi, -qe, -qe) [e/le lenĕn/qo (-qi, -qe, -qe)]
		e dorǎ/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le dorǎn/qo (-qi, -qe, -qe) [e/le dorĕn/qo (-qi, -qe, -qe)]
		e baja/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le bajan/qo (-qi, -qe, -qe) [e/le bajen/qo (-qi, -qe, -qe)]
		e pirǒrrǎ/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le pirǒrrǎn/qo (-qi, -qe, -qe) [e/le pirǒrrĕn/qo (-qi, -qe, -qe)]
		e duma/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le dumen/qo (-qi, -qe, -qe)

Ka-o genitìvo, o akcènto perel p-i anglalpalutni silàba, anglal o agoripen kaθar o kèzo genitìvo.

b) E živdisarde žuvlikane substantivurǎ

O kèzo	O pučhipen	O jekhipen	O butipen
Nominatìvo	kon?	i phen	e/le phenǎ
		i bibi	e/le bibǎ
		i čhaj	e/le čhaja
		i rromni	e/le rromnǎ
		i phenǒrri	e/le phenǒrrǎ
		i žàmba	e/le žàmbe
Akuzatìvo	kas?	e/le/la phenǎ	e/le phenǎn [phenĕn]
		e/le/la bibǎ	e/le bibǎn [bibĕn]
		e/le/la čhaja	e/le čhajan [čhajen]
		e/le/la rromnǎ	e/le rromnǎn [rromnĕn]
		e/le/la phenǒrrǎ	e/le phenǒrrǎn [phenǒrrĕn]
		e/le/la žàmba	e/le žàmban [žamben]
Genitìvo	kasqo? (kasqi? kasqe? kasqe?)	e phenǎ/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le phenǎn/qo (-qi, -qe, -qe) [e/le phenĕn/qo (-qi, -qe, -qe)]
		e bibǎ/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le bibǎn/qo (-qi, -qe, -qe) [e/le bibĕn/qo (-qi, -qe, -qe)]
		e čhaja/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le čhajan/qo (-qi, -qe, -qe) [e/le čhajen/qo (-qi, -qe, -qe)]
		e rromnǎ/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le rromnǎn/qo (-qi, -qe, -qe) [e/le rromnĕn/qo (-qi, -qe, -qe)]
		e phenǒrrǎ/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le phenǒrrǎn/qo (-qi, -qe, -qe) [e/le phenǒrrĕn/qo (-qi, -qe, -qe)]
		e/le/la žàmba/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le žàmban/qo (-qi, -qe, -qe) [e/le žamben/qo (-qi, -qe, -qe)]

KLASAQE BUTĂ

I 1-to klasaqi butĩ

1. Xramosar trin muršikane substantivură vi trin zuvlikane substantivură thaj nakhav len ka-e savorre siklile vaj palemsiklile kèzură (nominativo, akuzativo, genitivo vi vokativo)!
2. Palal so agordăn, paruv tiro xramosaripnasqo lilorro e xramosaripnasqe lilorreça tire kolegosqo!
3. Laçhar e arakhle doša anθ-e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!
4. Palal so agordes, sikav tire kolegosqe e arakhle doša thaj phen lesqe sar sasas te xramosarel laçhes! Sa kadja, dikh k-e arakhle doša tuqe tire kolegosθar!
5. Akana, zumav te amboldes / te nakhaves, kòrkorro, jekh kotor e tekstosqo anθ-i rumunikani vaj magărikani çhib!
6. Palal so dinăn agor, paruv palem tiro xramosaripnasqo lilorro e lilorreça tire kolegosqo thaj laçhar e doša!
7. Sikav tire kolegosqe e doša thaj phen lesqe so vov kerdäs doś! Sa kadja, arakh kaθar tiro kolègo kaj tu kerdăn doś!
8. Sikaven vi tumare siklărnaqe vaj siklărnesqe sar tume kerde butĩ khethanes!

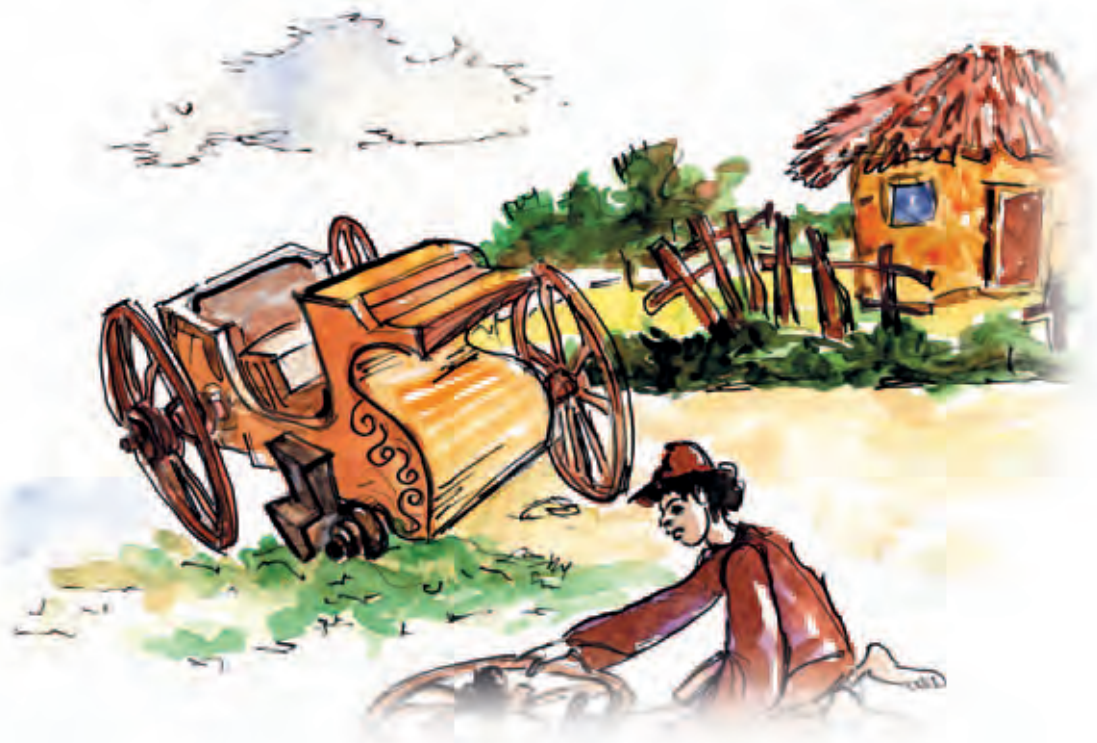
I 2-to klasaqi butĩ

Keren, telal o vastalipen tumare siklărnesqo vaj siklărnaqo, aver klasqe bută, khethanes, anθ-e grupe, e neve siklile nociença!

3ANGLĂN KE...?

Anθar o universitàro berś 1992 / 1993, o Geòrge Sarău putardăs jekh fakultativo kùrso rromane çhibăqo k-e Bukureštosqi Universitèta - k-i Fakultèta vaś e Avrutne Çhibă aj Literatùre. Si te sikavas ke o siklărhipen rromane çhibăqo k-o universitàro nivèlo buxlărdăs pes vi vov. O Geòrge Sarău putardăs anθ-o universitàro berś 1997 / 1998 jekh sèkcia rromane çhibăqi k-i Fakultèta vaś e Avrutne Çhibă aj Literatùre (kaj si 10 berśutne thana) thaj anθar o universitàro berś 2000/ 2001 vov putardăs jekh sèkcia rromane çhibăqi k-o duripen / dural, sa kadja, k-e Bukureštosqi Universitèta (k-o Departamènto CREDIS, kaj aven rroma k-ašti te anglekeren pen sar siklărne vaś e çhavorre). I jekhtho generàcia / promòcia sas anθ-o milaj 2003 (43 rroma agordine kadaja fakultèta), aj 3i akana, anθ-o berś 2008, siklile thaj agordine penqe stùdie aver 150 studèntură rroma.

O ĆENUŠÒTKA

Anθ-jekh baro them ziveles jekh thagar but barvalo. E thagares sas les jekh šukar čej, i Rašèla, sar jekh luludī.

An' kodova them, anθ-jekh phuvāqo kherorro, zivelas jekh ćorro terno, saves na sas les nić pala' so te piel pani, na sas les sovthan, sinà, nùmaj i šudri phuv aj jekh bov opral, kaj sovelas.

Anθ-jekh dēs, o thagar nakhlās pašal o kher kaj bešelas o Ćenušòtka, aj lesqo vurdon *rimosardās pes*. Akana, o terno našlās sig te ažutisarel e thagares. Kadava pučhlās kon si o terno. Jekh slūga phendās e thagaresqe:

- Mukh les ke si ćorro sar i phuv, na dikhes kaj bešel? -aj sikavel karing e phuvāqo kher.

E thagaresqe kerdās pes lesqe mīla aj tradinās e *sluga* te kerel e ternesqe kher aj te anel sa so trebul jekhe manušesqe te zivel šukar.

O Ćenušòtka dikhlās o šukar kher, e šukar butā, nùmaj ke vov sa opral o bov sovelas.

O thagar ašundās kadaja aj gelo vov te dikhel kana si ćaces. Baro sas lesqo *opralazbalipen*, kana dikhlās e ternes p-o bov, sovindoj. *Akor*, o thagar, te naisarel lesqe kaj ažutisardās les, lias e ternes aj gelās leča k-i filatin.

Kana o Ćenušòtka rodelas o bov, arakhlās e thagaresqe raklā. Kadaja, kana dikhlās les, kerdās laqe mīla lesθar aj lias les te sikavel les sar te zives užes, sar te xal k-i sinà, sikavdās lesqe kaj trebul te sovel, sar te drabarel.

Na pala' but vrjāma, e slūge kaθar i filatin phenenas ke o Ćenušòtka si e raklāqo kamlo.

O Ćenušòtka gelās palpale k-e pesqo kher aj thovdās pes pala' bov te rovel pala' i Rašèla.

O thagar tradinās dūma anθ-o them thaj phendās "Kon kerela jekh sovnakutno drom zi k-e lesqi filatin, kodova liela peča la čhaja sar rromni".

Avile but raja, anθar but thema, te mangel e čhaja le thagaresqi, tha nićjekh na aštilā te kerel o drom.

Anθ-jekh *răti*, jekh phuri gelăs k-o Ćenuşòtka thaj manglăs les te mekhel la te beşel lesθe perdal i răti. O Ćenuşòtka thovdăs e phură te sovel anθ-o sovthan, aj vov gelăs k-e pesqo than, p-o bov.

Texarinăθe, i phuri puçhlăs les sar te naisarel lesqe, te phenel laqe so kamel vov.

Akor, o Ćenuşòtka phendăs la phurăqe lesqi paramiçi thaj k-e pesqo ilo açhilo k-e thagaresqi rakli, ka-i Raşela.

I phuri phendăs lesqe de del pes trinvar perdal o şero anθ-o uçar, *apo'* şaj te kerel so manglăs o thagar.

Baro sas lesqo loşalipen, kana kerdăs o sovnoaktuno drom aj gelăs te mangel e thagaresθar te mekhel peça e raklă, la Raşela.

(palal i *Nadia Gazsi*, rromani inspektòra anθ-o źudèco Mureş)

LAVA MAŞKAR E LAVA...

rimosardăs - pharravdăs pes

opralazbalipen - biažukeripen

slùga - slùznika, servànta, sevní

răti - răt

akor - atùnçi, atòska

PUÇHIMATA AJ MANGIMATA KA-O TÈKSTO

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gažikanes!
4. Phenen palal sosθe del pes duma anθ-o kadava tèksto!
5. Den duma anθ-e grupe, kerde anθar po ştar siklòvne, thaj arakhen o lav - klidin!
6. Arakhen i vastni godí / idèa!
7. Sar buçholas o çhavo savo sovelas opral o bov?
8. So kerdăs vov kana naklăs o thagar paşal pesqo kher?
9. So kerdăs o thagar?
10. Sar buçholas e thagaresqi çej?
11. Sar ažutisardăs voj le ternes?
12. Sosθar naşavdăs o thagar e ternes?
13. So kerdăs o Ćenuşòtka e phurăça?
14. So kerdăs i phuri vas o Ćenuşòtka?
15. Phenen tumare lavença o tèksto!
16. Arakhen anθ-o tèksto o kotor kaj sikavel ke o Ćenuşòtka sas naşavdo anθar i filatin!
17. Arakhen jekh aver agor le tekstosqo!

GRAMÀTIKA

O DATÌVO

Ka-o dativo, e forme si sajekh le palutne formença kaθar o genitivo, vi k-e živdisarde, vi ke biživdisarde, vi k-e žuvlikane, vi k-e murşikane substantivură, ka-o jekhipen vi ka-o butipen.

a) E *bizivdisarde* muršikane substantivură

O kèzo	O pučhipen	O jekhipen	O butipen
Genitìvo	sosqo? (sosqi? sosqe? sosqe?)	e kanes/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le kanen/qo (-qi, -qe, -qe)
		e gones/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le gonen/qo (-qi, -qe, -qe)
		e mujes/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le mujen/qo (-qi, -qe, -qe)
		e panes/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le panen/qo (-qi, -qe, -qe)
		e amalipnas/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le amalimaten/qo (-qi, -qe, -qe)
		e foros/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le foruren/qo (-qi, -qe, -qe)
		e lilorres/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le lilorren/qo (-qi, -qe, -qe)
		e hoteles/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le hotelen/qo (-qi, -qe, -qe)
Datìvo	sosqe?	e kanesqe	e/le kanenqe
		e gonesqe	e/le gonenqe
		e mujesqe	e/le mujenqe
		e panesqo	e/le panenqe
		e amalipnasqe	e/le amalimatenqe
		e forosqe	e/le forurenqe
		e lilorresqe	e/le lilorrenqe
		e hotelesqe	e/le hotelenqe
e kalendaresqe	e/le kalendarenqe		

b) E *zivdisarde* muršikane substantivură

O kèzo	O pučhipen	O jekhipen	O butipen
Genitìvo	kasqo? (kasqi? kasqe? kasqe?)	e/le dades/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le daden/qo (-qi, -qe, -qe)
		e/le mačhes/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le mačhen/qo (-qi, -qe, -qe)
		e/le rašajes/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le rašajen/qo (-qi, -qe, -qe)
		e/le karavdes/qo (-qi, -qe, -qe) [e/le karavdës/qo (-qi, -qe, -qe)]	e/le karavden/qo (-qi, -qe, -qe) [e/le karavdën/qo (-qi, -qe, -qe)]
		e/le doktoros/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le doktoruren/qo (-qi, -qe, -qe)
		e/le doktoros/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le doktoron/qo (-qi, -qe, -qe)
		e/le dadorres/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le dadorren/qo (-qi, -qe, -qe)
		e/le vešaris/qo (-qi, -qe, -qe) [e/le vešares/qo (-qi, -qe, -qe)]	e/le vešarën/qo (-qi, -qe, -qe) [e/le vešaren/qo (-qi, -qe, -qe)]
		e/le krisinitoris/qo (-qi, -qe, -qe) [e/le krisinitores/qo (-qi, -qe, -qe)]	e/le krisinitoren/qo (-qi, -qe, -qe) [e/le krisinitorën/qo (-qi, -qe, -qe)]

Dativo	kasqe?	e/le dadesqe	e/le dadenqe
		e/le mačhesqe	e/le mačhenqe
		e/le rašajesqe	e/le rašajenqe
		e/le karavdesqe [e/le karavdēsqe]	e/le karavdenqe [e/le karavdēnqe]
		e/le doktoresqe e/le doktorosqe	e/le doktorurenqe e/le doktoronqe
		e/le dadorresqe	e/le dadorrenqe
		e/le vešarisqe [e/le vešaresqe]	e/le vešarēnqe e/le vešarenqe]
		e/le krisinitorisqe [e/le krisinitoresqe]	e/le krisinitorēnqe [e/le krisinitorēnqe]

E fôrme, kaj / save e zuvlikane substantivură lien len ka-o dativo, k-o jekhipen vi k-o butipen.

a) E bizivdisarde zuvlikane substantivură

O kèzo	O pučhipen	O jekhipen	O butipen
Genitivo	kasqo? (kasqi? kasqe? kasqe?)	e lenă/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le lenăn/qo (-qi, -qe, -qe) [e/le lenēn/qo (-qi, -qe, -qe)]
		e doră/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le dorăn/qo (-qi, -qe, -qe) [e/le dorēn/qo (-qi, -qe, -qe)]
		e baja/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le bajan/qo (-qi, -qe, -qe) [e/le bajen/qo (-qi, -qe, -qe)]
		e pirōrră/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le pirōrrăn/qo (-qi, -qe, -qe) [e/le pirōrrēn/qo (-qi, -qe, -qe)]
Dativo	sosqe?	e duma/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le dumen/qo (-qi, -qe, -qe)
		e lenăqe	e/le lenănqe [e/le lenēnqe]
		e dorăqe	e/le dorănqe [e/le dorēnqe]
		e bajaqe	e/le bajanqe [e/le bajenqe]
		e pirōrrăqe	e/le pirōrrănqe [e/le pirōrrēnqe]
		e dumaqe	e/le dumenqe

b) E zivdisarde zuvlikane substantivurã

O kèzo	O puçhipen	O jekhipen	O butipen
Genitivo	kasqo? (kasqi? kasqe? kasqe?)	e phenã/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le phenãñ/qo (-qi, -qe, -qe) [e/le phenëñ/qo (-qi, -qe, -qe)]
		e bibã/qo (-qi, -qe, -qe)	[e/le bibãñ/qo (-qi, -qe, -qe)] [e/le bibëñ/qo (-qi, -qe, -qe)]
		e çhaja/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le çhajan/qo (-qi, -qe, -qe) [e/le çhajen/qo (-qi, -qe, -qe)]
		e rromnã/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le rromnãñ/qo (-qi, -qe, -qe) [e/le rromnëñ/qo (-qi, -qe, -qe)]
		e phenõrrã/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le phenõrrãñ/qo (-qi, -qe, -qe) [e/le phenõrrëñ/qo (-qi, -qe, -qe)]
		e/le/la žamba/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le žamben/qo (-qi, -qe, -qe)
Dativo	kasqe?	e phenãqe	e/le phenãñqe [e/le phenëñqe]
		e bibãqe	e/le bibãñqe [e/le bibëñqe]
		e çhajaqe	e/le çhajanqe [e/le çhajenqe]
		e rromnãqe	e/le rromnãñqe [e/le rromnëñqe]
		e phenõrrãqe	e/le phenõrrãñqe [e/le phenõrrëñqe]
		e/le/la žambaqe	e/le žambenqe

KLASAQE BUTË

I 1-to klasaqi buti

1. Xramosar trin muršikane substantivurã vi trin zuvlikane substantivurã thaj nakhav len ka-e savorre siklile vi palemsiklile kèzurã (nominativo, akuzativo, genitivo, dativo vi vokativo)!
2. Palal so agordãn, paruv tiro xramosaripnasqo lilorro e xramosaripnasqe lilorreça tire kolegosqo!
3. Laçhar e arakhle doša anθ-e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!
4. Palal so agordes, sikav tire kolegosqe e arakhle doša thaj phen lesqe sar sasas te xramosarel laçhes! Sa kadja, dikh k-e arakhle doša tuqe tire kolegoθar!
5. Akana, zumav te amboldes / te nakhaves, kòrkorro, jekh kotor e tekstosqo anθ-i rumunikani vaj magãrikani çhib!
6. Palal so dinãn agor, paruv palem tiro xramosaripnasqo lilorro e lilorreça tire kolegosqo thaj laçhar e doša!

7. Sikav tire kolegosqe e doša thaj phen lesqe so vov kerdās doš! Sa kadja, arakh kaθar tiro kolègo kaj tu kerdān doš!
8. Sikaven vi tumare siklārnāqe vaj siklārnesqe sar tume kerde butī khethanes!

3ANGLĀN KE...?

Te / kana maškar e berša 1990 - 1998 o gin le rromane siklōvnenqo, save alosarde te siklōven 3-4 kurkutne òre rromane čhibāqe, sas but tikno (paše 700 - 800 siklōvne), palal o berš 1998 - kana o Geòrge Sarāu avilo sar inspèktoro vaš e roma vi vaš i rromani čhib anθ-i Dirèkcia palal o Siklāripen anθ-e čhibā le minoritetonqe (anθar e Edukaciaqo Ministèro) - o gin le rromane siklōvnenqo save siklile rromanes školenθe barilo but, beršesθar beršesθe, kadā anθ-o školutno berš 2003 / 2004 sasas 18.000 mīe čhave kaj siklōvenas 3-4 kurkutne òre rromane čhibāqe (k-e I-to - XIII-to klāse) vi jekh kurkutni òra (k-e VI-to - VII-to klāse) anθar i història le rromenqi.

Thaj akana, o gin le rromane siklōvnenqo reslo ka-e 260.000! Von si siklārde ka-i rromani čhib kaθar 460 rromane čhibāqe siklārne.

O NEVO RROM

(kaθar i Olga Markus)

O rrom... p-o drom,
Brišindalo si lesqo ilo,
Phenes ke vov si nasvalo.

Ći zanel, ċi maj rodel,
Savo laċho drom te xudel,
Našen lesθar savorre,
Daraθar, ċi maj rovel.

So kamel?...
Na maj resel!

So dukh, so meripe',
Pi godí na-i sa sasti,
O ilo si nasvalo,
Nùma' o rrom si sa sasto.

Kaj gelás lesqo ilo?
O mardo thaj xulávdo,
Kamela vi vov te zanel
Khonik n-ašti te phenel.

I ċik, i rāti si but, but...
Vov ċi prinzanela i dukh.
Kadā kamel o rrom te ovel.
K-o nevo rrom vov našel.

Laċhes, savorrença,
maškar lenθe te zivel.
Savorre akana dikhena,
Lesqo tràjo sar ovela
Thaj šukar sar barvalōla.

LAVA MAŠKAR E LAVA...

rodel - dikhel pala' vareso, palal
varekasθe
xudel - astarel

meripe' - mulipen
prinzarrel - zanel

PUÇHIMATA AJ MANGIMATA KA-O TÈKSTO

1. Drabaren i poezia!
2. Ambolden la gazikanes!
3. Arakhen anθ-i poezia e bprinzarde lava!
4. Xramosaren propozicie lença!
5. Vakären maškar tumenθe palal lenço xatäripen!
6. Zumaven te phenen tumare dumença o ander e poeziaço!
7. Siklöven i poezia!
8. Sosθar si brišindalo e rromenço ilo?
9. So roden e rroma?
10. Sar kamen te ovel o nevo rrom?

GRAMÀTIKA

I. O SUBSTANTÏVO

TE PALEMDIKHAS O INSTRUMENTÀLO!

a) biživdisarde muršikane vi zuvlikane substantivură

Puçhipen	Kèzo	Jekhipen	Butipen	Jekhipen	Butipen
		muršikane substantivură		zuvlikane substantivură	
so?	Nominatïvo	o rukh	e rukha	i patrin	e patrină
so?	Akuzatïvo	o rukh	e rukha	i patrin	e patrină
sosqo?	Genitïvo	e rukhesqo	e rukhenqo	e patrinăqo	e patrinănqo
sosqi?		e rukhesqi	e rukhenqi	e patrinăqi	e patrinănqi
sosqe?		e rukhesqe	e rukhenqe	e patrinăqe	e patrinănqe
sosqe?		e rukhesqe	e rukhenqe	e patrinăqe	e patrinănqe
sosqe?	Datïvo	e rukhesqe	e rukhenqe	e patrinăqe	e patrinănqe
soça?	Soc.-Instr.	e rukheça	e rukhença	e patrinăça	e patrinănça
-	Vokatïvo	-	-	-	-

b. živdisarde muršikane vi žuvlikane substantivurã

Pučhipen	Kèzo	Jekhipen	Butipen	Jekhipen	Butipen
		muršikane substantivurã		žuvlikane substantivurã	
kon?	Nominatìvo	o ruv	e ruva	i papin	e papinã
kas?	Akuzatìvo	e ruves	e ruva	e papinã	e papinãn
kasqo?	Genitìvo	e ruvesqo	e ruvenqo	e papinãqo	e papinãnqo
kasqi?		e ruvesqi	e ruvenqi	e papinãqi	e papinãnqi
kasqe?		e ruvesqe	e ruvenqe	e papinãqe	e papinãnqe
kasqe?		e ruvesqe	e ruvenqe	e papinãqe	e papinãnqe
kasqe?	Datìvo	e ruvesqe	e ruvenqe	e papinãqe	e papinãnqe
kaça?	Soc.-Instr.	e ruveça	e ruvença	e papinãça	e papinãnça
-	Vokatìvo	ruv!a, ruve!a	ruva!len, ruvea!len	papin!e	papinã!len

II. O ADŽEKTÌVO (VAJ: I PAŠNAVNI)

O adžektivo (i pašnavni) sikavel sar si jekh buti vaj sar si jekh ženo. Ekžemplurã: *baro, barvalo, barrutno, bezexalo, buxlo, ćaço, devlikano, dīvesutno, godãver, gudlo, xarano, kuć, laćho, londo, lūngo/dilgo, manuśesqo, maxrime, melalo, muršikano, konkrèt, sastrutno, sovnakutno, šukar, tang, (š)užo, vunžilo, viśalo, zoralo, zèleno, žilto/gàlbeno/šargon, žungalo thaj aver.*

O adžektivo bešel anglal o substantivo: laćho rrom, laće rroma, laćhi rromni, laće rromnã, e manuśesqo punro/pirro, e manuśesqe punre / pirre, e manuśesqi phov, e manuśesqe phova, šukar ćhavo, šukar ćhave, šukar ćhaj, šukar ćhaja, tang drom, tang droma, tang baj, tang baja. Na butvar, o adžektivo ašti te bešel palal o substantivo, sar si anθ-o dialèkto vakãrdino kaθar le kãldãrãrã (kikavãrã): *drom laćho, ćhavo šukar, o vast le manuśesqo thaj aver.*

O ling e substantivosqo si sajekh le lingeça jekhe adžektivosqo / pašnavnãqo. Sa kadja, vi o gin jekhe pašnavnãqo si sajekh le gineça jekhe substantivosqo:

- barrutno drom - *muršanikano ling*, ka-o gin *jekhipen*
- barrutni bar - *žuvlikano ling*, ka-o gin *jekhipen*
- barrutne droma - *muršanikano ling*, ka-o gin *butipen*
- barrutne barã - *žuvlikano ling*, ka-o gin *butipen*

o ling	o gin	
	o jekhipen	o butipen
o muršanikano ling	<i>laćho kher</i>	<i>laće khera</i>
o žuvlikano ling	<i>laćhi bibi</i>	<i>laće bibã</i>

o kèzo	o gin jekhipen		o gin butipen	
	o muršikano ling	o zuvlikano ling	o muršikano ling	o zuvlikano ling
Nom.	<i>lùngo drom</i>	<i>lùngo pori</i>	<i>lùngi (lùnzi, lùnga)</i> droma	<i>lùngi(lùnzi, lùnga)</i> poră
	<i>dilgo drom</i>	<i>dilgo pori</i>	<i>dilga droma</i>	<i>dilga poră</i>
	<i>žilto kher</i>	<i>žilto patrin</i>	<i>žilta khera</i>	<i>žilta patrină</i>
	<i>zèleno rukh</i>	<i>zèleno patrin</i>	<i>zèlena rukha</i>	<i>zèlena patrină</i>

E tîpură le adžektivurenqe

Rromane čhibăŕe, e adžektîvură ulaven pen:

a. palal *i oriĝina*, arakhas:

1. *ćacutne, purane, adžektîvură* (lolo, parno, kalo, šukar, tang);
2. *adžektîvură line avere čhibăŕar*: zèleno, dilgo, žilto, lùngo, generàlo, ordinàlo, internacionàlo, temàtiko, ekzàkto th. a.

b. palal *i fòrma*, malavas:

1. *adžektîvură “buxle” formaça* (len si len, ka-o nominatîvo, sasti konfiguràcia, palal o gin thaj palal o ling, kerdini anŕar štar fòrme). Eks.: *buxl/o (-i, -e, -e)*, *bar/o (-i, -e, -e)*, *tikn/o (-i, -e, -e)* th. a.

buxlo gad - *muršanikano ling*, ka-o gin *jekhipen*

buxli bar - *zuvlikano ling*, ka-o gin *jekhipen*

buxle gada - *muršanikano ling*, ka-o gin *butipen*

buxle bară - *zuvlikano ling*, ka-o gin *butipen*

2. *adžektîvură “tange” formaça* (len si len, ka-o nominatîvo, jekh fòrma).

Eks.: *tang, šukar, but, kuć, nasul, godăver, bikuć, but, cira / xanci / zàla(ga) / ĉima, kuć, godăver, maxrime, šukar* th. a.

tang gad - *muršanikano ling*, ka-o gin *jekhipen*

tang bar - *zuvlikano ling*, ka-o gin *jekhipen*

tang gada - *muršanikano ling*, ka-o gin *butipen*

tang bară - *zuvlikano ling*, ka-o gin *butipen*

3. *Pašbuxle* vaj *“pašparuvale” adžektîvură, duje formença*:

Kadala pašnavnă / adžektîvură si len duj fòrme ka-o nominatîvo, jekh ka-o jekhipen vi aver k-o butipen: *lùngo/dilgo, žilto/gàlbeno/šargon, zèleno* th. a. Kadala si adžektîvură line avere čhibăŕar, po but anŕar i bulgarikani čhib vaj anŕar i rumunikani čhib.

jekhipen, nom.

i zèleno patrin

i žilto patrin

i gàlbeno patrin

butipen, nom.

e zèlena patrină

e žilta patrină

e gàlbena patrină

E komparaciaqe gràdură le adžektivurenqe

E kompara- ciaqo gràdo	E fòrme	
I. o pozitìvo gràdo	lačh/o (-i, -e, -e), šukar, zèleno	
II. o kompa- rativo gràdo	<p>1. o <i>uprutno</i> komparatìvo</p> <p>2. o barra- barrutno ("sajekh") komparatìvo</p> <p>3. o "telutno" komparatìvo</p>	<p>a. o <i>uprutno sintetikano</i> komparatìvo (e suf. - der): lačho(-i, -e, -e) + suf. -der > <i>lačheder</i> šukar + suf. -der > <i>šukareder</i> zèleno + suf. -der > <i>zeleneder</i></p> <p>b. o <i>uprutno analitikano</i> komparatìvo (e adverburenča "maj" = "po"): - maj / po + lačho(-i, -e, -e) - maj / po + šukar - maj / po + zèleno</p> <p>Kadava kerel pes la sintagmača "sa kadja ... sar / de ...": - sa kadja + lačho(-i, -e, -e) sar ... - sa kadja + šukar sar ... - sa kadja + zèleno sar ...</p> <p>Kadava kerel pes la konstrukciača "maj / po cira (xanci / zàla(ga) / xàri / čìma) sar ...": - maj / po cira + lačho(-i, -e, -e) sar ... - maj / po cira + šukar sar ... - maj / po cira + zèleno sar ...</p>
III. o super- lativo gràdo	<p>1. o <i>relativo</i> superlatìvo</p> <p>2. o <i>absolùto</i> superlatìvo</p>	<p>a. o <i>uprutno</i> relativo superlatìvo (e konstrukciača o (<i>i, e / le</i>) <i>maj / po</i> + adž.): - o maj / po lačho (šukar, zèleno) - i maj / po lači (šukar, zèleno) - e / le maj / po lače (šukar, zèlena) - e / le maj / po lače (šukar, zèlena)</p> <p>b. o <i>telutno</i> relativo superlatìvo (e konstrukciača o <i>maj / po cira (xanci / zàla(ga) / xàri / čìma) + adž.</i>): - o maj / po cira lačho (šukar, zèleno) - i maj / po cira lači (šukar, zèleno) - e / le maj / po cira lače (šukar, zèlena) - e / le maj / po cira lače (šukar, zèlena)</p> <p>Kadava kerel pes le ažutipnača varesave adverburenqo, sar sine: <i>but, pră, dòsta, igen, uzal.</i></p>

KLASAQE BUTË

I 1-to klasaqi butë

1. Xramosar po trin adžektivurë anθar svàko tìpo thaj arakhen lenqe po jekh aver substantivo!
2. Nakhhen e adžektivurë *baro*, *zèleno*, *kuć* anθar savorre komparaciaqe gràdurë le adžektivurenqe!
3. Palal so agordăn, paruv tiro xramosaripnasqo lilorro e xramosaripnasqe lilorreça tire kolegosqo!
4. Laćhar e arakhle doša anθ-e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!
5. Palal so agordes, sikav tire kolegosqe e arakhle doša thaj phen lesqe sar sasas te xramosarel laćhes! Sa kadja, dikh k-e doša arakhle tuqe tire kolegosθar!
6. Akana, zumav te amboldes / te nakhaves, kòrkorro, jekh kotor e tekstosqo anθ-i rumunikani vaj magărikani ćhib!
7. Palal so dinăn agor, paruv palem tiro xramosaripnasqo lilorro e lilorreça tire kolegosqo thaj laćhar e doša!
8. Sikav tire kolegosqe e doša thaj phen lesqe so vov kerdăs doś! Sa kadja, arakh kaθar tiro kolègo kaj tu kerdăn doś!
9. Sikaven vi tumare siklărnaqe vaj siklărnesqe sar tume kerde butë khethanes!

I 2-to klasaqi butë

Keren, telal o vastalipen tumare siklărnesqo vaj siklărnaqo, aver klasqe butë, khethanes, anθ-e grùpe, e neve siklile nociença!

I 3-to klasaqi butë

Thon po jekh adžektivo pašal e substantivurë dine maj tele!

..... birovli rromni ruv grastni
..... guruvni manuś śax gav
..... sap rukh pori kòkalo

I 4-to klasaqi butë

Alosaren substantivurë / navnă vaś le adžektivurë dine maj tele!

lolo, lalo, but, bari, tikne, barvali, śukar, tang, zèleno, źilto / gàlbeno, laćho, dılgo / lùngo, londi, śuki, kaśuko, sastrutno, rromesqo, rromani, kaśtesqo, kaśtutno, kaśtalo.

I 5-to klasaġi buti

Thon le trebutne substantivurá thaj adžektivurá kaj si ćúće thana!

Me sem leća ka-o	Ame sam lenća k-o
Tu san laća ka-i	Tume sen manća k-i
Vov si tuća ka-e	Von si(ne) laća k-e
Voj si manća ka-e	Von si(ne) tumenća k-e

I 6-to klasaġi buti

Thon e pašnavná, palal o ġin sar trebul!

I (**bare**) puruma si amenġe anġ-i bar.

O (**laće**) ambrol si ġudlo.

Anġ-o veś arakhes (**phuro**) rukha.

I (**śudro**) len thavdel telal i phurt.

E (**śukar**) ciriklá ġilaben.

I 7-to klasaġi buti

Alosaren e trebutne adžektivurá/paşnavná, palal o sènso, anġar i paśutni kolóna thaj pheren e ćúće thana anġar e propozicije dine maj tele!

1. O vurdon si.....vi.....	tikno
2. O kherorro si.....vi.....	parno
3. O śax si baro vi.....	darale
4. Kadava sap sivi zoralo.	lungo
5. Anġ-o veś si but..... śośoja.	zèleno
6. Kana o ruv si avel anġo gav.	bokhalo
7. O moxton si..... vi purano.	melalo
8. O ġad si vi śukar.	nevo
9. O pani si.....	užo
10. O ġono si ćúćo vi.....	kalo

I 8-to klasaġi buti

Xramosaren e lava sar anġ-o modèlo, alosarindoj o trebutno antonìmo!

ġudlo - kerko

śukar - tato - parno - laćho -

bokhalo - tikni - nasvali - barvalo -

I 9-to klasaġi buti

Xramosaren sar anġ-o modèlo!

śukar xer briśindalo milaj bari diz

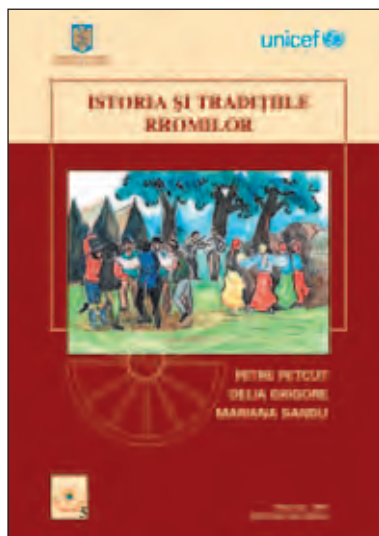
.....

3ANGLĂN KE...?

• Anθ-e kondicie kana e rromane vakārne sinesas ulavde anθ-e savorre riga la phuvăqe, kana lenqo drom anθar i India 3i k-o Balkàno sas but dilgo / lùngo (po cira trin šela berša), kana na sas len jekh xramosaripen, jekh them khethano, jekh khethano šerutno th. a., *i rromani čhib na xasardili, voj ačhili 3i avdīves 3ivdi thaj zorali!* 3anel pes ke sas aver ga3ikane sela, endaja, nāmură saven sas len xramosaripen, tha' xasarde i vakărdini čhib! Baxtăθe, kadaja purani, pațivali aj barvali čhib na xasardăs pes. (*Gheorghe Sarău*)

- Amenθe, inkliste vaš i istòria le rromenqi trin školutne lila. Dikhen len kathe!

O RROM THAJ O ČHAVO SIKAVDO

Anθ-e jekh gav, živelas jekh rrom barvalo thaj prinžardo, savo bučholas Samir. Sasas les jekh rromni šukar, savi bučholas Làna. Sasas len but barvilipen anθ-e lenqi bar, sasas len savorenθar. Anθ-e jekh dīves maškar e dīvesa, lilã pesqi mačhesqi *raj* thaj telãrdãš ka-i len thaj astardilo te mačhãrel. Na kodolaqe ke na sasas len so te xan, tha' anθar kodoja te nakhel lesqo vaxt. Thaj astardãš te mačhãrel.

Pala duj-trin çãsurã, çí astardãsas khanć. Kadjal, lias pesqi rovli thaj telãrdãš khere. Aresindoj khere, pučhel pesqe rromnã, savi ažukerelas les lošali.

- Rromni!e, tu žanes so na-i amen k-o kher?

- Čí žanav! - phenel i rromni, daravdi le lavenθar e Samirosqe.

- Amen na-i amen jekh čhavo, thaj na palal but vaxt ame avasa phure. Kon ka dikhel amenθar thaj kon ačhõla kaj i avlin?

Godšarde von ke avelas mišto te *lien jekhe čhaves e dīesθar* thaj line les.

O čhavo barõlas sigo thaj godãver. Šukar ãl duj rroma dikhenas pen lesθe sar k-e lenqo živipen, thaj kana avilo o vaxt dine les k-i škõla.

Anθ-e svãko dīves, o čhavo sas ingerdo thaj andino e šukare vurdoneça. Kana agorilas i škõla, o Marin - kadjal bučholas o čhavorro - sas bičhaldo e licevosθe thaj kothar ka-i fakulteta thaj areslo baro drabarno, sastãrno.

O Samir xalãš sa pire love e čhaveça thaj ačhilãš ćorro, tha' o Marin areslãš jekh anθar le maj bare drabarne anθ-o amaro them thaj lilãš pesqe vi jekhe gažã, sar žuvli. Duj-trin berša, çí maj dinã e phurenθar. Xolãvdo, lesqo dad, telãrdo palal lesθe.

Aresindoj k-i nasvalin, kaj kerelas buti o Marin, o udarno dikhindoj les kadjal corrovanes xuravdo, puçhel les: kaj zas, phure!a? Thaj kana asundäs ke si o dad e drabarnesqo, savo sas vi o das/ o dirëktoro e nasvalinäqo, çhutä lesqe sig jekh skamin te bešel tele, dinä teleföno pe dasesqe te avel zi tele. Kana areslo o Marin, phendä kä ci prinzarel e phures thaj ke vi kadjal sas les but butä maj laçe keripnasqe.

Xolävdo, o phuro, kamlo te telärel, thaj o udarno dinä les i adrësa le Marinosqi. Aresindoj k-o kher pire çhavesqo, mardä ka-o udar thaj maladilä les jekh zuvli but sükar, ka-o udar. Voj akhardä les sig anθ-o kher. çhutä lesqe te thovel pes thaj paruvdä lesqe sumadä. Pašal rätäthe, avilo vi o Marin, lesqi rromni maladä les thaj phendäs lesqe:

- Tiro dad si amenθe!

Xolävdo, o Marin phendä pire rromnäqe:

- Sar, me anθ-i kadaja rät, akhardem nište amala, mangav tut, te thos les khathenθe, te na avel vov dikhlo mire amalenθar!

Äl duj çhave le drabarnesqe, sunindoj e lava lenqe dadesqe, açhile anθar o khelimos.

E zuvli çhutä les anθ-jekh garavdo thanorro, thaj o phuro, texarinäthe, telärdäs pesqe khere, phenindoj e phuräqe sa so vov kerdäs, kana vov sas telärdo.

E phuri phendäs e Samiresqe.

- Akhar les anθ-i kris, xaläm leça amare barvalimata, thaj vov ci kamel te asunel anθar amenθe!

O das e krisaqo puçhel le phures:

- Phure!a, so kames e drabarnesθar?

- Kamav, phenel o phuro, deš thaj jekh divesa te xal so xalem me thaj mirri phuri anθ-e palutne deš thaj jekh berša!

- Thaj so xalän, phure!a? - puçhel o das.

- Xalem xavici, ciknida, lapato, puruma thaj kadiki. Kerdäs o das sar kamläsas o phuro. Phandäs e Marinos thaj deš thaj jekh divesa dinä les xamos palal o phenimos e phuresqo.

O drabarno, savo sasas siklilo te xal aver xamata, bešel bixalo, duj-trin divesa, zi maj palal prinzardä ke o phuro si pesqo dad thaj phendä ke sa lesqe divesa si te dikhel pire dadenθar.

Ame, kathar, trebuj te xatäras, çhava!len, ke amare dada - sode but corra avena - si kodola kaj dine amen ziv, barardä amen thaj dikhle amenθar. Vi ame, k-e amaro vaxt, si te dikhas lenθar, kana phure avena!

(palal o *Nicolae Pandelicä*)

LAVA MAŠKAR E LAVA...

(i) *raj* - rovli

daravdi - trašavdi

lava - düme

lien jakhe çhaves dïesθar - çhavären jekhe

çhaves lino averenθar

drabarno - dökto, sastärno

pire - lesqe

corrovanes - corripnasθe

ci - na

zuvli - rromni

ziv - zivipen

PUÇHIMATA AJ MANGIMATA KA-O TÈKSTO

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Phenen palal sosþe del pes dùma anþ-o kadava tèksto!
4. Den dùma, anþ-e grùpe kerde anþar po star siklòvne, thaj arakhen o lav - klidin!
5. Arakhen i vastni godĩ / idèa!
6. Sosqe zal o Samir ka-o drabarno?
7. Kerdäs mišto o drabarno te na prinzarel pesqe dades?
8. Kerdäs mišto o phuro, akharindoj le sastäres anþ-i kris ?

G RAMÀTIKA

O VÈRBO (VAJ: I KERNAVNI)

O VAXT E VERBOSQO

E verbosqe fòrme šaj te sikaven àkcie

- ka-o **akanutno vaxt**, save **akana**, kana vakäras, keren pen: *del, dikhel, xan, keras, n-ašti, soven, thavdel, zan* th. a.
- ka-o **avutno vaxt**, save, **palal jekh vaxt**, jekh vräma, kerena pen: *arakhena, anela, dela, sovela* th. a.
- ka-o **nakhlo vaxt**, save kerdine pen, kana vakäras: *açhilo, avelas, dias, xaläs, peläs, perelas, phendäs, sasas, vazdenas* th. a.

E ŽENUTNE MÒDURÄ

Anþ-i rromani çhib ekzistisaren star **ženutne mòdurä**: o *Indikativo*, o *Konžunktivo*, o *Imperativo* vi e *Mangipnasqo mòdo*. Aver star verbosqe mòdurä si **biženutne mòdurä**: o *Infinitivo*, o *Gerundivo*, o *Participio*, o *Supino*.

I PARADIGMA LE VERBOSQI / I FLÈKSIA LE VERBOSQI

I. O mòdo Indikativo

1. O akanutno vaxt

o jekhipen	o butipen
me kerav	ame keras
tu keres	tume ker en
vov kerel	voj kerel
von ker en	

2. O avutno vaxt (k-e fòrme le akanutne vaxtesqe thol pes ka-o agor o agoripen -a)

o jekhipen	o butipen
me kerav-a	ame keras-a
Tu keres-a	tume ker en -a
vov kerel-a	voj kerel-a
von ker en -a	

3. *O imperfèkto* (k-e fòrme le akanutne vaxtesqe thol pes ka-o agor o agoripen -as)

o jekhipen	o butipen
me kerav-as	ame keras-as
tu keres-as	tume keren-as
vov kerel-as	
von keren-as	voj kerel-as

4. *O perfèkto*. Ka-o perfèkto si speciàlo fòrme, kaj si thovdine ka-o agor e darrinàqo:

o jekhipen	o butipen
me ker-dem [-dòm;- dom]	ame ker-dām
tu ker-dān	tume ker-de(n)
vov ker-dā(s)	
von ker-de(n)	voj ker-dā(s)

5. *O po but sar perfèkto* (p. b. s. perf.) kerel pes kaθar e fòrme le perfektosqe, thovindoj ka-o agor lenqo -as:

o jekhipen	o butipen
me ker-dem-as	ame ker-dām-as
tu ker-dān-as	tume ker-den-as
vov ker-dās-as	
von ker- den-as	voj ker-dās-as

II. O mòdo Imperatìvo

Les si les fòrme nùmaj ka-o dujto zeno, ka-o jekhipen, vi ka-o butipen:

Jekhipen Butipen

O II-to zeno: ker! keren!

Ka-o jekhipen, i fòrma le imperativosqi si i darrin: ker-anθar *ker-el*. Ka-o butipen, e verbosqi fòrma kaθar o imperatìvo si sajekh e formaça kaθar o indikatìvo, o akanutno vaxt:

O indikatìvo, o akanutno vaxt ka-o butipen O II-to zeno: tume <i>keren</i>	O imperatìvo, ka-o butipen <i>keren!</i>
---	---

III. Temàtiko vi bitemàtiko vèrburǎ

a. **Bitemàtiko vèrburǎ** Po but anθar e vèrburǎ (98%) prinzaren kadala verbosqe agorimata. Len si len e verbosqi tèma anθ-o “-e-“: anel, biçhalel/tradel, del, garavel, xoxavel, (x)ulavel, inkerel, ingerel, kamel, kerel, marel, našavel, perel, phenel, randel, sovel, (a)şunel, şoldel, tasavel, thavdel, thabarel, umblavel, vastdel, vakǎrel, zumavel, zangavel, zanel th. a.

b. Temàtiko vèrburà Na but anθar e vèrburà (2%) prinzaren aver verbosqe agorimata. Len si len e verbosqi tèma anθ-o “-a-“, “-o- / -ǫ-“ vaj “-i-“: *asal, azbal, daral (traśal), xal, xasal, xastral, izdral, mothol (mothovel), prasal, prastal, traśal (daral), tromal, praxol, siklǫl, trail* th. a.

o zeno		O mòdo Indikatìvo, o akanutno vaxt	
		o gin	
		o jekhipen	o butipen
O I-to zeno		me xav	ame xas
O II-to zeno		tu xas	tume xan
O III-to zeno	m. l.	vov xal	von xan
	3. l.	voj xal	von xan

KLASAQE BUTÀ

I 1-to klasaqi butĩ

1. Xramosar anθ-e deś śirda / rëndurà sar trebalas te phiravel pes o drabarno / o sastàrno pesqe dadeça!
2. Palal so agordes, paruv tiro xramosaripnasqo lilorro e xramosaripnasqe lilorreça tire kolegosqo!
3. Laçhar e arakhle dośa anθ-e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!
4. Palal so agordes, sikav tire kolegosqe e arakhle dośa thaj phen lesqe sar sasas te xramosarel laçhes! Sa kadja, dikh k-e arakhle dośa tire kolegosθar!
5. Akana, zumav te amboldes / te nakhaves, kòrkorro, jekh kotor e tekstosqo anθ-i rumunikani vaj magàrikani çhib!
6. Palal so dinàn agor, paruv palem tiro xramosaripnasqo lilorro e lilorreça tire kolegosqo thaj laçhar e dośa!
7. Sikav tire kolegosqe e dośa thaj phen lesqe so kerdàs doś! Sa kadja, arakh kaθar tiro kolègo kaj tu kerdàn doś!
8. Sikaven vi tumare siklårnàqe vaj siklårnesqe sar tume kerde butĩ khethanes!

I 2-to klasaqi butĩ

Keren, telal o vastalipen tumare siklårnesqo vaj siklårnàqo, aver klasqe butà, khethanes, anθ-e grùpe, e neve siklile nociença!

I 3-to klasaqi butĩ

E kernavnà si len duj gina:

1. *O jekhipen*, kana o keripen e akciaqo si kerdo kaθar jekh zeno:
 - O manuś *puçhel*. (Jekh manuś *kerel butĩ*.; O çhavo *si butikerno* (o manuś, jekh manuś, o çhavo). Den vi tume aver eksèmplurà!
2. *O butipen*, kana o keripen e akciaqo si kerdo kaθar maj but zene:
 - E manuśa *puçhen* (Maj but manuśa *keren butĩ*.; E çhave *si butikerne*.) (maj but manuśa, si(ne)...). Den vi tume aver eksèmplurà!

I 4-to klasaŋi butŷ

Nakhen le vèrbură dine maj tele ka-l savorre vaxta!

E vèrbură: *anel, arakhel, boldel, del, dikhel, xal, xramosarel, kerel, marel, perel, piel, pučhel, si, sovel, thovel, vazdel, zumavel, zal.*

Akana (o akanutno vaxt)	Palal jekh vrăma (o avutno vaxt)	Sas kerdi i àkcia (o nakhlo vaxt)
anav	anava	andem

I 5-to klasaŋi butŷ

Thoven e kernavnă ka-o trebutno gin!

I buzni telărd... anθ-o veś.

E buznorre na aśun... laθar thaj putar... o udar.

O ruv xal... duje buznorre.

O tikno buznorro rod... pesqe pesqe daja.

O phuro dad phen... jekh śukar paramiçi.

I 6-to klasaŋi butŷ

Roden aj arakhen e vèrbură / e kernavnă anθar o təksto *O rrom thaj o čhavo sikavdo* vi sikaven ka-l save vaxta si von!

o akanutno vaxt	o avutno vaxt	o nakhlo vaxt
-----------------	---------------	---------------

3ANGLĂN KE...?

- Svàko berś, kerel pes jekh themutno konkŷurso rromane čhibăqo - kaj aven le maj lače čhavorre save siklŷn rromanes anθ-e śkŷle?
- Ke svàko berś o Geŷrge Sarău organizisarel jekh Milajesqi śkŷla, kaj - trin kurke - aven po 50 terne rroma te siklŷven rromanes vi sar te siklăren anθ-e śkŷle kadaja čhib?
- Avdŷves o gin le rromane siklărnenqo save siklăren rromanes barilo kaθar 700 (b.1998) k-o 26000 (b. 2008)?
- Anθ-o berś 2003 (septėmbro) sas putardi i jekhto klăsa kaj astardăs te siklărel pes nŷmaj rromane čhibăθe, anθ-o gav Măguri (anθar o žudėco Ţimiś)?

E IVENDESQE BAREDĪVESĀ

E Krećunosqe aj e ivendesqe gilavimata sikaven amenqe palem savorre kodola svũnto momẽnturã kana sas varekana. O Krećũno anel amenqe godĩ sar thaj kaj biandilo o Raj o Isũso Xristõso. E tradicie thaj e aćara si inkerde anθar e maj purane vaxta. E svũnto baredĩvesa si patĩvarde, e rroma xurãven pen soća si len maj šukar, thaj zan k-i khangeri, sa kadã le maj but patĩvaren e boxalãrimatenqe dẽsa. Anθ-e Krećunesqi rãt, e ćhavorre phiren karing e xulajenqe khera e “ćerxajaća”, save xurãven la but šukar.

Aver lošalo, asapnesqo aćar si e “xoraxanãća”, anθar i Transilvãnia si miazutni e “buznãća” anθar i Muntẽnia vi Moldõva. I “buzni” si jekh manuš garavdo anθ-e buxle xurãvimata, savo inkerel opral o šero jekh rovli k-e savãqi agor si thovdo jekh kaštutno buznãqorro šero, kadja sar kadajajo muj te putardõl pes vaj te phandel pes, maj but te kerel kodova specĩfiko bašibaš.

Miazutne kadale aćarenća si “o Rićhino”, khethanes aver perutnenća, save reprezentisaren verver zivutre vaj zenutne, thaj an-vaxt so o rićhino khelel, o rićhinãri *vićinel* e rićhinesqe kadja: “Khel mišto, mo Martine, Ke dav tut manro thaj zetesqe frũkturã / masline”, thaj k-o agor, savorre phirutne phenen e gazenqe but sastipen, lošalipen, barvale sinie thaj but berša angle.

E rromane famĩlie inkeren but k-e Krećunosqe tradicie. E ćhavorre źutin e daden vi le dejan te ćhinen e balen thaj keren krećunosqo xaben, sar si: peko balano mas, balane goja, sarme, e rromnã keren xumer anθar savesθe pekõn pen e gogle mariklã akhorenća, griźaća, k-ašti te barõn, te anel o laćhimos.

O maj but kamlo aćar kaθar e ćhavorre si kodova e Krećunesqo Suvãlo Rukh, o simbolo “e zivipnasqe rukhesqo”. Ame zanas ke o jekhtutno xurãvdo suvãlo rukh sas kerdo lole phabajenća anθ-o berš 1605, k-o Strasbourg. Anθ-e amare dẽsa, k-o Krećũno, kerel pes anθ-o svãko kher p-o jekh suvãlo rukh. I rãt, o Phuro Parne Balenća anel dinimata thaj thovel len telal o suvãlo rukh.

(kaθar i *Moise Gabriela*)

O ivend

(kaθar i *Olga Markus*)

I balval phurdel
Thaj iv baro anel,
Thol pes p-e droma,
Tha' vi p-e planina.

E xaiva ame lias,
P-e iva sig te zas,
Manuś ivesθar keras,
So ūkar ame asas!

O ivend ūkar pelās,
P-e khera but iv thovdās,
Anθ-o bov tates keras,
Lilenθar ame naśas.

I gudli daj bokholā kerel,
P-i sinia voj len thovel,
Gudlimata amenqe del!
Kana o Krećuno avel.

E čhave lošaren pen,
Pala' o Isus dīlaben,
Sar vov sas biando,
O Mesia, o dudalo!

LAVA MAŠKAR E LAVA...

vićinel - akharel

PUČHIMATA AJ MANGIMATA KA-O TÈKSTO

1. Ginaven o tèksto vi i poezia!
2. Alosaren thaj xramosaren e buprinzarde lava aj keren lença panz propozicie!
3. Ambolden o tèksto vi i poezia gažikanes!
4. Phenen palal sosθe del pes duma anθ-e kadala tèksturā!
5. Tume so siklile anθar kadala tekstosqe kotora?
6. Palal save sikavimata / sèmnurā sikavel pes ke avilās o ivend?
7. Sar xurāven pen e manuśa invendesθe?
8. Save si e čhona e invendesqe?
9. So keren e čhave ivendesθe?
10. Palal sosθe dīlaben e krećunosqe phiravne, e krećunosqe dīlabale?
11. Kon sas biando ka-o Krećuno?. Zanen kaj, anθ-o savo them, anθ-o savo than?
12. Keren grùpurā, aj den duma sar tume nakhaven e baredivesa le invendesqe?

Te siklōvas jekh ūkar kolinda!

*Uśtin, uśtin, me, rroma!len,
Uśtin, uśtin, me, rroma!len,
Te dikhen so ći maj dikhlen!
O gudlo Del tele avilās
P-e mamāqi uklāni,*

*Te xunavel i phuv,
Plugonença, zarakonença
Sumnakutne guruvnença,
Le Rupertne žugurença!
Sar xunavelas, meaimelas,
Pala' Lesθe dīv barōlas,
O bibolde le dorānça phandle Les,*

*E ćugnănça zores marde Les,
Thaj anθ-i tēmnică thovde Les.*

*I tēmnică, dikh, phabilăs,
O Gudlo Del avri inklistăs.*

(Purani rromani kolinda kidini kaθar jekh phuro rrom, o *Borka Florin* anθar o Sēbeś. O kidipen sas kerdo kaθar i *Margareta Iancu*, jekh školaqi mediătōra, thaj i kolinda sas lačhardi kaθar i *Olga Markus*).

GRAMĂTIKA

I. O VĚRBO / I KERNAVNI

O vĚrbo prinžarel kadala gramatikane kategorie: a) *diatēza*, b) *mōdo / ćhand*, c) *vaxt* (kaj sine specifikō le verbōsqe) d) *zeno* vi e) gin. 3i akana, ame ći vakărdăm anθar i **diatēza**.

I DIATĚZA

I diatēza si i fōrma lini le verbosθar, k-aśti te sikavel o rapōrto maśkar i ākcia kerdi le verbosθar vi o gramatikālō subijĚkto. Rromane ćhibăθe si trin diatēze. Te lias po jekh ekzĚmplo ka-o indikativo, ka-o akanutno vaxt:

1. *i aktivo diatēza* (kana i ākcia si kerdini kaθar o gramatikālō subijĚkto). Ekz.: *Me rōdav* jekh lil.

Jekhipen

- o I-to 3. (me) mangav
- o II-to 3. (tu) manges
- o III-to 3. (vov / voj) mangel

Butipen

- o I-to 3. (ame) mangas
- o II-to 3. (tume) mangel
- o III-to 3. (von) mangel

2. *i pasivo diatēza* (kana o gramatikālō subijĚkto liel i ākcia kerdini avresθar, varekasθar, varesosθar). Ekz.: *Parnōl* [parnōvel]. “Resel parno”; O rat ći *kerdōl* pani..

Jekhipen

	i sasti fōrma	i xarnărdi fōrma
o I-to 3.	(me) ternōvav	(me) ternăv
o II-to 3.	(tu) ternōves	(tu) ternōs
o III-to 3.	(vov / voj) ternōvel	(vov / voj) ternōl

Butipen

o I-to 3.	(ame) ternōvas	(ame) ternăs
o II-to 3.	(tume) ternōven	(tume) ternōn
o III-to 3.	(von) ternōven	(von) ternōn

3. *i refleksivo diatēza* (vaj: *pesqi diatēza*, kana i ākcia si kerdini kaθar o gramatikālō subijĚkto, tha’ vov kōrkorro liel la opral pesθe). Ekz.: *Vov prinžarel pes* śukar.

I refleksivo diatēza kerel pes pesqe formenća kaθar *i pesqi sarnavni* (o pesqo pronōmbro) **pes** (ka-o III-to zeno, ka-o jekhipen) thaj **pen** (ka-o III-to zeno, ka-o butipen) vi anθar kodola kaθar e zenutne pronōmbrură (vaś o I-to zeno vi o II-to zeno, ka-o jekhipen vi ka-o butipen):

Jekhipen

- o I-to 3. (me) phiravav *man*
- o II-to 3. (tu) phiraves *tut*
- o III-to 3. (vov, voj) phiravel **pes**

Butipen

- (ame) phiravas *amen*
- (tume) phiraven *tumen*
- (von) phiraven **pen**

II. E PAŠPARUVALE VAKĀRIPNASQE RIGA

O ADVĒRBO

O ulavipen e adverburenqo

E advèrburā ulaven pen palal: a. *fōrma*, b. *xatāripen*, c. *oriġina*.

a. Palal *fōrma*, e advèrburā d-ašti te aven:

- *sade*: avri, but, ċima, kadā, khere, na, opre, po, šukar, tele th. a.
- *kidine*: (niejekhvar, nisar, butvar, khethanes, lokhes, phares, rromanes, dural, kheral, akanaθar).

b. Palal o *xatāripen*, ulavas:

1. *E ċhandesqe advèrburā*: maj, pànda, prā, sar, sigo, tang th. a.

Kadala dikhen o ċhand sar kerel pes jekh àkcia, sikavindoj:

- o ċhand: kidā / kadja, lokhes, sigo, šukar th. a.
- o *koboripen* / i *kantiteta*: but, ċima, prā th. a.
- i *komparàcia* (sikavindoj e komparaciaqe gràdurā vaj bešindoj sar o dujto tèrmino): maj, pànda, po, sar th. a.
- i *afirmàcia*: va, ova, kadā th. a.
- i *negàciei*: na, ni, ċi, ma th. a.
- o *butvaripen* / i *frecvènca*: butvar, svakovar th. a.
- o *šajutnipen*: šaj, šajnes th. a.

2. *E thanesqe advèrburā*: avri, kathe, karing, dur, kaθar, kaj, kothe th. a. Kadala advèrburā sikaven o than kaj thavdel pes i àkcia:

3. *E vtjamaqe advèrburā*: akana, iz, texàra, ràno, avdīves, kurke, pèrsi, amilaj, ivende th. a.

c. Palal i oriġina, malavas: 1. *anθar i ċhib*: avri, but, dur, mišto, opre, tele th. a. 2. *avere ċhibenθar*: po (dikh bg. *no*), atùnc (dikh. rum. *atunci*) th. a.

KLASAQE BUTĀ

I 1-to klasaqi butī

1. Lien jekh vèrbo thaj nakhaven les anθar sa le trin diatèze!
2. Alosaren le advèrburā arakhle anθ-o oprutno tèksto thaj ulaven len, palal e nòcie siklile kathe!
3. Palal so agordān kadala duj mangimata, paruv tiro xramosaripnasqo lilorro e xramosaripnasqe lilorreça tire kolegosqo!
4. Lačhar e arakhle doša anθ-e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!
5. Palal so agordes, sikav tire kolegosqe e arakhle doša thaj phen lesqe sar sasas te xramosarel lačhes! Sa kadja, dikh k-e doša arakhle tuqe tire kolegosθar!
6. Akana, zumav te amboldes / te nakhaves, kòrkorro, jekh kotor e tekstosqo anθ-i rumunikani vaj magārikani ċhib!
7. Palal so dinān agor, paruv palem tiro xramosaripnasqo lilorro e lilorreça tire kolegosqo thaj lačhar e doša!
8. Sikav tire kolegosqe e doša thaj phen lesqe so vov kerdās doš! Sa kadja, arakh e doša kaθar tiro kolègo, kaj tu kerdān doš!
9. Sikaven vi tumare siklārnāqe vaj siklārnesqe sar tume kerde butī khethanes!

I 2-to klasaġi buti

Keren, telal o vastalipen tumare siklärnesqo vaj siklärnäqo, aver klasqe bută, khethanes, anθ-e grupe, e neve siklile nociența!

3ANGLÄN KE...?

E generàlo mangimata vaś o ander jekhe xramosaripnasqo sine:

a. E ideenqo plàno

E idèe trebal te arakhen pen anθ-e trin riga le tekstosqe, sar jekh ideenqo plàno:

I anglutni rig: *o astaripen (o giravipen, o andreandipen)*. Kathe, sikavel pes o kontèksto, o than, alosaras e personàzură save lien rig ka-i àkcia (e zene, e zivutre, e ċiriklă, e aktòră, e khelne thaj aver).

I maśkarutni rig: *o ander e tekstosqo (o thavdipen e akciaqo)*, kaj prezentisarel sar thavdel i àkcia thaj sa so si phandlo laθar (so sas, sar sas, kon sas kothe, kaça aj sosθar kerdăś pes i àkcia thaj aver).

I agorutni rig: *o agoripen (o klidăripen)*. Kathe, ka-o agor e xramosaripnasqo, si te das i klidin, te sikavas i moràla, o xatăripen, so ame kamas te tradas sar mesàžo thaj aver.

b. Anθ-jekh xramosaripen trebal te na avel repetiċie le ideenqe vaj le propozicienqe.

c. Kana prezentisarel pes jekh motivàcia, jekh argumentàcia, si te aven sikavde e kerimata, e argumèntură “anθ-e śopnă”, kerindoj pes jekh gradàcia lenqi zi kaj le maj “zorale”.

KUĆ KREĆUNO

So but aźukerasas e ivendesqe baredivesa! Pašolas o Krećiuno. Phure vaj terne, savorre aźukerasas e dinimata kaθar o Phuro le parne balença. Mirri daj inkerelas boxalāripen, thaj ame, e čhaja, aźutisarasas la te khonzārel / anglekerel o kher, te kerass uźipen. Sam duj phenōrrā, i Liza thaj me. Me, i Rōza, me sem i maj bari čhaj. Akana, me sem anθ-o eftato klāsa, thaj voj si anθ-o štarto klāsa. Anav manqe godī sar resli mirri familia vi me te phenas mirre phenāqe: i kùkla, i papùsa.

Savorro lošalipen astarel e bokholença, savenθe kotorlias vi amen. I daj thovel len anθ-i jekh uźi siniaqi skafēdi thaj gelel len anθ-i livni ži kana trebal te aven kingārde. Anglal e Krećunosqo rāt, xatāras amen thaj kidas amen te žas e kolindença. Si but šukar, žas ka-o kher svakone ženesqo te dīlābas e ivendesqe kolinde, te šunen savorre manuša sar biandilo o Raj, o Isuso Xristōso. Palal so rātōl, žas amenqe khere thaj aźukeras te šunas aver but šukar kolinde kaθar e phure vi le terne.

Sasas man oxto berša. Pašlōlas o Krećuno thaj xamosardem jekh lil vi ćitrisardem jekhe kùkla e Phuresqe parne balença thaj thovdem la telal e krećunosqo suvālo rukh. Trujardem pašal lesθe te dikhav, šaj ke avilās o Phuro parne balença. Kaθar, khanć. Thovdem man anθ-o sovthan te aźukerav les, thaj lias man e lindra. Kamavas jekh šukar kùkla. Ka-e rātāqo maškar, semas ustāvdi kaθar e gilavnenqere šukar vaka. Uštilem anθar o sovthan thaj našlem siqo ka-i felāstrin, na dikhavas khanć. Phurdinem opr-i paxome valin, k-ašti te kerav jekh tikni xiv, te dikhav e kolindenqe gilavnen. Sas tamlo, na dikhlem but, semas jakhardi kaθar lenqerre kolinde. Našlem siqo k-e krećunosqo suvālo rukh. “Prašukaaaaaar!!!”, “But prašukar!”, anθ-i livni dudārelas sa, e dudōrrā straftinenas anθ-e but šukar ranga: lole, zēlena, bodle, lemujale! Suno, na aver! Telal e krećunosqo brādo / rukh dikhelas pes jekh dīlgo, krecome, but prašukar ćamlalo bal. Thovdem man siqo telal o brādo te dikhav maj mišto.”So? Mirri phen?! “Va, sovelas telal e krećunosqo brādo! Ži akana, na dinem man godī so šukar si mirri phenōrri. Sar jekh kùkla! Pašanilem laθe, ćumidem la thaj phendem laqe:

- Ušti, Liz!e. Sosθar sutān kathe, telal e Krećunosqo brādo?! Hājde, kames te aves tu mirri šukar kùkla ži kana avel o Phuro parne balenća te anel amenqe dinimata?

- Na avilās o Phuro parne balenća? Na kamav te xastrav les, kamav te astarav les!

- So keren, mirre ćhaja!len, sosθar na soven? O Phuro parne balenća avel dural, śaj ke avel maj butpalal anθar kodoja ke si les te del but dinimata e ćhavorenqe anθar o savorro sundal! Hājde, aśtin te aźukeren les vi anθ-e sovthanorre, haj manθe anθ-e angalā, Liz!e, dikhav ke san but phagārdi, khini, maj phendās mirri daj.

- Daj!e, i Liza si mirri živdi kùkla, si kadja šukar ke patānilem la sar jekh ćaći kùkla!

- Va, san but šukar so-l duj! Soven e Devleća! - phendās mirri daj, ćumidindoj amen.

Uśtilām tōko ka-o mezmèri. Naślām vòrtan ka-e krećunosqo suvālo rukh.

- Roz!e, Roz!e, avilās o Phuro parne balenća, andās kùkle amenqe, le dujenqe! Jekh si kale balenća thaj aver si lole balenća. Savi lenθar fal tuqe maj šukar?

- Tu san i maj šukar kùkla, mirri živdi kùkla!

Asanilām savorre thaj thovdām amen ka-i sinia but lośale k-aśti te lias anθar savorre but laće xabemata, kiravde mirre dajaθar. Kadja, sar zanel pes, tōko voj śaj te kiravel but laće sarme, peko balano mas, mariklā, gudle mariklā thaj, si miśtoxatārdo, e bokolā laćhes kindārde thaj xarpinde akhorenća.

Astardās te del iv. Me semas trujardi kaθar jekh but bimiazutno lośalipen. Dikhlem jekh but šukar suno! Anθ-i balani khasesqi, o svùnto ćhavorro, e bakrārrā kovle mujenća, e raśajenqe dinimata, e Iosifosqo lokho thalāripen thaj fal man ke śundem sar i Svùnta Mariā, e Isusosqi daj, paśrovelas.

Kadava šukar suno sikavdās man so kuć si o Kraćuno, ke e živutre, sar vi e butā si molāle, si valòre, si dinimata kaθar o Del. O Krećuno si jekh svùnto barodīves, savo dudārel e manuśenqere ile thaj pherel amen śandipnaća, lośaća, laćhipnaća, xatāripnaća.

(kaθar i *Gabriela Moise*)

LAVA MAŠKAR E LAVA...

khonzaras - anglekeras, keras i preparàcia

kùkla - khelnorri (sikavindoj jekh ćhajorri),

i papùša

bokhole - trujale mariklā

uži - śuži, vuži

skafèdi - poxtan

valin - felāstrin, stèklo

tamlo - rāt kali, tunāriko, temlipen

sundal - lùmā

mezmèri - mezimèri, mesimèri

bimiazutni - bimajdikhli

balani kasesqi - i balani e khaseća kaj biandilo o Isus

molāle - molkuć, si len valòra

śandipnaća - paćaća

jakhārdi - drabardi

PUĆHIMATA AJ MANGIMATA KA-O TÈKSTO

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. Phenen palal sosθe del pes duma anθ-o kadava tèksto!
5. Tume so siklile anθar o tèksto?

E PAŠPARUVLAE VAKĀRIPNASQE RIGA (II)

I. I KONZŪNKCIA

E konzŭnkcie d-aŝti te aven ulavde palal:

1. fōrma: **a. sade** (*thaj, ama, hen, ke* [kă], *te* th. a. vi **b. kidine** (kerdine anθar o kidipen duje vaj maj bute lavenqo): *tha' vi, ama hen, k-aŝti te* [k-aŝ-θe, *thaj te, zi kana* th. a.;

2. orìgina: **a. anθar i čhib** (vaj purane, anglalbalkalikane konzŭnkcie): *pal, kidă / kadă* te th. a, **b. avere čhibēnθar**: *ama* "tha' "(< tc. *ama, amma*), *hen* "thaj" (< tc. *hem*), *ke* (dikh pers. *ke* vi tc. *ki*) thaj *or* (< român. *orî*) vi **c. kerdine** (fōrme ka-o dativ le varesave sikavutne sarnavnēnqe (paŝutne vaj duripnasqe): *kadalesqe, kalesqe, kodolesqe, kolesqe*.

3. palal lenqi fŭnkcia, e konzŭnkcie d-aŝti te aven:

a. kidipnasqe (koordinaciaqe) konzŭnkcie:

- *kopulativo* (asociaqe / biasociaqe) konzŭnkcie: *thaj / hen, tha' vi / ama hen, ni*;

- *adversativo* konzŭnkcie: *tha' / ama, pal'*;

- *disŭunktivo* konzŭnkcie: *vaj / or*;

- *konkluzivo* konzŭnkcie: *pal' / kadja* (Eks.: *Pal'*, dikh sosqe!).

b. telkidipnasqe konzŭnkcie:

- *ŝajale* konzŭnkcie: *sar, palal sar*;

- *agorutne* konzŭnkcie: *k-aŝti te, k-aŝ-te, kă* th. a.

II. I NOMINÀLO FLÈKSIA (ARTĪKULO + ADŽEKTĪVO + SUBSTANTĪVO)

Maj anglal, sas dikhlo sar paraven pen e substantivosqe, e artikulosqe aj le adžektivosqe fōrme k-e savorre siklile kēzură, tha' na sas sikavdo sar thavdel jekh kasavi khethani paradigma, kana i sintagma si kerdi anθar po jekh *artikulo*, *adžektivo* thaj *substantivo*. Anθar e sintagme dine maj tele (kaj si kerde anθar murŝikano aj zŭvlikano substantivo - vi zivdisardo vi bizivdisardo, vi ka-o jekhipen vi ka-o butipen), dikhela pes sar phiraven pen anθ-i flēksia kasave saste sintagme, dine, kathe, sar modēlo.

a. zivdisarde vi bizivdisarde murŝikane navnă / substantivură

bizivdisarde murŝikane navnă		zivdisarde murŝikane navnă		
N.	o baro rukh	e bare rukha	o baro ruv	e bare ruva
Ak.	o baro rukh	e bare rukha	e bare ruves	e bare ruven
Gen.	e bare rukhesqo	e bare rukhenqo	e bare ruvesqo	e bare ruvenqo
	e bare rukhesqi	e bare rukhenqi	e bare ruvesqi	e bare ruvenqi
	e bare rukhesqe	e bare rukhenqe	e bare ruvesqe	e bare ruvenqe
	e bare rukhesqe	e bare rukhenqe	e bare ruvesqe	e bare ruvenqe
Dat.	e bare rukhesqe	e bare rukhenqe	e bare ruvesqe	e bare ruvenqe
S./I.	e bare rukheça	e bare rukhença	e bare ruveça	e bare ruvença
V.	-	-	bare!a ruve!a, bare!a ruv!a	barea!len ruvea!len

b. zivdisarde vi bizivdisarde zuvlikane navnă / substantivură

bizivdisarde muršikane navnă		zivdisarde muršikane navnă		
N.	i bari dori	e bare doră	i bari bibi	e bare bibă
Ak.	i bari dori	e bare doră	e bare bibă	e bare bibăn*
Gen.	e bare dorăqo	e bare dorănqo*	e bare bibăqo	e bare bibănqo*
	e bare dorăqi	e bare dorănqi*	e bare bibăqi	e bare bibănqi*
	e bare dorăqe	e bare dorănqe*	e bare bibăqe	e bare bibănqe*
	e bare dorăqe	e bare dorănqe*	e bare bibăqe	e bare bibănqe*
Dat.	e bare dorăqe	e bare dorănqe*	e bare bibăqe	e bare bibănqe*
S./I.	e bare dorăça	e bare dorănça*	e bare bibăça	e bare bibănça*
V.	-	-	bari!e bibi!e	bară!len bibă!len

* Variante anθ-i tēma **-ən-**: dor**ən**qo (dor**ən**qi, dor**ən**qe, dor**ən**qe, dor**ən**qe), dor**ən**qe, dor**ən**ça th.a.

KLASAQE BUTĂ

I 1-to klasaqi buti

1. Xramosar anθ-e deş şirda / rëndură sar tu nakhlăn o maj şukar Kraçiuno, sar azukeres o Kraçiuno, sosθar azukeres les thaj phen savo sas o maj şukar dinipen kaθar o Phuro parne balença!
2. Alosaren e konzunkcie maladile anθ-o oprutno tēksto thaj ulaven len palal lenqo tupo!
3. Nakhav anθar savorre siklile kēzură e sintāgme *o kalo grast, i parni buzni, o baro kher, i bari rovli!*
4. Palal so agordes, paruv tiro xramosaripnasqo lilorro e xramosaripnasqe lilorreça tire kolegosqo!
5. Laçhar e arakhle doşa anθ-e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!
6. Palal so agordes, sikav tire kolegosqe e arakhle doşa thaj phen lesqe sar sasas te xramosarel laçhes! Sa kadja, dikh k-e doşa arakhle tire kolegosθar!
7. Akana, zumav te amboldes / te nakhaves, kōrkorro, o tēksto anθ-i rumunikani vaj magărikani çhib!
8. Palal so dinăn agor, paruv palem tiro xramosaripnasqo lilorro e lilorreça tire kolegosqo thaj laçhar e doşa!
9. Sikav tire kolegosqe e doşa thaj phen lesqe so kerdăs doş! Sa kadja, arakh, kaθar tiro kolēgo, kaj tu kerdăn doş!
10. Sikaven vi tumare siklărănqe vaj siklărnesqe sar tume kerde buti khethanes!

I 2-to klasaqi buti

Keren, telal o vastalipen tumare siklărnesqo vaj siklărănqo, aver klasqe bută, khethanes, anθ-e grupe, e neve siklile nociença!

3ANGLĂN KE...?

● O inspèktoro le rromenqo anθar o žudèco Dolj, o raj o *Lucian Cherata*, kerdās o rodipen *Palal e rroma anθar i Rumùnia*, kana sas o komunismo vi vov sas terno studènto? Vov - bare tromaipnaça - bičaldās pesqo rodipen, p-o 3 aprìlo 1978, ka-i sèkcia vaś i komunistikani propagànda, savesθe vov sikavdās sar te avel lačhardi i situàcia le rromenqi.

●● I kolìnda “Sunesqi răt”

Sunesqi răt - Devlesqo vaxt
Savorre soven pa i phuv
Tòko duj ile maj bešen aj dikhen
E gudle čhavorres sar sovel
Anθ-i jekh gilăqi kùna
Sunesqi răt - Devlesqo vaxt
O Devel asal lokhes
Lesqo kolin čhorel kamipen,

E sundalosqe del xastraipen
Anel śandipen anθ-e laθe.

Sunesqi răt - Devlesqo vaxt
Gilăbindoj aven bakrăřă
E lavne gilăben le Devles!
Amenqe phenen kaθar i loś:
- O Devel si pa i phuv!

(amboldini kaθar i *Gabriela-Monica Moise*)

O RROM, E AMBROLA THAJ O RIČHINO

Anθ-jekh dīves, pašal rătăθe, jekh rrom telārdās anθ-o veš te astarel pesqe jekhe šošojes, jekhe čiriklā, vareso. Phirindoj anθar o veš, dikhel anglal pesθe jekhe *ričhes* thaj bari traš astardās les. Risajlo parpale thaj našel. Našindoj, dikhel anglal pesθe jekh bari vešesqi ambrolin. Thaj astardöl te uštel anθ-e lesθe, bešel thaj bešel, rātilōlas. Thaj taman kana kamelas te xulöl, o ričhino uštelas anθ-i ambrolin bi te dikhel e rromes. O rrom paxosajlo, tha' o ričhino na-s les butī leça. Aresindoj e ambrolināθe, o ričhino liel jekh ambrol thaj thol les anθ-i dud e čhonutesqi te na avel nasvalo. O rrom pātal kā les del les o ambrol thaj phenel kovles:

- Či xav, kovles phenel, thaj o ričhino či ašunel les.

Palal, maj liel o ričh jekh ambrol thaj palem thol les anθ-i dud e čhonutosqi. Patāvindoj o rrom kā les del les o ambrol palem phenel:

- Či xav! O ričh či ašunel les. I trinto var, xolāvdo thaj maj but trašaθar, o rrom del muj sode d-aštil:

- Či xav!

Lilo p-e biažukāripnasθe, o ričh trašajlo thaj pelās anθar o rukh, merindoj pe thanesθe. Kana dikhlā kadja, o rrom dinā pes les anθar o rukh thaj, našindoj, gelo-θar khere.

- Rromni!e, phenel o rrom, thov e grastes e vurdonesθe te zas anθ-o veš te anas jekhe ričhines, saves mudardem les.

Gele thaj ande les. Prinzarindoj les mišto, i rromni xatārdas ke na laqo rrom mudardās e ričhes thaj lilā duj-trin duduma, save phandlā len thaveça thaj čhutā len e vudoresθe. Sar marelas i barval, āl duduma denas pen jekh avresθar thaj i rromni phenel:

- Šun rrom!a. Avile e amala e ričhesqe te pučen tut sosθar mudardān les.

(palal o *Nicole Pandelică*)

LAVA MAŠKAR E LAVA...

ričh - ričhno, ričhino
xulöl - del pes tele
telårdo - gelo

děs - dĭves
thol - čhivel
del muj - cipisarel, akharel zorales

PUČHIMATA AJ MANGIMATA KA-O TÈKSTO

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Phenen palal sosθe del pes dŭma anθ-o kadava tèksto!
4. Den dŭma, anθ-e grŭpe kerde anθar po štar siklŏvne, thaj arakhen o lav - klidin!
5. Arakhen i vastni godĭ / idĕa.
6. Trašal o rom le ričhinesθar?
7. Mudardās o rom le ričhines ?

GRAMÀTIKA

I SARNAVNI (VAJ: O PRONÒMBRO)

E tĭpurā le sarnavnānqe (le pronombrurenqe) thaj lenqi flĕksia

Rromane čhibāθe, malavas kadala sarnavnā: 1. *i zenutni sarnavni* (o *zenutno pronòmbro*), 2. *i pučhutni - phandutni sarnavni* (*i relativò sarnavni*), 3. *i posesivo sarnavni* (*e pesqi sarnavni*), 4. *i refleksivo sarnavni* (*i pes sarnavni*), 5. *i sikavutni sarnavni*, 6. *i birispardi sarnavni* (*i nisavutni sarnavni* / *i bidefinĭto sarnavni*), 7. *i negatĭvo sarnavni*. Khathe, siklŏvasa le sarnavnā: 1, 2, 3, 4.

1. I zenutni sarnavni (o zenutno pronòmbro)

O kĕzo	o jekhipen					o butipen		
	pučhipen	I	II	III	III	I	II	III
				muršĭkani fŏrma	zuvlikani fŏrma			
Nom.	kon?	me	tu	vov	voj	ame	tume	von
Akuz.	kas?	man	tut	les	la, lan	amen	tumen	len
Gen.	kasqo?	mirro murro	tiro	lesqo	laqo	amaro	tumaro	lenqo
	kasqi?	mirri murri	tiri	lesqi	laqi	amari	tumari	lenqi
	kasqe?	mirre murre	tire	lesqe	laqe	amare	tumare	lenqe
	kasqe?	mirre murre	tire	lesqe	laqe	amare	tumare	lenqe

Dat.	kasqe?	manqe	tuqe	lesqe	laqe	amenqe	tumenqe	lenqe
Lok.	kasθe?	manθe	tuθe	lesθe	laθe	amenθe	tumenθe	lenθe
Abl.	kasθar?	manθar	tuθar	lesθar	laθar	amenθar	tumenθar	lenθar
Soc./Instr	kaça	mança	tuça	leça	laça	amença	tumença	lença

2. I puçhutni - phandutni sarnavni (i relativno sarnavni). Kadala si **a.** vaš e žene: kon?,

b. vaš e butá: so?

I paradigma lenqi si:

	kon?	so?
N.	kon?	so?
Ak.	kas?	so?
G.	kasqo?	sosqo?
	kasqi?	sosqi?
	kasqe?	sosqe?
	kasqe?	sosqe?
D.	kasqe?	sosqe?
L.	kasθe?	sosθe?
Abl.	kasθar?	sosθar?
S./I.	kaça?	soça?
V.	-	-

Aver puçhutne sarnavnă*	
o pašutnipen	o duripen
kazom	kozom
kabor	kobor
sòde, kèci, kiki	

Pašal kadalenθe, si te sikavas ke rromane çhibăθe si vi aver *puçhutne - phandutne sarnavnă*, sar sine: *kaj = savo (savi, save, savă)*, *kazom / kozom*, *kabor / kobor*, *sòde, kèci, kiki*. Tha', le puçhutne - phandutne sarnavnă *savo (savi, save, savă) vi kabor / kobor* si len flèksia:

o kèzo	savo?	savi?	save?	savă?
N.	savo?	savi?	save?	savă?
Ak.	savo?	savi?	save?	savă?
	saves?	savă?	saven?	savăn?
G.	savesqo?	savăqo?	savenqo?	savănqo?
	savesqi?	savăqi?	savenqi?	savănqi?
	savesqe?	savăqe?	savenqe?	savănqe?
	savesqe?	savăqe?	savenqe?	savănqe?
D.	savesqe?	savăqe?	savenqe?	savănqe?
L.	savesθe?	savăθe?	savenθe?	savănθe?
Abl.	savesθar?	savăθar?	savenθar?	savănθar?
S./I.	saveça?	savăça?	savença?	savănça?
V.	-	-	-	-

- Ka-o butipen, k-a i zuvlikani fôrma, kaθar o Ak. zi ka-o S/I, si vi le variànte: savën?, savënqo?, savënqi?, savënqi?, savënqe?, savënqe?, savënqe?, savënthe?, savënθar?, savënça?
- Ka-o Ak., ekzistisaren duj fôrme, jekh vaś e zene (saves?, savă?, saven?, savän / savën?) thaj aver vaś e bută (savo?, savi?, save?, savă).

3. I posesivo sarnavni (e pesqi sarnavni)

Kadala sarnavnă sas dikhle vi kana sas prezentisarde le zenutne sarnavnă thaj sas arakhle / maladile ka-o genitivo:

o ling	o jekhto zeno	o dujto zeno	o trinto zeno		o jekhto zeno	o dujto zeno	o trinto zeno
			m. l.	3. l.			
o muršikano	mirro / murro	tiro	lesqo	laqo	amaro	tumaro	lenqo
o zuvlikano	mirri / munrri	tiri	lesqi	laqi	amari	tumari	lenqi
(vi muršikano	mirre / munrre	tire	lesqe	laqe	amare	tumare	lenqe
vi zuvlikano ling)	mirre / munrre	tire	lesqe	laqe	amare	tumare	lenqe

Kana pašal o pronòmbro / i sarnanvni beśel vi jekh navni / substantivo, o pronòmbro resel *navnăqo adžektivo* thaj phiravel pes sar orso adžektivo, sar jekh sikavdo maj tele:

N.	mirro phral	tiro drom	lesqi phen	laqi čhib
A.	mirre phrales	tiro drom	lesqe phenă	laqi čhib
G.	mirre phralesqo	tire dromesqo	lesqe phenăqo	laqe čhibăqo
	mirre phralesqi	tire dromesqi	lesqe phenăqi	laqe čhibăqi
	mirre phralesqe	tire dromesqe	lesqe phenăqe	laqe čhibăqe
	mirre phralesqe	tire dromesqe	lesqe phenăqe	laqe čhibăqe
D.	mirre phralesqe	tire dromesqe	lesqe phenăqe	laqe čhibăqe
L.	mirre phralesθe	tire dromesθe	lesqe phenăθe	laqe čhibăθe
Abl.	mirre phralesθar	tire dromesθar	lesqe phenăθar	laqe čhibăθar
S. / I.	mirre phraleça	tire dromeça	lesqe phenăça	laqe čhibăça
V.	mire!a[na] phral(e)!a[na]	-	-	-

N.	amaro zamutro	tumaro lil	lenqi bori	lenqo kher
A.	amare zamutres	tumaro lil	lenqe boră	lenqo kher
G.	amare zamutresqo	tumare lilesqo	lenqe borăqo	lenqe kheresqo
	amare zamutresqi	tumare lilesqi	lenqe borăqi	lenqe kheresqi
	amare zamutresqe	tumare lilesqe	lenqe borăqe	lenqe kheresqe
	amare zamutresqe	tumare lilesqe	lenqe borăqe	lenqe kheresqe
D.	amare zamutresqe	tumare lilesqe	lenqe borăqe	lenqe kheresqe
L.	amare zamutresθe	tumare lilesθe	lenqe borăθe	lenqe kheresθe

Abl.	amare zamutresθar	tumare lilesθar	lenqe borăθar	lenqe kheresθar
S. / I.	amare zamutreça	tumare lileça	lenqe borăça	lenqe khereça
V.	amare!a[na] zamutre!a[na]	-	-	-

4. I refleksiivo sarnavni (i pes sarnavni)

Kadaja sarnavni na prinzarel fòrme ka-o nominatìvo:

o kèzo	jekhipen	butipen
N.	-	-
Ak.	pes	pen
G.	pesqo pesqi pesqe pesqe	penqo penqi penqe penqe
D.	pesqe	penqe
L.	pesθe	penθe
Abl.	pesθar	penθar
S. / I.	peça	pença
V.	-	-

KLASAQE BUTĂ

I 1-to klasaqi buti

1. Godisar ke san tu anθ-i kodoja tekstosqi piktura thaj xramosar anθ-e deś śirda/rëndură, kadja sar avelas tiri paramiçi thaj phen/mothov maj dur!
2. Alosaren po duj anθar svàko pronòmbro thaj nakhaven len anθar savorre kèzură.
3. Palal so agordes, paruv tiro xramosaripnasqo lilorro e xramosaripnasqe lilorreça tire kolegosqo!
4. Laçhar e arakhle dośa anθ-e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!
5. Palal so agordes, sikav tire kolegosqe e arakhle dośa thaj phen lesqe sar sasas te xramosarel laçhes! Sa kadja, dikh k-e dośa arakhle tire kolegosθar!
6. Akana zumav te amboldes / te nakhaves, kòrkoro, jekh kotor e tekstosqo anθ-i rumunikani vaj magărikani chib!
7. Palal so dinăn agor, paruv palem tiro xramosaripnasqo lilorro e lilorreça tire kolegosqo thaj laçhar e dośa!
8. Sikav tire kolegosqe e arakhle dośa thaj phen lesqe so kerdăs doś! Sa kadja, arakh kaθar tiro kolègo kaj tu kerdăn doś!
9. Sikaven vi tumare siklărănqe vaj siklărnesqe sar tume kerde buti khethanes!

I 2-to klasaqi butĩ

Keren, telal o vastalipen tumare siklärnesqo vaj siklärnäqo, aver **KLASAQE BUTĂ**, khethanes, anθ-e grupe, e neve siklile nociença!

I 3-to klasaqi butĩ

Drabaren dikhipnaça o oprutno tøksto, rodindoj vi alosarindoj e navnä. Palal, paruvjen e navnä le sarnavnänça / le pronombrença! Thon e sarnavnä inkliste palal kadava paruvipen anθ-o tabèlo!

i navni	i sarnavni	o zeno	o gin	o ling
dĩves	vov	o III-to 3.	jekhipen	muršikano ling
răt	voj	o III-to 3.	jekhipen	zuvlikano ling
...				

I 4-to klasaqi butĩ

Pheren o tabèlo!

o zeno	I	II	III		I	II	III
o kèzo			m. 1.	3. 1.			
N.					ame		
Ak.	man						
G.		tiro					
			lesqi				
D.		tuqe					
L.				laθar			
Abl.							
S. / I.							lença
V.		tu!				tume!	

I 5-to klasaqi butĩ

Alosaren anθar le substantivurä / navnä, dine maj tele, le pronòmbrurä / sarnavnä save zan khethanes!

mirro	tiro	lesqo	lenqo
mirri	tiri	lesqi	lenqi
mirre	tire	lesqe	lenqe
amaro	tumaro		lenqo
amari	tumari		lenqi
amare	tumare		lenqe

Substantivură: amal, amalin, birovlă, bori, círikli, dad, daj, gad, gone, gava, guruv, kali phal, lil, luludǐ, paparùda, patrin, phrala, phenă, rovli, siklǒvni, siklǒvno, stadǐ, siklărne, siklărănă, thagar, vurdon.

I 6-to klasaqi butǐ

Thon e sarnavnă anθ-e propozície!

(...) kerelas sastrutne bută.	(...) avilăs ka-i diz avdǐves.
(...) dǐlabel súkar.	(...) phiras e tikne vurdoneça.
(...) bašaven ka-o piàno.	(...) tradel o trǐno.

3ANGLĂN KE...?

O *Charles Chaplin* (b. ka-o 16 aprìlo 1889, m. ka-o 25 dekèmbro 1977) prinžardăs ke vov si rrom 13-e beršença anglal o meripen? (Dikh *I paramiçi mirre zivipnasqi. My autobiography* - 1964): “Mirri mamǐ sasas p-i paš rromni”.

DUJ ŽÀMBE

Sas jekh úkar éhavorro,
 K-e dada sas kòrkorro.
 Vov kamelas amalen
 Te khelel pes, dùma te del;
 Kana avilàs lesqo dës,
 O dad duj žàmbe dinàs les'.
 Kana vov gelà školàþe,
 E žàmbe peline piràþe,
 Anþ-i piri sasas tefèlo,
 - Akana, so keras, phen!e?
 - Natar, so te keras?
 - Me na kamav te meras!
 Te zanes ke me darav,

Patáv ke akana merav!
 - Na, me tut na mukhav!
 De sig anþar punre, sig,
 Kathe kòrkorre sam, dikh!
 - Va, dikh, vi me dav, dikhes?
 Akana si maj lokhes,
 O tefèlo fal thulo,
 Xatàres? Nana-i pharo!
 - Patà man, amen xastras:
 O tefèlo khil kerdilàs!
 Aj e žàmbe saste - veste sas,
 Kana o éhavo khere avilàs
 E žàmbe p-i khil sovenas!

(Poèzia kerdi kaþar i *Gabriela Moise* vi i *Margareta Jimba*)

LAVA MAŠKAR E LAVA...

žàmbe - xutávne, maròke
 tefèlo - o thulipen opral o thud

xastras - inklàs
 khil - o thulipen anþar o thud, ùntos

PUÇHIMATA AJ MANGIMATA KA-O TÈKSTO

1. Ginaven i poèzia!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. Phenen palal sosþe del pes duma anθ-o kadava tèksto!
5. Tume so siklile anθar o tèksto?

GRAMÀTIKA

I. O THERIPEN

Te palemdikhas!

a. O sikavipen e theripnasqo / e posesiaqo

I zenutni sarnavni + e verbosqe fòrme kaθar o vèrbo “isi, si”

o zeno	o jekhipen	o butipen
I	Man si man	Amen si amen
II	Tut si tut	Tumen si tumen
III	Les si les	Len si len
	La(n) si la(n)	

Paruvindoj i fòrma **si** avere verbosqe formença - sar si *sas, sasas, avela / ka avel, te avel, avelas, avilåsas* - d-ašti te aven kerde aver theripnasqe fòrme.

b. O sikavipen o biisipen e theripnasqo / e posesiaqo

Anθ-o than e verbosqe formaqo “isi, si”, palal e zenutni sarnavnã ka-o akuzativo, thol pes e verbosqi fòrma **na-i** (< na si, na hi, na hin).

o zeno	o jekhipen	o butipen
I	Man na-i man	Amen na-i amen
II	Tut na-i tut	Tumen na-i tumen
III	Les na-i les	Len na-i len
	La(n) na-i la(n)	

II. I GINAVNI (O NUMERÀLO)

E ginavnã sikaven kazom butã vaj zene si anθ-o vakãripen. Le maj butvarne / maladile ginavnã si le kardinãlo ginavnã.

I. Le kardinãlo ginavnã: jekh (1), duj (2), trin (3), štar (4), panz (5), šov (6), eфта (7), oxto (8), enã (9), deš (10), dešujekh (11), dešuduj (12), dešutrin (13), dešuštar (14), dešupanz (15), dešušov (16), dešuefta (17), dešuoxta (18), dešuenã (19), biš (20), šel (100) thaj aver.

Palal *i fòrma*, e kardinãlo ginavnã d-ašti te aven:

- **sade ginavnã**, kerdine anθar jekh lav: *jekh, štar, oxto, deš, biš, trãnda, sarãnda, peinda, šel* thaj aver;
- **buxle ginavnã**, kerdine anθar duj vaj maj but lava: *dešujekh, dešupanz, biš thaj jekh = bišujekh, jekh šel thaj jekh* thaj aver.

Kadala xramosaren pen kadja:

20 - biś	121 - jekh śel biś thaj jekh
21 - biś thaj jekh <i>vaj</i> biśujekh	...
20 - biś	130 - jekh śel trinvardeś
21 - biś thaj jekh <i>vaj</i> biśujekh	131 - jekh śel trinvardeś thaj jekh
22 - biś thaj duj <i>vaj</i> biśuduj	...
23 - biś thaj trin <i>vaj</i> biśutrin	140 - jekh śel śtarvardeś
24 - biś thaj śtar <i>vaj</i> biśuśtar	141 - jekh śel śtarvardeś thaj jekh
25 - biś thaj panʒ <i>vaj</i> biśupanʒ	...
26 - biś thaj śov <i>vaj</i> biśuśov	150 - jekh śel panʒvardeś
27 - biś thaj eŋta <i>vaj</i> biśueŋta	151 - jekh śel panʒvardeś thaj jekh
28 - biś thaj oxto <i>vaj</i> biśuoxto	...
29 - biś thaj enă <i>vaj</i> biśuenă	160 - jekh śel śovardeś
30 - trinvardeś <i>vaj</i> trănda	161 - jekh śel sovardeś thaj jekh
31 - trinvardeś thaj jekh <i>vaj</i> trăndujekh	...
...	170 - jekh śel eftavardeś
40 - śtarvardeś <i>vaj</i> sarànda	171 - jekh śel eftavardeś thaj jekh
41 - śtarvardeś thaj jekh <i>vaj</i> saràndujekh	...
...	180 - jekh śel oxtovardeś
50 - panʒvardeś <i>vaj</i> peinda	181. jekh śel oxtovardeś thaj jekh
51 - panʒvardeś thaj jekh <i>vaj</i> peindujekh	...
...	190 - jekh śel enăvardeś
60 - śovardeś	191 - jekh śel enăvardeś thaj jekh
61 - sovardeś thaj jekh	...
...	200 - duj śela (var.: dujvarśel)
70 - eftavardeś	201 - duj śela jekh
71 - eftavardeś thaj jekh	210 - duj śela deś
...	211 - duj śela deśujekh
80 - oxtovardeś	...
81 - oxtovardeś thaj jekh	220 - duj śela biś
...	221 - duj śela biś thaj jekh
90 - enăvardeś	...
91 - enăvardeś thaj jekh	300 - trin śela
100 - jekh śel (śel; panʒvarbiś)	400 - śtar śela
101 - jekh śel jekh	500 - panʒ śela
...	600 - śov śela
110 - jekh śel deś	700 - eŋta śela
111 - jekh śel deśujekh	800 - oxto śela
...	999 - enă śela enăvardeś thaj enă
120 - jekh śel biś	1000 - deśvarśel (var.: deś śel: jekh mija; jekh xilăda)

II. Aver ginavnă

Kaθar e kardinàlo ginavnă, ašti te aven kerde *aver ginavnă*:

a. E ordinàlo ginavnă

E ordinàlo ginavnă si le ginavnă save sikaven i òrdina: *i / o jekh*to, *i / o bišto*, *i / o štarto*, *i / o panz*to th. a. Von formisaren pen kaθar e kardinàlo ginavnă thaj lien ka-o agor o biparovalo sufikso - **to**.

b. E khethane / “kolektivo” ginavnă

Kadala sikaven o “khethanipen”: *ël / i / le / ol / e duj* (*trin*, *star*, *panz*) phrala; *e trin* bašne th. a.

Vi kadala ginavnă, phiraven pen, anθ-i flèksia, sar le savorre pašnavnă, si len ka-o agor **-e**: (*e*) *trine* bašnença.

c. E distributivo / “rigărutne” ginavnă sikaven o ulavipen / i distribùcia le ginavnënqi: *jekh po jekh*, *duj po duj*, *trin po trin*, *star po star* th. a.

d. E paškernavutne / “repeticiaqe” ginavnă sikaven sodevar kerel pes jekh àkia: *jekhvar*, *dujvar*, *trinvar*, *selvar* th. a.

e. E “biprecizo” ginavnă sar sine kadala: *duj-trin*, *star-panz*, *oxto-enă* th. a.

KLASAQE BUTĂ

I 1-to klasaqi butĩ

1. Ginaven kaθar 20 ka-o numeràlo 50! Xramosaren kadala ginavnă!
2. Keren po šov ekzèmplură kaj sikaven vi pozitivno vi negativno theripen / posèsia!
3. Palal so agordes, paruv tiro xramosaripnasqo lilorro e xramosaripnasqe lilorreça tire kolegosqo!
4. Lačhar e arakhle doša anθ-e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!
5. Palal so agordes, sikav tire kolegosqe e arakhle doša thaj phen lesqe sar sasas te xramosarel lačhes! Sa kadja, dikh k-e arakhle doša tire kolegosθar!
6. Akana zumav te amboldes / te nakhaves, kòrkoro, jekh kotor e tekstosqo anθ-i rumunikani vaj magărikani chib!
7. Palal so dină agor, paruv palem tiro xramosaripnasqo lilorro e lilorreça tire kolegosqo thaj lačhar e doša!
8. Sikav tire kolegosqe e doša thaj phen lesqe so kerdăs doš! Sa kadja, arakh vi tu kaθar tiro kolègo kaj tu kerdăn doš!
9. Sikaven vi tumare siklărnaqe vaj siklărnesqe sar tume kerde butĩ khethanes!

I 2-to klasaqi butĩ

Keren, telal o vastalipen tumare siklărnesqo vaj siklărnaqo, aver **KLASAQE BUTĂ**, khethanes, anθ-e grùpe, e neve siklile nociença!

I 3-to klasaqi butĩ

- a. Keren zute thaj ginaven kaθar o jekh (1) zi ka-jekh śel (100)!
- b. Xramosaren e ginavnã 17, 28, 30, 54, 84!
- c. Avrãl kadala *kardinãlo ginavnã* - jekh (1), duj (2), śtar (4), śov (6), epta (7), deś (10), deśujekh (11), deśutrin(13), deśuśtar (14), deśuenã (19), biś (20), śel (100) - sikaven vi tume aver kasave ginavnã!

I 4-to klasaqi butĩ

Te palemidikhas!

Kaθar e kardinãlo ginavnã, aśti te aven kerde *aver ginavnã*:

- *E ordinãlo ginavnã*, kaj sikaven i òrdina: i / o *jekhto*, i / o *biśto*, i / o *śtarto*, i / o *panzto* th. a. Sikaven vi tume aver kasave ginavnã!
- *E khethane* / “*kolektivo*” *ginavnã*, kaj sikaven o “khethanipen”: e / *le duj* phrala; e *trin* baśne th.a. 3anen tume vi aver kasave ginavnã?
- *E distributivo* / “*rigãrutne*” *ginavnã*, save sikaven o ulavipen / i distribucia le ginavnẽnqi: *jekh po jekh*, *śtar po śtar* th. a. 3anen vi tume aver kasave ginavnã?
- *E paśkernavutne* / “*repeticiaqe*” *ginavnã* sikaven sodevar kerel pes jekh àkcia: *jekhvar*, *dujvar*, *trinvar* th. a. 3anen vi tume aver kasave ginavnã?
- *E “biprecizo” ginavnã*, sar sine kadala: *duj-trin*, *oxto-enã* th. a. 3anen vi tume aver kasave ginavnã?

3ANGLÁN KE...?

Na nùmaj le *Charles Chaplin*-es sas les rromano rat, tha’ vi aver aktòrurã sas rroma, sar sas o *Yul Brinner* (b. ka-o 07.07.1915 - palal aver rodale vov sas biando ka-o 12.07.1915 - anθ-o Sahalin, Vladivostok (Rùsia), m. ka-o 10.10.1985, anθ-o New York). Ka-o dujto rromano internacionãlo kongrèsò, ka-i Geneva, anθ-o berś 1978), vov sas alosardo sar onorifiko prezidènto le rromenqo. Vi anθ-i Rumùnia si but prinzarde aktòrurã, sar sas o *Ştefan Bãnicã* (Bucureşti) vaj sar si o *Moca Rudi* (Tg. Mureş), o *Mihai Rãducu* (Tg. Mureş), o *Sorin Sandu Aurel*, i *Zita Moldovan*, i *Vera Lingurar*, o *Mãdãlin Mandin* - savorre kadala, kerindoj butĩ anθ-o Bukurèşti.

O Yul Brinner

O Sorin Sandu Aurel

KIDIPEN

Sasas jekhvar jekh ćorro rrom, savo kerelas butĩ e dėseća. Anθ-jekh dės, pelās lesqe te kerel butĩ jekhe kidine vi xanzvale gagesθe. Ka-o agor e dėsesqo, o gazo na zanelas soća te pokinel e rromes vaś i kerdi butĩ. Kana inklistās anθar o kher, dikhlās anθ-i bar ke mulās lesqe o baśno. Avilās lesqe anθ-i godĩ: “So te maj kerav leća, na maj si laćho o mulo baśno, kadava avela e rromesqo pokinipen”. Phendo thaj kerdo.

- Dikh, mo, Śtefane!a, me dav tuqe kadava baśno vaś tiri butĩ, tha’ te zanes ke trebal te anes manqe vi tu jekh kilogràmo balano mas, ke fal man but kadava pokinipen.

- Va, va, raj!a Ilie, anava tuqe.

Palal jekh vaxt, o rrom ćhindās le bales thaj gelās te del i dutĩ, *inkalavdi* kaθar o gazo.

- Laćho dės, raj!a Ilie!

- Laćho dės, mo, Śtefane!a, andān manqe o mas?

- Va, va, *ćhivdem* maj but mas sar jekh kilogràmo. Dikh vi tu!

- Va, dikhav, kadja si!

Palal so xalās o mas, o gazo rakhlās aver doś e rromesqe. Godĩsardās pes te del les anθ-i kris, ke o Śtefan dinās lesqe maj zàlaga sar jekh kilogràmo mas.

Kana sas o jekhto dikhipen, o Śtefan na gelās thaj vi kana sas o dujto na kamlās te zal. O krisarno bićhaldās palal lesθe.

- Sanas akhardo k-i krislin, sosθar na avilān, Śtefane!a? - pućhlās o Ilie.

- Semas nasvalo, xoxavdās o Śtefan le gages, thaj na sas man soća te xurāvav man.

- *Unzlàrav* tuqe mirro kostùmò, anav les tuqe te xurāves tut thaj zas maj sìgo.

-Miśto.

Kana aresle, o Śtefan sas akhardo andre, anglal o krisarno, savo pućhlās le rromes:

- Sosθar na avilån ži akana k-i krislin?
 - Semas nasvalo, raj!a, thaj na sas sosqe, kadava manuś si jekh bilažavno!
 - Sar kadja? - phenel o krisarno.
 - Dikh, aśtisares vi tō rajimos te zumaves! Pučh les, sar ekzèmplo, te phenel kasqoro si kadava kostùmo opral manθe!
 - Te avel andre o Ilie! phendās o krisarno.
 - Ilie, phen tu manqe, kasqoro si kodova kostùmo opral o Štefan?
 - Kodova kostùmo, lačhesxatårdo, si mirro! phendās o Ilie.
 - I kris agorisardās pes! Štefane!a, san vesto! - alosardās o krisarno.
- (Kidini kaθar i *Mariana Cozma* thaj amboldini kaθar i *Gabriela Moise*)

LAVA MAŠKAR E LAVA...

čhivdem - thovdem andre
zàlag - zàlaga
inkalavdi - mangli

krisarno - mujalo
unžlarel - vunžarel

PUČHIMATA AJ MANGIMATA KA-O TÈKSTO

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinžarde lava!
3. Ambolden o tèksto gažikanes!
4. Phenen palal sosθe del pes duma anθ-o kadava tèksto!
5. Tume so siklile anθar o tèksto!

GRAMÀTIKA

E BIPARUVALE THAJ PAŠPARUVALE VAKĀRIPNASQE RIGA

Anθ-i rromani čhib, malavas kadala štar biparuvale vakāripnasqe riga: i *prepozìcia*, i *konžùnkcia*, i *interžèkcia* thaj i *postpozìcia*.

I. I PREPOZÌCIA

E prepozìcie anθar i rromani čhib, d-aśti te aven:

1. palal oriđina:

- *anθar* i *čhib*: *anθa*, *anθar*, *ang(l)al*, *pral*, *palal* (*pal*) th. a.
- *kerdine* anθar kompozìcia, anθar sade prepozìcie - dikh: ži + *k-o*, (*k-i*, *k-o*, *k-o*) > ži *k-o* (*k-i*, *k-o*, *k-o*) vaj anθar i *derivàcia kaθar advèrburā* (dikh prep. *‘pral* < adv. *opre*, prep. *t-al* < *telal* < adv. *tele* th. a.

2. palal o leksikàlo ander:

- e *abstraktone* xatāripnaça: *bi*, *anθa*, *anθar* th. a.;
- e *konkretone* xatāripnaça: *maškar*, *‘pral*, *talal* (*t-al*) th. a.

3. palal fòrma:

- **sade** (anθar jekh ekspresiaqo jekhipen): *bi* < tc. osm. (< pers.), *zi* th. a.

Kathe, si vi le sade prepozicie palal savenθe aven artikularde substantivurǎ: *anθ-o* (*anθ-i*, *anθ-e*, *anθ-e*), *anθar o* (*anθar i*, *anθar e*, *anθar e*), *angal o* (*angal i*, *angal e*, *angal e*), *kaθar*, *k-o* (*k-i*, *k-e*, *k-e*), *pal-o* (*pal-i*, *pal-e*, *pal-e*), *p-o* (*p-i*, *p-e*, *p-e*), *'pral o* (*'pral i*, *'pral e*, *'pral e*), *t-al o* (*t-al i*, *t-al o*, *t-al o*), *'θar o* (*'θar i*, *'θar e*, *'θar e*) th. a.

- **kidine** (anθar po cira duj ekspresiaqe jekhimata): *zi k-o* (*k-i*, *k-e*, *k-e*) th. a.

II. I INTERZÈKCIA

E *interzèkcie* ašti te aven len akharipnasqi intonàcia (save sikaven odësqe xatǎrimata): entuziàsmo, lošalipen, cùda, dukh, xoli, dar/traš, binaisaripen th. a. vaj te sikaven spidimata, zorphenimata. Eks.: *alele!*, *ah!*, *oh!*, *a!*, *aj*, *aj*, *aj!*, *haj!*, *hej!* th. a.; *be!* (< tc. dial. *be* (*bre*) “mo!”), *che!* “*cheje!*” vaj *eko!* “*dikh!*”.

Palal i fòrma, e *interzèkcie* d-ašti te aven: **a. sade** (kana si kerdine anθar jekh ekspresiaqo jekhipen): *be!*, *mo!*, *che!* (*dikh cheje*), *a!*, *oh!* (< român., tc. *oh*), *haj!* (< tc. *haj*) th. a. vi **b. kidine** (kerdine anθar po cira duj ekspresiaqe jekhimata): *dikh-θa'!* th. a.

KLASAQE BUTǎ

I 1-to klasaqi butǎ

1. Xramosar palal o kidipen / o xaranipen le manušenqo, kana e manuša si te xasaren / našaven ivǎθe so si len vaj na?
2. Palal so agordes, paruv tiro xramosaripnasqo lilorro e xramosaripnasqe lilorreça tire kolegosqo!
3. Lačhar e arakhle doša anθ-e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!
4. Palal so agordes, sikav tire kolegosqe e arakhle doša thaj phen lesqe sar sasas te xramosarel lačhes! Sa kadja, *dikh k-e* arakhle doša tire kolegosθar!
5. Akana zumav te amboldes / te nakhaves, kòrkoro, jekh kotor e tekstosqo anθ-i rumunikani vaj magǎrikani chib!
6. Palal so dinǎn agor, paruv palem tiro xramosaripnasqo lilorro e lilorreça tire kolegosqo thaj lačhar e doša!
7. Sikav tire kolegosqe e doša thaj phen lesqe so kerdǎs doš! Sa kadja, arakh kaθar tiro kolègo kaj tu kerdǎn doš!
8. Sikaven vi tumare siklǎrnǎqe vaj siklǎrnesqe sar tume kerde butǎ khethanes!

I 2-to klasaqi butǎ

Keren, telal o vastalipen tumare siklǎrnesqo vaj siklǎrnǎqo, aver **KLASAQE BUTǎ**, khethanes, anθ-e grùpe, e neve siklile nociença!

I 3-to klasaqi butĩ

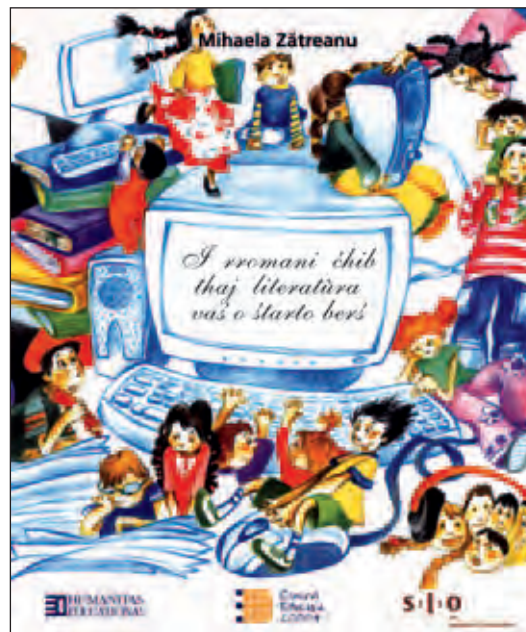
1. Dikhen ka-e prepozície arakhle kathe!

bi (*bi* godã/qo, (-qi, -qe, -qe), *anθa'* (dikh *anθar + tuθe > anθa' tuθe*), *anθ-o gono*, *anθ-i bar*, *anθ-e gone*, *anθ-e jakha*, *kaj* (le xarne formença *ka-o*, *ka-i*, *ka-e*, *ka-e / k-o*, *k-i*, *k-e*, *k-e*), *k-e manθe* vaj *ka-o / k-o gaw*, *ka-i / k-i godĩ*, *ka-o / k-o grast*, *ka-e / k-e jakha*, *maškar* (dikh *maškar tumenθe*, *maškar o veś*, *maškar i bar*, *maškar e gone*), *anθar*: *anθar o gaw*, *anθar i jakh*, *anθar e gone*, *anθar e jakha*

2. Phenen savo tĩpo reprezentisaren von?

I 4-to klasaqi butĩ

Keren, klasaθe, jekh xramosaripen, anθar deś rëndurã, palal sar te avas: xanǵvale vaj xarane/kidine!

I DĪLI XASTRAJĻĀS MAN

O talènto khethanes e edukaciača xurāvel sanorre thaj alosarde čhanda. O Dandu sas butzanglo bašavno anθ-o Bukurèsti. Les čajlilās les te siklōl. Lesqere savorre pašutne ratesqe sasas bašavne. Lesqo dad siklilo te bašavel kaθar pesqo pāpus thaj pesqo dad. Kana sas tiknorro, žalas lesqere dadeča k-e abāva, bolimata thaj čajlilās les but i lavūta. Kana dikhlās kadaja, lesqo dad dinās les ka-i škōla thaj astardās e lavutāqo studiòvo, thaj lokhes, siklindoj svāko dēs, nakhlās prdal p-e dades thaj areslās o maj lačo bašavno anθar o Bukurèsti. K-e 8-9 berša rodelas šukar love. Kana agoriskerdās e muzikaqo licèvo sas o šerutno e bašavnenqo ka-i artistikani formācia anθar o šerutno fōros. Bašavelas vaš e ilesqo lošalipen thaj vaš sarkon gilābelas, kerelas la anθar e ilesqi xor, i mùzika sas sajekh, zorali thaj živdi.

Pašal o šerutno fōros sas jekh perutno gav. Kathe bešelas jekh čhavorro pesqere dajača, save živenas anθ-o jekh pharo čorripen. Tha' o čhavorro phirelas ka-i muzikālo škōla thaj lesqo kamipen sas te resel jekh baro artīsto. Kidenas kašta anθar o veš thaj gelenas len jekhe barvale rajesθe anθar o gav te del len te xan. Jekhe dēsese, i daj nasvalisas thaj o čhavorro trebalas te grīžisarel la. Lias les i bokh. Našlās sigo anθ-o veš te kidel kaštorre, k-ašti te gelel len k-o barvalo raj, te del les vareso te xal. Sas phagerdo thaj bokhalo sar sas, sas lesqe phares thaj astardās les i rāt kidindoj kašta. Dikhindoj pes kōrkorro, trašanilo thaj astardās te gilabel. Gilabelas but šukar, sas les jekh but šukar vak thaj žanelas te bašavel vi k-i lavūta. Siklilās but mišto k-i škōla thaj žanelas but gilā.

Anθ-i kodoja rāt o Dandu amboldelas pes kaθar jekh bajramosθar naisardo sar ačaresθe kaθar lesqo baxtagor. Nakhlās pašal o veš thaj šundās sar gilābel varekon, thaj ačhilās p-o than te dikhel kon dīlāvel kadjal šukar.

- Lači rāt! So keres kathe, mo čhavorre!a, k-o kadava časo? - phendās o Dandu.

- Laçi rät, kako Dandu, dikh kidav kašta vaš jekh raj k-ašti te del man vareso te xav, ke mirri dajorri si nasvali.

- Fal manqe nasul vaš tiri dajorri, tha' kaθar prinzares man tu, thaj sar buchos?

- Tut prinzarel tut savorro gav. Zanav ke phirdän k-i škola thaj kodolesqe reslän jekh bašavno butprinzardo. Sem but losalo te prezentisarav man, me bešav anθ-o perutnipen thaj bučhav Marin. Kamavas te resav kadja butprinzardo sar tu.

- Te aves baxtalo, tha' kaθar zanes tu te giläbes kadja šukar?

- Me sem anθ-i 7-to kläsa ka-e muzikàlo škòla thaj zanav but gilä vi te bašavav vi k-i lavùta.

- Čajlöl man tuθar, žutisarav tut me. Trebal te agordes i muzikàlo škòla thaj na maj trebal te kides kašta, akanaθar, bašavesa mança anθ-o mirro taràfo, rodesa love thaj šaj te inkeres vi tire dajorrä.

- Naisarav tuqe! Na avel manqe te patäv so šajutnipen des man! Žav te phenav vi mirre dajorräqe, k-ašti te lošarav vi la! Ačh Devleça, kàko Dandu!

- Ža Devleça, čhave!a!

Našläs so maj sig te phenel vi e dajaqe. Kana šundäs lesqi daj, sas but barikani lesθar. Akanaθar gelenas la maj mišto. O Marin rodela love maj lokhes thaj šajarenas penqe jekh živipen kadja sar perel pes. O čhavorro astardäs bari ambìcia thaj siklöläs vi maj but sar anglal, realizisardäs ke "te si tut lil, si tut rig". Palal zàlaga vaxt, o Marin žanelas but mišto so si te kerel. Aviläs khere kaθar i škòla thaj phendäs pe dajaqe:

- Akana zanav maj but sar orkana so kamav te kerav, trebal te kerav o Konservatòro, k-ašti te resav vi me varekon, kadja sar o Dandu!

- Sem but lošali thaj barikani, Marian! O Del te avel tuça, te azbas savorre tire resa!

I daj dinäs angalä pe čhaves, čumidindoj les thaj sas but lošale thaj naisarde.

(Kaθar i *Gabriela Moise*)

LAVA MAŠKAR E LAVA...

sel - minoritèto, nămo, endaj, naròdos

pašutne ratesqe - nămură

pharo čorripen - baro čorripen

baxtagor - lačo resipen

azbas - reses

resa - obijektivură

PUČHIMATA AJ MANGIMATA KA-O TÈKSTO

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e bprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. Phenen palal sosθe del pes duma anθ-o kadava tèksto!
5. Tume so siklile anθar o tèksto?

I SINTÀKSA

O SUBIJÈKTO

1. O prinzaripen e subjektosqo

O subjèkto sikavel kon vaj so kerel jekh àkcia.

Anθ-e propozìcie dine maj tele, arakhas e subjèkturà: *Me, O bašno, Ame, i balval*.

E popozìcie	E pučhimata
<i>Me</i> xramosarav.	<i>Kon?</i> Kon xramosarel?
<i>O bašno</i> bašel.	<i>Kon?</i> Kon bašel?
<i>Ame</i> xas.	<i>Kon?</i> Kon xal?
Phurdel <i>i balval</i> .	<i>So?</i> So phurdel?

Anθ-e ekzèmplurà, e lava *Me, O bašavno, Ame* thaj *i balval* sikaven *kon* vaj so kerel jekh àkcia. Von si *subjèkturà*.

2. E vakàripnasqe riga anθar savenθe sikavel pes o subjèkto?

Maj tele díkhas anθar save vakàripnasqe riga si nakhavdo o subjèkto:

a. E subjèkturà sikavde maj opre - *Me, O bašno, Ame, i balval* - si nakhavde anθar kadala vakàripnasqe riga:

- *sarnavnă* (pronòmbrurà): *Me* thaj *Ame*.
- *navnă* (substantivurà): *O bašno* thaj *i balval*.

b. Si vi aver vakàripnasqe riga anθar savenθe nakhavel pes o subjèkto:

- *jekh navni, kaj avel anθar jekh adžèktivo: O phuro* zanel but!
- *i ginavni: “Štar resle iz”*. Vaj: “*Sa-l trin* andine luludă.” “*O dujto* na reslo kathe.”

3. O gramatikano subjèkto thaj o logikano subjèkto

O *gramatikano subjèkto* si kana o subjèkto liel i àkcia kerdini kaθar jekh logikano subjèkto, savo si, ćacipnasθe, jekh agentosqo komplemènto. Anθ-o ekzèmplo “*O udar* si putardo le phralesθar.”, O *udar* si o *gramatikano subjèkto*, thaj *le phralesθar* si jekh agentosqo komplemènto, kadja, jekh *logikano subjèkto*.

O logikano subjèkto na bešel ka-o Nominatìvo, tha' ka-o Ablatìvo (*kasθar?*, *s3sθar?*).

O *gramatikano subjèkto* d-ašti te avel:

a. *sikavdo* (kana vov si anθ-i propozìcia thaj si les jekh vakàripnasqi rig, sar morfologikano korespondènto): ” *Me* zav khere.”

b. *bisikavdo* (kana vov na inklòl anθ-i propozìcia sar jekh vakàripnasqi rig): *Zav* khere. Kathe si jekh *andrutno subjèkto*, kana xatàrel pes ke, e verbosqo agoripen -*av* nùmaj ka-o jekhtho zeno d-ašti te arakhel pes ka-o vèrbo.

KLASAQE BUTĂ

I 1-to klasaqi butĩ

1. Godĩsar tut ke san tu anθ-o kodova t ksto, anθ-o than e  havorresqo, thaj xramosar anθ-e deś řirda/r ndur , kadja sar avelas tiri paramiçi thaj phen/mothov la maj dur!
2. Palal so agordes, paruv tiro xramosaripnasqo lilorro e xramosaripnasqe lilorreça tire kolegosqo!
3. La har e arakhle doŗa anθ-e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!
4. Palal so agordes, sikav tire kolegosqe e arakhle doŗa thaj phen lesqe sar sasas te xramosarel la hes! Sa kadja, dikh k-e arakhle doŗa tire kolegos ar!
5. Akana zumav te amboldes / te nakhaves, k rkoro, jekh kotor e tekstosqo anθ-i rumunikani vaj mag rikani chib!
6. Palal so din n agor, paruv palem tiro xramosaripnasqo lilorro e lilorreça tire kolegosqo thaj la har e doŗa!
7. Sikav tire kolegosqe e doŗa thaj phen lesqe so kerd s doŗ! Sa kadja, arakh vi tu ka ar tiro kol go kaj tu kerd n doŗ!
8. Sikaven vi tumare sikl rn qe vaj sikl rnesqe sar tume kerde butĩ khethanes!

I 2-to klasaqi butĩ

Keren, telal o vastalipen tumare sikl rnesqo vaj sikl rn qo, aver **KLASAQE BUTĂ**, khethanes, anθ-e gr pe, e neve siklile nocien a!

I 3-to klasaqi butĩ

Roden anθ-o t ksto e subij ktur  thaj xramosaren an ar vak ripnasqe riga sikaven pen kadala subij ktur !

3ANGLĂN KE...?

O baŗavno o Damian registriskerd s 17 muzik lo alb mur  thaj lias jekh pr mio *Grammy* anθ-o berś 2006. Vov anel khethanes i tradicion lo rromani m zika e muzika a jazz vaj rock. O ans mblo *Damian... Brothers* kid s khethanes 18 rromane muzik ntur , save d l ven vi baŗaven e zivipnasqe eksperi nce an ar o zivipen le rromenqo.

ME SEM RROM!

Me sem rrom, si ma' ilo,
Nić ćorro, nići barvalo,
Sar tu', vi ma' si kher, vurdon,
Haj lošalo me zav p-o drom.

Mirro kak ašti te butikerel,
E kakavă, ćirla, e vastenća kerel,
Mukhel man les te dikhav,
Vi me lesθar te siklǔvav.

(palal o *Marius Căldăraru*)

Kana kakavă me kerav,
Sig' zav lenća anθ-o gav,
Love manušenθar te lăv,
Thaj mo kher te inkerav.

Vi mo muj si randărdo,
Murro ćham si sanorro,
Na ćorav me nićjekhvar,
Me sem rom, na xoxavav!.

LAVA MAŠKAR E LAVA...

butikerel - kerel buti
ćirla - dumùltano

randărdo - randime, murravdo
si ma' - si man

PUČHIMATA AJ MANGIMATA KA-O TÈKSTO

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Phenen palal sosθe del pes duma anθ-o kadava tèksto!
4. Den duma, anθ-e grupe kerde anθar po star siklövne, thaj arakhen o lav - klidin!
5. Arakhen i vastni godi / idèa!
6. San tu rom? Čajlöl tut ke tu san rrom?
7. Tiro kak so kerel buti?
8. Savo si o mesàžo e poeziaqo?

GRAMÀTIKA

O PREDIKÀTO

Anθ-e anglutne propozicie, sikavde, ka-o subjèkto, sar ekzemplurà, arakhlàm vi subjèkturà, tha' vi *predikàturà*:

E popozicie	O pučhipen: "So kerel o subjèkto?"
Me <i>xramosarav</i> .	(xramosarav)
O bašno <i>bašel</i> .	(bašel)
Ame <i>xas</i> .	(xas)
<i>Phurdel</i> i balval.	(phurdel)

Kadala propoziciaqe riga (*xramosarav*, *bašel*, *xas* thaj *phurdel*) si *predikàturà* thaj von sikaven so kerel o subjèkto.

O VERBÀLO THAJ O NOMINÀLO PREDIKÀTO

a. O *verbàlo predikàto* d-ašti te avel nakhavdo, sar vakàripnasqe riga, anθar:

- *predikatìvo vèrburà*: bašel, xal, xramosarel, kerel, marel, phurdel, zal th. a.
- e *verbosqe kidimata* (penqe bazutne vèrburà si ka-l zenuadne mòdurà): *del pes godi*, *del duma*, *kerel pherasa*, *kerel buti* / *butikerel* th. a.
- *predikatìvo interzèkcie* (save miazon ka-l akharipnasqe vaj sikavipnasqe àkcie, ka-l onomatopèe): *Ìta*, kaça vakàrel!, *Haj* kothe vi tu!, *Vov... kri- kri- kri!* th. a.

b. O *nominàlo predikàto* si kerdo:

- anθar jekh vaj maj but *predikatìvo anava* (navni, adzèktivo, sarnavni, ginavni, vèrbo ka-o supino, advèrbo vaj interzèkcia) vi
- anθar o vèrbo *si*.

E pučhimata si: "Kon (so) si o subjèkto?", "sar si o subjèkto?"; "so phenel pes palal o subjèkto?").

Ekzemplurà: "O kher *si parno*.", "O sap *si zoralo vi višalo*.", "I godi *si mirro barvalipen!*"

SAR PHANDEN PEN O SUBIJÈKTO THAJ O PREDIKÀTO?

Dikhlas pes, anθar amare ekzemplurà, ke, vi k-o subjèkto vi k-o predikàto, o *gin* thaj o *zeno* sine sa vràma sajekh.

N-ašti te phenas:

Me *dikhen*, tha: Me *dikhav*.

Kadja, respektisaren pen o *zeno* vi o *gin* le sarnavnäqe thaj le verbosqe. “Me” reprezentisarel o jekhto *zeno* le sarnavnäqo, ka-o jekhipen, thaj e verbosqo agoripen-*av* si nùmaj ka-o jekhto *zeno*, ka-o akanutno vaxt le verbosqo, k-o jekhipen.

O bašavno *bašavas*, tha’: O bašavno *bašavel*.

Kathe, i navni “o bašavno” = i sarnavni “vov” (o trinto *zeno*, ka-o jekhipen). Kadja, respektisaren pen o *zeno* vi o *gin* le navnäqo thaj le zeneça aj le gineça le verbosqe. Ka-e s-ol duj (vi ka-i navni, vi ka-o vërbo) si o trinto *zeno* thaj o *gin* jekhipen. O agoripen *-el* si nùmaj ka-o trinto *zeno*, ka-o akanutno vaxt le verbosqo, k-o jekhipen.

Agoral, ašti phenas so o subjèkto thaj o predikàto phanden pen, respektisarindoj pen o *gin* thaj o *zeno* thaj varvar vi o *ling*.

Ekzèmplură: O grast cirdel o vurdon. *I papin* vi *i raçni inkliste* anθar i len. *Me* vi *i daj areslām* baxtäça. *I rakli* vi *tume aven* kathe! O bal **si kalo**. *Voj* **si i bibi!** *O kak* vi *i bibi si terne*.

KLASAQE BUTĂ

I 1-to klasaqi butĩ

1. Sar tu dikhes tut sar rrom? Xramosar palal sar si te phiraves tut maškar e manuša! Palal tuθe, save si le maj kuć valðre anθ-o tiro zivipen?
2. Palal so agordes, paruv tiro xramosaripnasqo lilorro e xramosaripnasqe lilorreça tire kolegosqo!
3. Laćhar e arakhle doša anθ-e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!
4. Palal so agordes, sikav tire kolegosqe e arakhle doša thaj phen lesqe sar sasas te xramosarel laćhes! Sa kadja, dikh k-e arakhle doša tire kolegosθar!
5. Akana zumav te amboldes / te nakhaves, kòrkoro, jekh kotor e tekstosqo anθ-i rumunikani vaj magărikani chib!
6. Palal so dinăn agor, paruv palem tiro xramosaripnasqo lilorro e lilorreça tire kolegosqo thaj laćhar e doša!
7. Sikav tire kolegosqe e doša thaj phen lesqe so kerdäs doś! Sa kadja, arakh kaθar tiro kolègo kaj tu kerdăn doś!
8. Sikaven vi tumare siklärnäqe vaj siklärnesqe sar tume kerde butĩ khethanes!

I 2-to klasaqi butĩ

Keren, telal o vastalipen tumare siklärnesqo vaj siklärnäqo, aver **KLASAQE BUTĂ**, khethanes, anθ-e grùpe, e neve siklile nociença!

I 3-to klasaqi butĩ

Arakhen e predikàtură anθar e propozície dine maj tele!

I Àna avel ka-i škola.

I balval marel zorales.

E luludă si lole.
E pană si melale.
E çhave khelen pen.

I 4-to klasaqi butĩ

Keren propozicie e lavença *piri, murśa, arre, thagar, tover, kher, pani!*

I 5-to klasaqi butĩ

Thoven predikatură anθ-e çúce thana anθar e propozicie dine maj tele!

E çhavezorales.
O ruvanθar veś.
I žamba.....zèleno.
O angloivend.....kathe.
I dǐlávni.....jekh purani dǐli.
E çiriklăopral o veś.
O žukel.....la muca.
Tumeanθar o fòros.
O masàri.....mas.

I 6-to klasaqi butĩ

Paruven e thana le lavenço vi arakhen e laçhe predikatură!

O kham.....gudlo
I phabajo thav
O thagar.....sig
O thud.....p-o Devel.
O phuro.....te aves khere.
Amek-e laçhe manuśa.
I dajpalal çhavesθe
I kat.....loli.
Anθo fòros, o vaxt.....anθ-i filatin.
I baxt.....lon aj manro.

I 7-to klasaqi butĩ

Thoven e predikatură ka-o trebutno gin!

Ame (kinel) lole.
O rikono (na dandares).
I phabaj (peres) anθar i phabajlin.
Vov (drabaras) laçhes.
Me (vakăres) rromanes.
Von (zumaves) te avel.

I 8-to klasaqi butĩ

Arakhen e predikaturã vi le subjekturã save zan khethanes!

O dad ☐	☐ ašarel	☐ e čhavorresqe love.
O murś ☐	del ☐	☐ le siklövnen.
I siklãrni ☐	☐ anel	☐ luludã.

I 9-to klasaqi butĩ

Keren propozície e subjekturenča vi le predikaturenča!

bibi, vurdon, khangeri, rašaj, rakle, marro
si, dĩavel, siklövvel, čhinel, akharel, cirdel

3ANGLãN KE...?

O dialògo si jekh vakãripen maškar duj manuša, jekh vakãripen dujenŕe. E phenimata sarkone zenesqe si ulavde anŕar e “thavorre”, kadale semnoča “ - “.

Ka-o dialògo, ka-i kadaja komunikãcia, lien kotor duj zene:

- jekh *vakãrno*
- jekh *šunno* (šunalo, šunitro vaj šunitõri).

E ròlurã lenqe paruken pen, alternatone čhandesŕe (Kana jekh vakãrel, o aver šunel, nijekhvar na si te vakãren anŕ-i sajekh vrãma). Phenã ke, kadjal, von si *somvakãrne* vaj *maškarvakãrne*.

E LELEKAQO ÇHAVO

Paşindoj pes o durårdomilaj, jekh lelëka uçe punrença linã pesqe çhaveça thaj telårde karing e tate thema. K-aşti te resen kothe, sasas te nakhen thema thaj deråva. Lilã pesqe çhaves, zanglindoj ke vov aşti te xurål, tha' n-as les but zor.

Palal maj but dīvesa xurāvipnasqe, o çhavo, khino, çī maj d-aştisajlo te xurål thaj, daravdo, akhardās palal pesqi daj. I lelëka, dikhindoj ke laço çhavo çī maj aştisarel te xurål, sig liel les thaj astardās les p-e zenã.

Loşali, ke xastradās pesqe çhaves tasavipnasθar, phenel lesqe:

- Dikhes, te na semas me paşal tuθe, peresas anθ-o pani thaj tasavesas! Na-i kadja ke, kana me phuri avava, vi tu ka dikhes manθar?

Laço çhavo godīsarel pes xancī thaj phenel:

- Daj!e, kana tu phuri avesa, si te avel man vi man mirre çhave!

Çhava!len, kadaja paramiçi si laçi nūmaj anθar e zivutre, saven, kana barōn, si len grīza nūmaj kaθar e çhave, tha', amenθe, k-e manuşa, le ternen si len grīza vi le phurenθar, vi e çhavenθar.
(palal o *Nicolae Pandelicã*)

LAVA MAŞKAR E LAVA...

aştisarel - şaj

akhardās - dias muj zorales

PUÇHIMATA AJ MANGIMATA KA-O TÈKSTO

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Phenen palal sosþe del pes duma anþ-o kadava tèksto!
4. Den duma, anþ-e grupe kerde anþar po star siklõvne, thaj arakhen o lav - klidin!
5. Arakhen i vastni godi / idèa.
6. Sas sùkar so kerdàs i lelèka pesqe çhaveça?
7. Tha' so phendàs e lelekaço çhavo laqe sas laçhes?
8. Kana barõna vi tume, tume arakhena nùmaj tumare çhavenþar?

GRAMÀTIKA

O ATRIBÛTO

Anþ-jekh buxli propozìcia, arakhen pen na nùmaj subjèkto thaj predikato, tha' vi jekh aver propozìciaqi rig vaj maj but propozìciaqe riga. Kadjal, paçal o subjèkto vi o predikato, sàj te inklõn *o atribùto vi / vaj o komplemènto*. Anþ-e ekzèmplurà dine maj tele, arakhas “aver propozìciaqe riga”:

O rromano bašavno bašavel.

Phurdel i sùdri balval.

Kadala “aver propozìciaqe riga” - *rromano* thaj *sùdri* - bešen sa vràma paçal jekh substantivo: “*rromano bašavno*” thaj “*sùdri balval*.” Kathe, kadala propozìciaqe riga - *rromano* thaj *sùdri* - si atribùturà.

Avere lavença, o *atribùto* si jekh sekundaro / bišerutni propozìciaqi rig, kaj bešel paçal o substantivo (po but anglal lesþe).

O atribùto sàj te avel sikavdo:

- anþar jekh *adžektivo*, sar anþ-o ekzèmplo: *O godàlo* rrom maj anglal ašunel.
- anþar jekh *adžektivo* avilo anþar jekh substantivo (navni), sar anþ-e ekzèmplurà: *E thagaresqi* rakli na avili. *E muršesqi* phov thulili.
- anþar jekh *ginavni (numeràlo)*, kaj phiravel pes sar jekh *adžektivo*, sar anþ-e ekzèmplurà: *Panz* manuša reslesas. *Duj* manuša avile.
- anþar jekh sarnavni, sar anþ-o ekzèmplo: *Amaro* them si baro.

E puçhimata ka-o atribùto sine: savo?, savi?, save?, kasqo?, kasqi?, kasqe?, sode?, kazom? / kozom?, kabor? / kobor?, kèci?

Ekzèmplurà, sar thon pen e puçhimata ka-l atribùturà:

O rromano bašavno bašavel.

Savo bašavno bašavel?

O rromano. (O rromano bašavno bašavel.)

E muršesqi phov thulili.

Kasqi phov thulili?

E muršesqi. (E muršesqi phov thulili.)

Duj manuša avile.

Sode (kazom, kabor, kèci?) manuša avile?

Duj. (Duj manuša avile.)

KLASAQE BUTË

I 1-to klasaqi butë

1. Alosar anθar o tøksto e maladile atribùtură! Anθar / kaθar sosθe sine von sikavde?
2. Palal o oprutno prezentisaripen kaθar o “Atributo” buxlären vi tume le dine ekzemplură le averença!
3. Palal so agordes, paruv tiro xramosaripnasqo lilorro e xramosaripnasqe lilorreça tire kolegosqo!
4. Laçhar e arakhle doša anθ-e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!
5. Palal so agordes, sikav tire kolegosqe e arakhle doša thaj phen lesqe sar sasas te xramosarel laçhes! Sa kadja, dikh k-e arakhle doša tire kolegosθar!
6. Akana zumav te amboldes / te nakhaves, kòrkoro, jekh kotor e tekstosqo anθ-i rumunikani vaj magărikani chib!
7. Palal so dinăn agor, paruv palem tiro xramosaripnasqo lilorro e lilorreça tire kolegosqo thaj laçhar e doša!
8. Sikav tire kolegosqe e doša thaj phen lesqe so kerdäs doś! Sa kadja, arakh vi tu kaθar tiro kolègo, kaj tu kerdăn doś!
9. Sikaven vi tumare siklärnäqe vaj siklärnesqe sar tume kerde butë khethanes!

I 2-to klasaqi butë

Keren, telal o vastalipen tumare siklärnesqo vaj siklärnäqo, aver **KLASAQE BUTË**, khethanes, anθ-e grùpe, e neve siklile nociença!

I 3-to klasaqi butë

1. Roden e atribùtură anθ-o kadava tøksto!
Paşal amaro gav si jekh şukar, zèleno vi uço veś. Anθ-e rukhenqo veś arakhel pes jekh parno vi nevo kher. Jekh uço, sigutno pani nakhel anglal o kher, telal jekh kaştutni aj purani phurt.
2. Save puçhimata aşti te thovas ka-e arakhle atribùtură?
3. Sikaven anθar save vakăripnasqe riga si sikavde / nakhavde e atribùtură arakhle maj opre!

ŞANGLÂN KE...?

Rumunikane Thmesθe, e *rudără* vaj e *bajăşă* sas liparde / risparde jekh to var ka-o 20 septembro e berşesqo 1620, anθ-o *Xramosaripen le Rajesqo le Rumunikane Themesqo*, le *Gavrilă Movilă-sqo*, *karing* i Khangeri Cozia (*Hrisovul domnului Ţării Româneşti Gavrilă Movilă către Mănăstirea Cozia*).

E MAMĂQO DÏVES

Marìa beşelas laq-re mamăça. I mami godisarelas te avel la sa so trebal e çhajoraqe. Dukhalas laqe but. Vi i Marìa dukhalas but e mamăqe. I Marìa sas uştăvdi dudaθar kaj sas avri, savi pherdāsas *i livni*. Kaθar i dïvesutni rig, o kham vazdelas pes opre, po şero sikavindoj jekh şukar milajesqo dës. Sasas jekh speciàlo dës: e mamăqo dës. I Marìa sas la jekh amalni, savi beşelas anθ-e perutne: i Klàra.

- Klar!e, avdïves si o dës mirre mamăqo. Kamavas te kerav laqe jekh şukar luludănqo vast: margaretença, maćenqe luludă, e kukosqe tiraxa, bodlorre luludă, e kermusesqi pori thaj lovorre. Zas mança p-i vazî te kidas luludă?

- Va, tha' te sigăras amen! Si amen but te zas. Źi kana te resen p-i vazî, e çhajorrăn sasas len te nakhaven o savorro gav. Sas karing o maşkar e dësesqo, kana astarde pen te zan. O gav falas ćuço. Falas pes ke savorre manuşa garavdesas pen kaθar e khamesqo thaj e dromesqo thabaripen. Jekhaθar, paşal jekh barăqo udar, inklisto jekh baro traşavno zukel. Aćhile p-o than.

- Aćhav tut! Si manqe traş e bare zuklenθar, phendăs lokhes i Klàra.

- Te keras amen ke na traşas ! Şaj te mekhel amen te nakhas palpale - phendăs i Marìa.

E çhajoră palpale dine. Tòko ke o zukel sas phagerdo kaθar e milajesqo thabaripen thaj zinzardăs pes telal jekh akhorlin, ućhalinăθe. I Marìa thaj i Klàra nakhle maj dur, lokhărde. Paşarenas pen e vazăθar. Anθ-o drom inklistăs lenqe jekh lenörri paşe şuki. Opral laθe, zinzarelas pes jekh tang phurtörri. I Marìa sigărdas pes te nakhel i phurt anglal i Klàra. Tòko i çhajorri n-astisardăs te inkerel pes thaj peli opral i phurtörri.

- Ażutisar man te inklăv, Klar!e. Dikh, dem man dab!

- Hājde, inker tut manθar... Trebalas te zas palpale khere. Trebalas te thovas tuqe panëça i dab!

- Na, na, nakhela manqe. Trebal te resas te kidas luludă vaş mirri mami!

E çhajorră resle p-i vazi. I zèleno thaj dinglŭtni çar, paşe ke garavdăs len sa. I lokhi balval falas ke del kùna e but şukar luludă thaj e khamesqe bala khelenas pen lença thaj khuvenas e paparudença anθ-e but zivde ranga, biagorisarde loşalimata, jekh sasto bajrămo vaş e çhajorră! Maj but guruvnă çarărenas i thuli çar. E kampanaqo zoralo şunipen, umblavdo kaθar i guruvnănqo men, çirdăs lenqo dikhipen. O şunipen falas ke pašarel pes sa maj but. I Marià traşanili. Kana vazdăs e jakha anθar i çar, dikhlăs pes jakha anθ-e jakha jekhe xastrajle guruvorreça.

- So traşanilem!

I Klàra asanili thaj sikavdăs laqe e luludă.

- Patăs ke resel sòde luludă kidinăm? Akana rătòla. Trebal te zas karing o kher. E çhajorră zanas phagerde, tha' e angalença pherde luludănça, karing o kher. I mami, dukhavdi griženθar, beşelas anθ-o udar. Puçhelas e manušen, save nakhenas, te na dikhle varesar e çhajorrăn. Kana dikhlăs len avindoj, phurdinăs lokhărdi.

- But berša angle, mami!e. Le manθar mirro kamipen thaj le maj şukar luludă, phendăs i Marià, kana dinăs laqe e luludănqo vast, çumidindoj la.

- Tiro kamipen si o maj kuç dinipen, Mari!e.

Thaj lias la angalăthe, çumidinoj la. Na sas la kaθar te zanel i Marià so griže kerdăsas pesqe i mami vaş laθe!

(Paramiči kaθar i *Gabriela Moise*).

LAVA MAŞKAR E LAVA...

laq-re - laqere

livni - sòba, kherkotor

dudaθar - kaθar dud

perutne - pašal lenθe

dromesqo thabaripen - baro tatipen

açh! - beş!

tòko - nùma(j)

phagerdo - khino, çhindo khinipnasθar

paşarenas - paşe pašal

phurtorri - tikni phurt / phurd

dinglŭtni - şandărali

del kùna - dolalinavel / phundal

rătòla - avel, perel i răt

dukhavdi griženθar - pherdi griženθar

dinipen - denipen

angalăthe - anθ-i angală

PUÇHIMATA AJ MANGIMATA KA-O TÈKSTO

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazïkanes!
4. Phenen palal sosθe del pes dùma anθ-o kadava tèksto!
5. Tume so siklile anθar o teksto?

I. O KOMPLEMÈNTO

Pašal o subjèkto, o predikàto thaj o atribùto, àsti te inklöl anθ-jekh buxli propozìcia vi o *komplemènto*. O *komplemènto* si jekh sekundàro / bišerutni propoziciaqi rig kaj bešel pašal jekh vèrbo (kernavni). E pučhimata ka-ël komplemèntură si: *so?*, *kas?*, *kaj?*, *kana?*, *sar?*, *sosθar?*, *sosθe?*, *kasqe?*, *sosqe?* *kaça?*, *soça?* th. a.

Ekzèmplură:

Me dikhav *o pani*.

Tume xan *kiral*.

Kadala duj opralutne lava - *o pani* thaj *kiral* - sine *komplemèntutră*.

Kathe, kadala komplemèntură si sikavde anθar *jekh substantivo* (navni): *o pani* thaj *kiral*. O pučhipen si *so?*

- **So** me dikhav?

- *O pani*.

Vaj:

- **So** tume xan?

- *Kiral*.

E komplemèntură šaj te aven sikavde / nakhavde, kadjal:

- anθar *jekh substantivo* (navni): Me kindem *o lil*. Me čhindem *manro*. Me akhardem *le dades*.
- anθar *jekh sarnavni* : Tu sikavdăn *les?* Akhar vi *len!* Akhar vi *le amarenθar!*
- anθar *jekh vèrbo ka-o supino*: Si man *keripnasqi!*
- anθar *sintàgme kerde le prepoziciença* anθar, anθa, kaj: *anθar o*, *anθ-i*, *ka-o* th. a.
Eks.: Reslo vi vov *ka-o rukh*.
- *anθar modosqe, thanutne aj vaxtesqe advèrbură*: *khethanes*, *rroman*, *akana*, *texàra*, *ràno*, *iz*, *izover*, *ivende*, *milaje*.

E komplemèntură šaj te aven:

I. bitrujalutne komplemèntură:

- a. *o dirèkto komplemènto* (Me čhinav *kiral*.);
- b. *o bidirèkto komplemènto* (De *le bokhalesqe* te xal!, De *pani ka-l grasta!*);
- c. *e agentosqo komplemènto* (O udar si putardo *la balvalăθar*.);

II. trujalutne komplemèntură:

- a. *e thanesqo trujalutno komplemènto* (Vov gelo *zi kothe*.);
- b. *e vřjamaqo trujalutno komplemènto* (*Kurke*, me zav *khangerăθe*.);
- c. *e čhandesqo trujalutno komplemènto* (Tume vakăren *avre čhandesθe!*; Haj te keras *khethanes!*);
- d. *e kauzaqo trujalutno komplemènto* (Von mule *bokhaθar / anθar i bokh*.);
- e. *e resaqo trujalutno komplemènto* (O kak telărdăs *pal-o lon*.);
- f. *e instrumentosqo trujalutno komplemènto* (Voj čhindăs purum *la čhurăça*.);
- g. *e sociativo trujalutno komplemènto* (Avile vi von *pe dajaça*.) th. a.

II. I SADI PROPOZÌCIA

Kana anθ-jekh propozìcia si nùmaj o subjèkto thaj o predikàto kadaja si jekh sadi propozìcia.
Ekz.: Me *dikhav*.

III. I BUXLI PROPOZÌCIA

Anθ-e propozìcie, pašal o subjèkto thaj o predikàto, arakhas vi *aver propozìciaqe riga*:

Me gilabav *i dīli*.

Amaro bašno bašel.

Ame xas *mas*.

E aver propozìciaqe riga, kathe, sine kadala: *i dīli, Amaro, mas*.

Jekh kasavi propozìcia kerdini anθar subjèkto, predikàto vi anθar *aver propozìciaqi rig* vaj anθar *aver propozìciaqe riga* si jekh *buxli propozìcia*.

Anθ-e ekzèmplurǎ sikavde maj opre, sar “propozìciaqe riga” inkliste duj komplemènturǎ - *i dīli* thaj *mas* - vi jekh atribùto - *amaro*. Von sine “bišerutne” vaj “sekundàro” *propozìciaqe riga*. Si te phenas ke na-i mùsaj trebutnes te aven anθ-jekh *buxli propozìcia* savorre “sekundàro” *propozìciaqe riga*, vi o atribùto, vi o komplemèto. D-ašti te avel la jekh atribùto thaj te na avel la jekh vaj mai but komplemènturǎ, vaj te avel la jekh komplemèto, tha’ te na avel la jekh vaj maj but atribùturǎ.

Ekzèmplurǎ, sar ašti te avel barǎrdi jekh *buxli propozìcia* :

O bašavno bašavel.

O rromano bašavno bašavel.

Amaro rromano bašavno bašavel.

Amaro lačo rromano bašavno bašavel.

Amaro lačo rromano bašavno bašavel *jekh dīli*.

Amaro lačo rromano bašavno bašavel jekh *šukar dīli*.

Amaro lačo rromano bašavno bašavel jekh *šukar aj purani dīli*.

Amaro lačo rromano bašavno bašavel jekh *šukar aj purani rromani dīli*.

Amaro lačo rromano bašavno bašavel *devlikanes* jekh *šukar aj purani rromani dīli*.

Vaj:

Amaro lačo rromano bašavno bašavel *šukar*.

Amaro lačo rromano bašavno bašavel *šukar vi zorales*.

Amaro lačo rromano bašavno bašavel *šukar vi zorales, anθ-jekh klùbo*.

Amaro lačo rromano bašavno bašavel *šukar vi zorales, anθ-jekh lačo klùbo*.

Amaro lačo rromano bašavno bašavel *šukar vi zorales, anθ-jekh lačo forosqo klùbo*.

Amaro lačo rromano bašavno bašavel *šukar vi zorales, anθ-jekh lačo forosqo klùbo bute vrjamaθar*.

Amaro lačo rromano bašavno bašavel *šukar vi zorales, anθ-jekh lačo forosqo klùbo, na bute vrjamaθar*.

Amaro lačo rromano bašavno bašavel *šukar vi zorales, anθ-jekh lačo forosqo klùbo, na bute vrjamaθar, khančesqe*.

Amaro lačo rromano bašavno bašavel *šukar vi zorales, anθ-jekh lačo forosqo klùbo, na bute vrjamaθar, khančesqe, bipokindo*.

KLASAQE BUTĂ

I 1-to klasaqi butĩ

1. Anθar o tēksto dino maj opre, alosar e komplementurā thaj ulaven len palal lenqo čhand / t̃po!
2. Xramosar anθar save vakāripnasqe riga si sikavde / nakhavde le arkhle komplementurā!
3. Palal so agordes, paruv tiro xramosaripnasqo lilorro e xramosaripnasqe lilorreça tire kolegosqo!
4. Lačhar e arakhle doša anθ-e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!
5. Palal so agordes, sikav tire kolegosqe e arakhle doša thaj phen lesqe sar sasas te xramosarel lačhes! Sa kadja, dikh k-e arakhle doša tire kolegoθar!
6. Akana zumav te amboldes / te nakhaves, kōrkoro, jekh kotor e tekstosqo anθ-i rumunikani vaj magārikani chib!
7. Palal so dinān agor, paruv palem tiro xramosaripnasqo lilorro e lilorreça tire kolegosqo thaj lačhar e doša!
8. Sikav tire kolegosqe e doša thaj phen lesqe so kerdās doś! Sa kadja, arakh kaθar tiro kolēgo kaj tu kerdān doś!
9. Sikaven vi tumare siklārñaqe vaj siklārnesqe sar tume kerde butĩ khethanes!

I 2-to klasaqi butĩ

Keren, telal o vastalipen tumare siklārnesqo vaj siklārñaqo, aver **KLASAQE BUTĂ**, khethanes, anθ-e gr̃upe, e neve siklile nociença!

I 3-to klasaqi butĩ

Dikhindoj e barvale ekzēmplurā kaθar o ulavipen “I buxli propozicia”, sikaven save sine e aver *propoziciaqe riga* vi anθar so si von sikavde / nakhavde!

3ANGLĀN KE...?

O Dives e Rromane Lilesqo anθ-i Rumūnia sikavel o printisaripen / o inklōvipen, anθ-o berś 1878, le jekhtone duječhibēnqo rromane folklorosqo kidipenqo, xramosardo kaθar o *Barbu Constantinescu*, thaj, palal i Rivoluçia - o printisaripen, ka-o 28 aprilo 1992, le jekhtone rromane dikcionarosqo inklisto Rumuniaθe, kaj sas kerdo kaθar o *Gheorghe Sarău*.

MIRRO O MAJ LAČHO AMAL

Svako texarin me zav k-i škola. Sem jekh nevo čhavo anθ-o gav. Me na prinzarav but zene, nùmaj nekobor. P-o drom, karing školãthe, me zav kòrkorro thaj kòrkorro avav khere. Na si man but amala. Čajöl man but te khelav fòtbalo, tha' na-i man kaça te khelav manqe. Palal mirro kher si jekh than, kaj e čhave zal te khelen penqe.

Anθ-e jekh dïves, me telarãv ka-o than te na maj bešav kòrkorro savorro dïves. K-e khelipnasqo than, dikhav vi mirre školãqe amalen. Na vakãrel mança khonik thaj, kadjal, manglem te telãrav kothar. Taman kana me gelemas khere, ašunav manqe mirro anav akhardo.

- Mãrio, Mãrio, kaj zas? Me dikhav palal manθe thaj dikhav le Florinos, mirre klasaqe kolegos. Atunçi, angledav lesqe:

- Me zav khere.

- Na kames te kheles amença fòtbalo? Maj trebul amen jekh zeno.

- Va, khelav.

O dujto dïves, ka-i škola, o Florin puçhlãs man:

- Čajöl tut te kheles fòtbalo amença?

- Va, sar te na!

Kana agorisardãm e školaqe çàsura, me gelem khere khethanes le Florinoça.

- Dikhasa amen ka-e khelipnasqo than! - phendãs manqe o Florin.

- Va, phendem vi me.

Palal so me xalem, siklilem, gelem ka-e khelipnasqo than. Kana areslem kothe, mirre kolëgurã khelenas fòtbalo. Xolãme, me palem manglem te zav-θar manqe khere. O Florin avel palal manθe:

- Mãrio, kaj zas?

- Me zav khere.

- Sosqe?

- Sem xoláme pa tuθe, ke tu akana... tume savorre ...ke tu na maj kames te kheles tut mañça, ke me sem rom...

- Mاريو, na si kada! Vi mirri dej si rromni! Kathe, si te reses o jekhto, kon avel maj palal trebul te bešel ži kana maj aven aver čhave, thaj maj palal keras aver ekipe!

Anθar kodova dıves, o Florin si mirro o maj lačo amal, vi kana vov si paš gazo.
(palal o *Căldăraru Marius*)

LAVA MAŠKAR E LAVA...

nekobor - varesode, varesave

angledav - amboldav

amala - kolègură

PUČHIMATA AJ MANGIMATA KA-O TÈKSTO

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Phenen palal sosθe del pes duma anθ-o kadava tèksto!
4. Den duma, anθ-e grupe kerde anθar po štar siklövne, thaj arakhen o lav - klidin!
5. Arakhen i vastni godi / idèa!
6. Kon si tiro o maj lačo amal?
7. So zanes lesθar?

GRAMÀTIKA

I FRÀZA

I fràza si jekh sintaktikano biumblavdo jekhipen, kaj si maj buxli sar i propozìcia aj si kerdini anθar o kidipen duje vaj maj bute propozicienço, save arakhen pen maškar lenθe anθ-e *kidipnasqe rapòrtură*, *telutne rapòrtură* vaj *kidipnasqe vi telutne rapòrtură*. Po xanci lenθar jekh si šerutni propozìcia.

Palal o ròlo kheldo anθ-i fràza (šerutno vaj sekundàro), e propozìcie d-ašti aven:

1. *šerutne propozìcie*, kodola save na umblan le averenθar;

2. *sekundàro (telutne) propozìcie*, kodola save n-ašti inklön kòrkorro. Von pheren, sastären i *regènto propozìcia*, *kajθar umblal* (jekh šerutni vaj, sa kadja, *sekundàro propozìcia*): *3a avri* ^{1/} **te dikhes** ^{2/} sosθar e žukela bašen³.

Si te sikavas ke jekh *regènto propozìcia* anθ-jekh fràza d-ašti te avel jekh:

a. *šerutni propozìcia* (kana na umblal avere propozìciaθar thaj si la andre o regènto lav).

Dikh: *O pero*,^{1/} kaj keren buti but rromá,^{2/} *si kothé*.^{1/}, kaj i P: 1 - avindoj la o regènto lav *péro* - si, mujal i telutni propozìcia P: 2, jekh regènto.);

b. *telutni propozìcia* (kana voj umblal avere regentone lavesθar arakhlo anθ-jekh aver propozìcia, tha' voi si regènto anθ-i relàcia avere propozìciaça).

Dikh o eks.: *I tras*^{1/} ke na resela kothé ^{2/} *mudardās les*. ^{1/}. Kathe, i propozìcia P: 1 - kaj anderārel o regènto lav "*I tras*" - si, karing i P: 2, regènto, thaj i P: 2 si laqe jekh telutni propozìcia.

E telutne propozìcie, avindoj len korespondència ka-o nivo le propozicienqe rigenqo, buçhon - jekhe korelativone çhandedøe - telutne *subjektivo* propozìcie, telutne *atributivo* propozìcie, telutne *kompletivo* propozìcie, telutne *trujalutne* propozìcie.

Ka-o frazikano lèvelo, jekh telutni propozìcia si la i sintaktikani fùnkcia la propoziciaqe rigaqi savça arakhel pes anθ-i korespondència ka-o lèvelo / nivo la propoziciaqo. Kadja, arakhas kadala *telutne propozìcie*:

I. bitrujalutne propozìcie (1. i telutni *subjektivo* propozìcia, 2. i telutni *predikativo* propozìcia, 3. i telutni *atributivo* propozìcia, 4. i telutni *vòrta kompletivo* propozìcia, 5. i telutni *bivòrta / bidirèkto kompletivo* propozìcia, 6. i telutni *agentosqi kompletivo* propozìcia) thaj

II. trujalutne propozìcie (1. i telutni trujalutni *thanesqi* propozìcia, 2. i telutni trujalutni *e vrjamaqi / vaxtesqi* propozìcia, 3. i telutni trujalutni *çhandedøe / modosqi* propozìcia, 4. i telutni trujalutni *kauzaqi* propozìcia, 5. i telutni trujalutni *resaqi / agorutni* propozìcia, 6. i telutni trujalutni *kondiciaqi* propozìcia, 7. i telutni trujalutni *mukhlipnasqi / koncesiaqi* propozìcia, 8. i telutni trujalutni *konsekutivo* propozìcia, 9. i telutni trujalutni *instrumentosqi* propozìcia, 10. i telutni trujalutni *sociativo* propozìcia, 11. i telutni trujalutni *opoziciaqi* propozìcia, 12. i telutni trujalutni *kidipnasqi* propozìcia, 13. i telutni trujalutni *relaciaqi* propozìcia thaj 14. i telutni trujalutni *avràlutni / ekscepciaqi* propozìcia. **Maj but palal lenøe, anθ-o avutno školutno berś!**

KLASAQE BUTĀ

I 1-to klasaqi butĭ

1. Godĭsar ke tu san kodova çhavo anθar o tèksto thaj xramosar, anθ-e deś ŝirda/rèndurā, tiri miazutni paramiçi!
2. Palal so agordes, paruv tiro xramosaripnasqo lilorro e xramosaripnasqe lilorreça tire kolegosqo!
3. Laçhar e arakhle doša anθ-e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!
4. Palal so agordes, sikav tire kolegosqe e arakhle doša thaj phen lesqe sar sasas te xramosarel laçhes! Sa kadja, dikh k-e arakhle doša tire kolegosθar!
5. Akana zumav te amboldes / te nakhaves, kòrkoro, jekh kotor e tekstosqo anθ-i rumunikani vaj magārikani chib!
6. Palal so dinān agor, paruv palem tiro xramosaripnasqo lilorro e lilorreça tire kolegosqo thaj laçhar e doša!
7. Sikav tire kolegosqe e doša thaj phen lesqe so kerdās doś! Sa kadja, arakh kaθar tiro kolègo kaj tu kerdān doś!
8. Sikaven vi tumare siklārnāke vaj siklārnesqe sar tume kerde butĭ khethanes!

I 2-to klasaŋi butĩ

Keren, telal o vastalipen tumare siklãrnesqo vaj siklãrnãqo, aver **KLASAQE BUTĂ**, khethanes, anθ-e grupe, e neve siklile nocienqa!

I 3-to klasaŋi butĩ

Anθar o dino tẽksto, alosaren frãze thaj činen len anθ-e propozicie! Phenen lenqo tipo! Keren vi tume kasave frãze!

3ANGLĂN KE...?

* E maj anglutne 17 lava vi sintãgme, xramosarde rromane čhibãθe, inklite anθ-i Bari Britãnia thaj sas xramosarde kaθar o Andrew Borde, ka-o berś 1547.

* Palal lesθe, vi o Bonaventura Vulcanius, ka-o berś 1597, publikisardãs jekhe pesqe lilesθe, kaj inkliti latinikane čhibãθe, maj but deša rromane lavenqe, bi te zanel ke si rromane lava!

* anθ-o maj 1564, o *Giovani Andreea Gromo* - o kapitãno le arakhnenqo le Rajesqe le Themesqo la Transilvaniaqo, o Sigismund Zapolya - vakãrel palal i indikani oriĝina le rromenqi.

Rromano - rumunikano dikcionàro

(e lava vi e fòrme maladie anθ-o školutno lil)

A

ačhav tut - oprește-te!, stai!
akhardăs - a strigat
amboldav man - mă întorc
angalăθe - în brațe
anglidel - răspunde
aštisarel - a putea
azbal - a atinge

B

bar, avlin - curte
bašavne, gilavne - lăutari
balani kasesqi - iesle
baxtărdăs man - m-a binecuvântat
baxtagor - succes
bizalardo - nemișcat
bidinglipen - neodihnă
barano - perete
balamno - negustor
bodlipen - albastrul cerului
bokole - turte
borizen - vorbesc
butpalaldes - tu întârzii

C

cirdelas - trăgea

Ć

ćaćes, ćaćipen, ćaćimos - adevăr, dreptate
ćajlöl, plaćal - a place
ćamlin - castan
ćaravel - a paște
ćham - obraz
ćhivel - a băga
ćhutel - a pune
ći - nu
ćilavaça - cu bunătate
ćilavipen - milă

ćirla - dumultano

ćirlatutne - strămoși

ćulă - picături

Čh

čhivdem - am băgat

čhonut - lună

D

daral, trašal - a se teme

das, gažo - gajeu, președinte, șef, boier

del anθ-i livni - intră în cameră

del muj - țipă

des les vast - (el) îl ajută

del kùna - leagănă

dinglütni - odihnitoare

dinipen - cadou

děs, dīves - zi

drabarno - doctor

drabarel, ginavel - numără, socotește

dromesqo thabaripen - fierbințeala drumului

dudaθar - de lumină

dukhavdi griženθar - îngrijorată

durărdomilaj - toamnă

E

èla - haide!

G

gěs, dīves - zi

X

xastras - scăpăm

xašajesθe - la vânătoare

xolăriko - supărat

xurdorro - copil

I

inkalel, ankalavel - scoate

J

jakhãrdi - fermecatã

K

kamel, akceptisarel - a vrea, a dori, a accepta

kãkavãri - cãldãrar

konika - cineva

krisarno - judecãtor

kùkla - pãpușã

Kh

kher-kotora - odãi

khil -unt

khonik - niçi jekh manuș

khonzaras - pregãtim

L

lilo angl-i jakh - examinat

lindra - somn

luftosqo - al aerului

M

machãripnasœe - la pescuit

mamì - bunicã

manãrenas pen - se reflectau

mèntoro - mentor

mesmèri - amiazã

miazemas - semãnam

molãle - valoroase

mothovav - povestesc

mujalo - judecãtor

N

nãzõl, patãl - a crede

nakhas maj dur - trecem mai departe

nasvalo -bolnav

našel - a fugi

nekobor - varesode

O

odobor, kodobor - atãt

oves - devii

P

palikerav, nais - mulțumesc

pașarenas - se apropiau

pașutne ratesqe - neamuri

perutne - vecini

perś, mexli - patã

pire, lesqe - ale lui

putaras - descoperim

Ph

pharo óorripen - sãrãcie lucie

phagerdo - obosit

phenel - rekomendisarel

phurtorri - podeș

R

rangãrel - makhel

ranika - krãnze (rovlõrrã patrinënça) “crengi, ramuri”

ratõla - se va însera

resa - obiective

rujarenas - înconjurau

S

sa - savorre

sinia - meseli

skafedi - fașã de masã

sode, kozom - cãte,cãți

spidelas - împingea

sundal - lume

Ś

śandipnaça - cu pace

śerutno - șef

śingvazalo - cerb

T

tamlo - întunecat

tangalo - polițist

tefelo - smântână

telăravas - (eu) plecam

tromipnaça - cu îndrăzneală

Th

thos, čhives - (tu) pui

U

uži - curată

umblavde - atârinate

uzlărav - (eu) împrumut

V

vak - glas

valin - geam, sticlă

vastdav - ajut

vaxt, vrăma - vreme, timp

vičnimata - strigături

Z

zenă, dumo - spate

zalag - puțin

žilto, gâlbeno - galben

Ž

žambe - broaște

3

3angavde man - m-au trezit

3eno - persoană

3iv, 3ivipen - viață

3uvli - femeie

Rumunikano - rromano dikcionàro

(e lava vi e fòrme maladile anθ-o školutno lil)

A

adevăr, dreptate - éacípen, éacímos
ajut - vastdav
al aerului - luftosqo
ale lui - pire, lesqe
amiază - mesmèri
am pus - chívdem
atât - odobor, kodobor
atinge - azbal

B

bolnav - nasvalo
broaște - źàmbe
bunică - mamì

C

cadou - dinipen
castan - éamlin
căldărar - kikavări
câte, câți - sode, kozom
cerb - síngvazalo
cer albastru - bodlipen
cineva - konika
colegi - dosta, kolègură
colorează - rangărel, makhel
copil - xurdoro
creangă - ranika
crede - năzöl, patăl
cu bunătate - cílavaça
curată - uži
curte - bar, avlin

D

de lumină - dudaθar
(tu) devii, ajungi - oves
descoperim - putaras
doctor - drabarno, dòktooro

E

examinat - lilo angl-i jakh

F

fața de masă - skafedi
fermecată - jakhardi
fierbințeala drumului - dromesqo thabaripen
fuge - našel

G

galben - źilto, gàlbeno
geam - valin
glas - vak

H

haide - èla!

I

iesle - balani khasesqi
(el) intră în cameră - del anθ-i livni

Î

(el) împingea - spidelas
(eu) împrumut - uzlărav
în brațe - angalăθe
înconjurau - rujarenas
cu îndrăzneală - tromipnaça
îngrijorată - dukhavdi grizenθar
(tu) întârzii - butpalaldes
întins - anzardo
întunecat - tamlo

J

judcător - krisarno, mujalo

L

la pescuit - mačhăripnasθe
la vânătoare - xaśajesθe
lăutari - baśavde, gilavne
(el) leagănă - del kùna
lume - sundal
lună - čhonut

M

m-a binecuvântat - baxtărdăs man
masă - sinia, meseli
mă întorc - amboldav man
m-au trezit - zangavde man
milă - ćilavipen
mulțumesc - palikerav, nais

N

neamuri - pașutne ratesqe
negustor - balamno
nemișcat - bižalărdo
neodihnă - bidinglipen
nimeni - khonik, nići jekh manuś
nu - ći, na
numără, socotește - drabarel, ginavel

O

obiective - resa
obosit - phagerdo
obraz, falcă - ćham, ćamolax
odăi - kher-kotora
odihnitoare - dinglütni

P

pata - perś, mexli
(el) paște - ćaravel
păpușă - kùkla
perete - barang
persoană - zeno
picături - ćulă
(a) plăcea - ćajlol, plaćeal
plecat - telărdo, gelo,
(eu) plecam - telăravas
podeț - phurtörri
polițist - tangalo
povestesc - mothovav
pregătim - khonzaras
puțin - zàlag(a)

R

răspunde - anglidel

S

sărăcie lucie - pharo ćorripen
scăpăm - xastras
se apropiu - pašarenas
(noi) semănăm - miazasas
se reflectau - manărenas pen
(el) se teme - daral, traśal
se va însera - rătōla
smântâna - tefēlo
somn - lindra
soție, femeie - zuvli, rromni
spate - zēja, zenă
spune - mothovel, phenel
strigă, țipă - akharel, del muj
stai - aćhav tut!
strămoși - ćirlatutne pradada
strigături - vićinimata
success - baxtagor
supărat - xolăriko

Ș

șef - śerutno

T

toamnă - durărdomilaj
toți, toate - sa, savorre
trăgea - cirdelas
trecem mai departe - nakhas maj dur
turte - bokolă

U

univers - sundal
unt - khil

V

valoroase - molăle
vecini - perutne
vei fi mare - avesa baro
viață - ziv, zivipen
(ei) vorbesc - (s)borizen
vreme, timp - vaxt, vrăma

Z

zi liberă - vesto dēs, slòbodo dīves

O ANDER

O RROMANO HÌMNO. <i>GELEM, GELEM</i>	4
O JÒNO, O GODĂVER	7
MIRRO BARO ŠKOLAQO JEKHTUTNO DĚS	12
E XUXURRA	18
O XAN3VALIPEN	26
O ĆENUŠÒTKA	32
O NEVO RROM	38
O RROM THAJ O ĆHAVO SIKAVDO	46
E IVENDESQE BAREDĪVESA	52
KUĆ KREĆÙNO	57
O RROM, E AMBROLA THAJ O RIĆHINO	62
DUJ ŽÀMBE	69
KIDIPEN	74
I DĪLI XASTRAJLĂS MAN	78
ME SEM RROM!	82
E LELEKAQO ĆHAVO	87
E MAMĂQO DĪVES	90
MIRRO O MAJ LAĆHO AMAL	95
RROMANO - RUMUNIKANO DIKCIONÀRO	98
RUMUNIKANO - RROMANO DIKCIONÀRO	102

UNICEF ROMÂNIA
B-dul Primăverii 48A
011975 București, România

Tel.: +40 21 201 7872-76

Fax: +40 21 317 5255

Website: www.unicef.org/romania

E-mail: bucharest@unicef.org

Lucrare realizată și tipărită în 10.000 de exemplare
cu sprijinul Reprezentanței UNICEF în România, cu fonduri
oferite de Comitetul Național German pentru UNICEF.

ISBN: 978-973-1733-07-4

Editura: **VANEMONDE**